

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ  
СЛУЖБИ УКРАЇНИ ІМЕНІ Б. ХМЕЛЬНИЦЬКОГО



**ЗБІРНИК  
НАУКОВИХ ПРАЦЬ  
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ДЕРЖАВНОЇ  
ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ  
СЕРІЯ: ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ**

Виходить чотири рази на рік

Заснований у 2000 році

№ 2(4)/2016



УДК 378.1:37.01:355.23:159.9

ББК 68.68

3-41

Засновник і видавець:

**Національна академія Державної прикордонної служби України  
імені Б. Хмельницького.**

Рекомендовано до друку рішенням ученої ради Національної академії  
Державної прикордонної служби України від 24.02.2016, протокол № 10.

**Редакційна колегія:**

*головний редактор* – доктор педагогічних наук, професор О. В. Діденко;  
*відповідальний секретар* – кандидат психологічних наук Ю. В. Франчук.

**Члени редакційної колегії:**

доктор педагогічних наук, професор Г. М. Артюшин; доктор педагогічних наук,  
професор А. В. Галімов; доктор педагогічних наук, професор Д. В. Іщенко; доктор  
педагогічних наук, доцент В. І. Мірошніченко; доктор педагогічних наук, професор  
Л. І. Морська; доктор педагогічних наук, професор І. С. Руснак; доктор педагогічних  
наук, професор О. В. Торічний, кандидат педагогічних наук, доцент Н. В. Берестецька.

**Збірник** наукових праць Національної академії Державної прикордонної  
3-41 служби України. Серія : педагогічні науки / [гол. ред. О. В. Діденко]. – Хмель-  
ницький : Видавництво НАДПСУ, 2015. – № 2(4). – 208 с.

У збірнику наукових праць уміщено публікації вчених та науково-педагогічного  
персоналу академії й інших навчальних закладів та наукових установ. Призначений  
для ознайомлення громадськості з результатами наукових досліджень. Розрахований  
на науковців, педагогів та тих, хто цікавиться проблемами сучасної науки.

УДК 378.1:37.01:355.23:159.9

ББК 68.68

© Видавництво НАДПСУ, 2016

---

## Зміст

*АЛЕКСЕЄВ О.*

Обґрунтування та результати експериментальної перевірки моделі підготовки військовослужбовців Державної прикордонної служби до охорони закордонних дипломатичних установ України ..... 5

*АНТОНЕЦЬ В., КОЗАК Є.*

Педагогічні умови формування спортивної мотивації на початковому етапі багаторічної підготовки спортсменів гирьового спорту..... 23

*БУНЄВ Т., СІНКЕВИЧ С.*

Особливості формування позитивного іміджу прикордонної науки ..... 38

*БЛОЩИНСЬКИЙ І.*

Дистанційне навчання прикордонників у країнах Азії (на прикладі фахівців Прикордонної поліції Міністерства громадської безпеки Китайської Народної Республіки) ..... 48

*ВАСИЛЕНКО О.*

Орієнтири для вибору майбутньої професії випускниками загальноосвітніх шкіл у сучасних умовах..... 62

*ВЕРЕТІЛЬНИК В., ДІДЕНКО О.*

Розвиток військово-спеціальної компетентності офіцерів-прикордонників під час навчання у магістратурі: сутність і особливості змісту ..... 72

*ГАЩУК В.*

Аналіз результатів експериментальної перевірки ефективності педагогічних умов деонтологічної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників..... 86

*ІВАШКОВА Т.*

Основні тенденції інтеграційних процесів у сучасному освітньому просторі ..... 97

---

*МЕЛЬНИЧУК Ю.*

Формування рефлексивної компетентності як педагогічна проблема..... 108

*НОВІКОВА Т.*

Дидактичні принципи викладання іноземної мови  
майбутнім офіцерам-прикордонникам ..... 118

*ПАРАЩУК Р.*

Духовність фахівців із захисту інформації як одна  
з умов успішної фахової діяльності..... 128

*РАЄВСЬКИЙ Л., ЛОПАТКА В.*

Нетрадиційна інтонація в повсякденній комунікації  
(на прикладі сучасної словацької мови)..... 140

*СЛВІНСЬКИЙ О., ЛІХНЕВСЬКИЙ В.*

Психофізіологічний аспект формування військово-професійної готовності  
майбутніх офіцерів-прикордонників ..... 150

*СУСЛОВ Т.*

Специфіка професійної діяльності молодого викладача  
у вищому військовому навчальному закладі ..... 162

*ТОПОЛЬНИЦЬКА Г.*

Особливості нетрадиційних методів викладання етики  
у вищому військовому навчальному закладі ..... 172

*ЧУДИК А.*

Методика підвищення координаційних здібностей курсантів  
на заняттях з рукопашного бою ..... 182

*ЮРКОВА В., МИЧКОВСЬКА В.*

Педагогічні принципи розробки навчального посібника  
з іноземної мови ..... 193

---

УДК 355.23.355.457(477)

**Олексій Алексєєв,**  
*Національна академія Державної прикордонної служби України  
імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький*

**ОБҐРУНТУВАННЯ ТА РЕЗУЛЬТАТИ  
ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ ПЕРЕВІРКИ МОДЕЛІ  
ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ  
ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ  
ДО ОХОРОНИ ЗАКОРДОННИХ  
ДИПЛОМАТИЧНИХ УСТАНОВ УКРАЇНИ**

*У статті представлено опис, характеристику моделі підготовки та результати експериментальної перевірки військовослужбовців Державної прикордонної служби України для охорони закордонних дипломатичних установ.*

**Ключові слова:** *військовослужбовці Державної прикордонної служби України, охорона закордонних дипломатичних установ, готовність, модель фахової підготовки.*

**Постановка проблеми у загальному вигляді.** На сьогодні наша держава має свої представництва у 118 країнах світу. Це означає, що свої посадові обов'язки із забезпечення безпечної та стабільної роботи дипломатичних установ щодня виконує великий загін прикордонників, оскільки однією з основних функцій, яку здійснює Державна прикордонна служба України (ДПСУ), є охорона закордонних дипломатичних установ України.

© Олексій Алексєєв

---

Цей вид діяльності характеризується наявністю екстремальних ситуацій, небезпекою та реальною загрозою для життя співробітників консульств та посольств, можливістю збройних конфліктів, роботою з людьми, що можуть мати провокаційні наміри, необхідністю володіння військовослужбовцями Державної прикордонної служби України мовою держав перебування, а також спеціальними знаннями, уміннями та навичками, необхідними для роботи за кордоном. Усе це змушує по-новому дивитися на проблему якості професійної підготовки персоналу ДПСУ, у тому числі й на проблему формування їх готовності до охорони закордонних дипломатичних установ України.

Результати аналізу відгуків на офіцерів та прапорщиків, які пройшли спеціальну професійну підготовку і виконували обов'язки з охорони закордонних дипломатичних установ України, свідчать про те, що близько 36,5 % з них у перші місяці служби мали ускладнену адаптацію до нових умов діяльності, ще 45,8 % опитаних вказали на недолік комунікативних умінь та навичок. Серед опитаних військовослужбовців 33,6 % вказали на недостатню культурологічну підготовку до перебування у новій країні, 47,8 % – на брак знань щодо норм, звичаїв та традицій, які панують у країні, де розташована закордонна дипломатична установа. Отже, фахова підготовка офіцерів та прапорщиків ДПСУ потребує вдосконалення в контексті формування їх готовності до майбутньої професійної діяльності – до охорони закордонних дипломатичних установ України.

**Метою статті** є характеристика моделі підготовки та результатів експериментальної перевірки офіцерів і прапорщиків Державної прикордонної служби України до охорони закордонних дипломатичних установ.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Результати аналізу науково-педагогічних джерел, у яких робиться спроба розв'язати проблему удосконалення професійної підготовки фахівців у сфері охорони державного кордону [1; 2; 3; 4], а також практики підготовки офіцерів і прапорщиків для охорони закордонних дипломатичних установ дозволяють зробити припущення про те, що фахова підготовка військовослужбовців прикордонного відомства до зазначеного виду діяльності буде більш результативною за умов:

---

посилення професійної спрямованості навчального процесу на основі психолого-педагогічної концепції контекстного навчання та урахування досвіду професійної діяльності;

забезпечення міжпредметних зв'язків у формуванні знань, умінь і навичок щодо майбутньої професійної діяльності за кордоном;

регулярного моніторингу якості підготовки військовослужбовців до охорони закордонних дипломатичних установ;

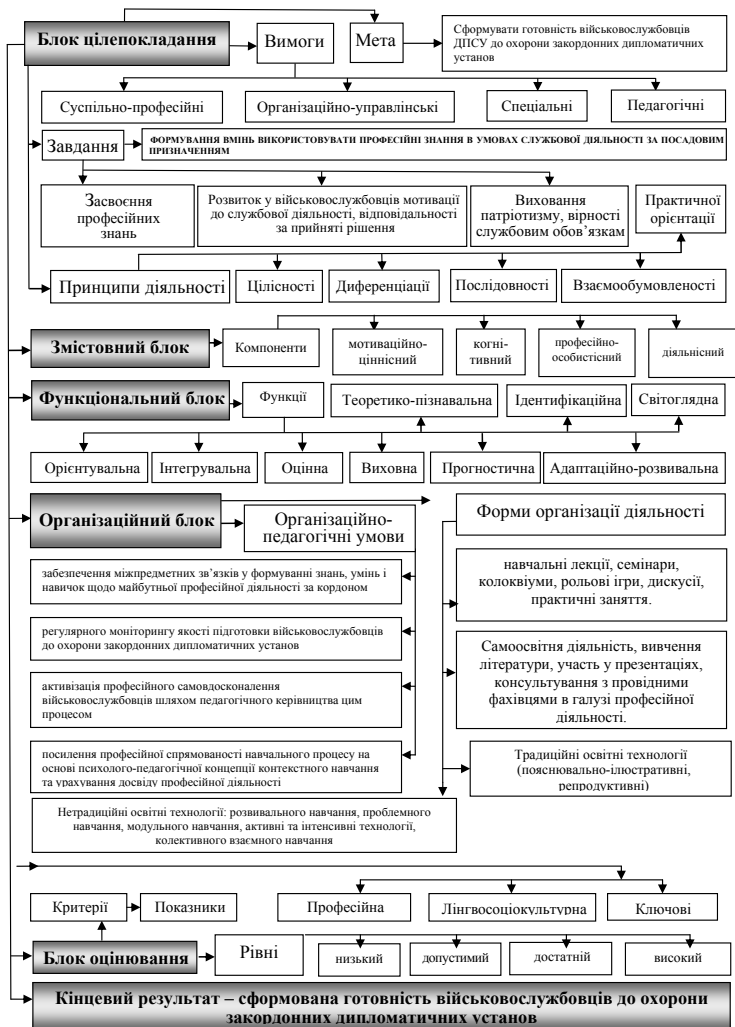
активізації професійного самовдосконалення військовослужбовців шляхом педагогічного керівництва цим процесом.

Смислове навантаження терміна “модель” багатопланове (зразок, вірцевий примірник чогось; тип, марка конструкції; те, що є матеріалом, натурою для відтворення; зразок, з якого знімається форма для відливання в іншому матеріалі; комп'ютерна модель; розрахункова модель тощо), але у нашому дослідженні під цим терміном ми будемо розуміти теоретичну модель процесу формування готовності військовослужбовців Державної прикордонної служби України до охорони закордонних дипломатичних установ.

Модель включає такі блоки: цілепокладання, змістовний, функціональний, організаційний, оцінювання та кінцевий результат (див. рисунок). Представимо коротку характеристику кожного з блоків.

Щодо блоку цілепокладання, то у ньому схематично представлено мету підготовки – сформувані відповідну готовність. До процесу професійної підготовки висуваються певні вимоги, зокрема: суспільно-професійні, обумовлені суспільною значимістю діяльності з охорони закордонних дипломатичних установ, а також її відповідності рівню фахової компетентності офіцерів і прапорщиків – майбутніх чергових комендантів закордонних дипломатичних установ; організаційно-управлінські, які передбачають порядок та послідовність професійної підготовки військовослужбовців на курсах, визначають її зміст; спеціальні, які визначають особливості змісту знань, умінь і навичок військовослужбовців Державної прикордонної служби України до охорони закордонних дипломатичних установ; педагогічні, що розкривають особливості засвоєння військовослужбовцями сучасних знань із загальнопрофесійних і фахових дисциплін, виховання високоосвіченої,

культурної, гармонійно розвиненої особистості, пропагують ідеї освіти в інтересах сталого розвитку, компетентнісного підходу.



Модель підготовки військовослужбовців Державної прикордонної служби України до охорони закордонних дипломатичних установ



---

Формування готовності військовослужбовців Державної прикордонної служби України до охорони закордонних дипломатичних установ відбувається з урахуванням принципів цілісності, диференціації, послідовності, взаємообумовленості, практичної орієнтації.

У змістовному блоці моделі представлені компоненти готовності офіцерів і прапорщиків до зазначеного виду діяльності (мотиваційно-ціннісний, когнітивний, професійно-особистісний та діяльнісний компоненти). Їх детальну характеристику подано нижче.

Мотиваційно-ціннісний компонент включає в себе професійні установки, прагнення, сукупність мотивів, потреб, інтересів та ціннісних орієнтацій військовослужбовців ДПСУ, адекватних меті, завданням та вимогам професійної діяльності. Його основою є професійна спрямованість (особисте прагнення застосувати свої знання в обраній професійній сфері), у якій виражається позитивне ставлення до професії, нахил та інтерес до неї, бажання вдосконалювати свою фахову підготовку тощо. Стійкість, глибина і широта професійних інтересів і корпоративних прикордонних ідеалів визначається професійною спрямованістю. Ступінь сформованості професійного інтересу визначає характер роботи майбутнього фахівця над собою з метою використання своїх можливостей і здібностей. Ціннісно-професійні орієнтації, основою яких є професійна етика, професійні ідеали, погляди, принципи, переконання, готовність діяти відповідно до них. Ядро орієнтаційного компонента – ціннісні орієнтації особистості, глибина професійного світогляду. Не меншу роль відіграє професійна етика, основу якої становлять моральні норми, оцінки і самооцінки, контроль і самоконтроль, повага до норм і вимог суспільного життя й уміння дотримуватися цих норм.

Когнітивний компонент характеризується як сукупність знань, необхідних військовослужбовцю для здійснення ним професійної діяльності під час охорони закордонних дипломатичних установ. Професійні знання об'єктивно необхідні для результативної професійної діяльності. Перш за все це глибокі професійні знання особливостей охорони закордонних дипломатичних установ; знання основних нормативно-правових актів, інструкцій, посадових обов'язків та інших

---

документів, які регламентують професійну діяльність; знання завдань охорони закордонних дипломатичних установ; знання організації, форм і методів здійснення охорони закордонних дипломатичних установ; країнознавчі знання, мовно-комунікативні знання; знання обов'язків чергових комендантів дипломатичних установ.

Професійно-особистісний компонент включає в себе професійну спрямованість уваги, уваги, сприймання, пам'яті, мислення, а також військово-професійні здібності та якості, необхідні для успішного здійснення професійної діяльності. Щодо уваги військовослужбовців, що виконують свої обов'язки з охорони закордонних дипломатичних установ, то вона повинна мати здатність до переключення, розподільності, переміщення з одного об'єкта на інший і характеризуватися достатньою стійкістю, обсягом, концентрацією. Серед якостей цього компонента готовності значне місце займає мислення. Воно виявляється в умінні прогнозувати і моделювати можливі ситуації, явища, факти і можливі наслідки. А для цього необхідний високий рівень теоретичних знань, творче мислення і ґрунтовний багаж загальної культури. До професійно-особистісних якостей належать також професійна відповідальність, вимогливість, уміння спілкуватися, комунікабельність, швидка реакція на зміну ситуації та адекватність у прийнятті рішень; здатність самостійно оцінити умови соціуму і знайти шляхи вирішення проблем, адекватно визначити свої дії.

Діяльнісний компонент являє собою актуалізацію всієї сукупності умінь та навичок, які забезпечують ефективність вирішення практичних завдань професійної діяльності з охорони закордонних дипломатичних установ, тобто визначення найбільш ефективних способів, методів і прийомів. Цей компонент складають організаційно-професійні, комунікативні, інформаційно-орієнтаційні, конструктивні і рефлексивно-оцінні уміння.

Функціональний блок моделі формування готовності військовослужбовців Державної прикордонної служби України до охорони закордонних дипломатичних установ розкриває функції, які покладаються на фахову підготовку військовослужбовців. Основних з них дев'ять, а саме: теоретико-пізнавальна, ідентифікаційна, світоглядна,

---

орієнтувальна, інтегрувальна, оцінна, виховна, прогностична, адаптаційно-розвивальна. Їх характеристику подавати вважаємо за недоцільне, оскільки ці функції відповідають основним функціям педагогічного процесу.

Організаційний блок є найбільш об'ємним, оскільки у ньому представлені організаційно-педагогічні умови формування готовності військовослужбовців Державної прикордонної служби України до охорони закордонних дипломатичних установ (посилення професійної спрямованості навчального процесу на основі психолого-педагогічної концепції контекстного навчання та урахування досвіду професійної діяльності; забезпечення міжпредметних зв'язків у формуванні знань, умінь і навичок щодо майбутньої професійної діяльності за кордоном; регулярного моніторингу якості підготовки військовослужбовців до охорони закордонних дипломатичних установ; активізація професійного самовдосконалення військовослужбовців шляхом педагогічного керівництва цим процесом), форми організації діяльності (аудиторні і позааудиторні), традиційні (пояснювально-ілюстративні, репродуктивні) і нетрадиційні (розвивального навчання, проблемного навчання, модульного навчання, активні та інтенсивні технології, колективного взаємного навчання) освітні технології.

Організаційний блок моделі визначає основні компетентності, якими у процесі фахової підготовки має оволодіти військовослужбовець Державної прикордонної служби України щодо охорони закордонних дипломатичних установ. Зокрема це професійна компетентність, яка є складним інтегральним утворенням, що формується у процесі фахового навчання, залежить від теоретичної, практичної та психологічної підготовки, професійно-особистісних, індивідуально-психічних якостей, корпоративних цінностей та культури, змісту та особливостей майбутньої діяльності, виявляється, розвивається і вдосконалюється під час виконання службових обов'язків в охороні та обороні важливих державних об'єктів.

Це також лінгвосоціокультурна компетентність – цілісна система вмінь використовувати країнознавчі та фонові знання про національні традиції, норми та цінності національної культури, специфіку вер-

---

бальної та невербальної поведінки, яка прийнята у певній культурі, звичаї та факти країни, мова якої вивчається, а також досягати повноцінної комунікації з іноземними громадянами.

Організаційний блок моделі визначає також основні ключові компетентності, які було визначено з урахуванням класифікації А. Хуторського [6, с. 48–51], а саме:

1. Ціннісно-смілова компетентність. Це компетентність у сфері світогляду, пов'язана з ціннісними орієнтирами військовослужбовця, його здатністю бачити та розуміти навколишній світ, орієнтуватись у ньому, усвідомлювати свою роль і призначення, творчу спрямованість, уміти вибирати цільові та значеннєві установки для своїх дій і вчинків, приймати рішення. Ця компетентність забезпечує механізм самовизначення прикордонника в ситуаціях навчальної й іншої діяльності.

2. Загальнокультурна компетентність – особливості національної та загальнолюдської культури, духовно-моральні основи життя людини й людства, окремих народів, культурологічні основи сімейних, соціальних, суспільних явищ і традицій, роль науки та релігії в житті людини, їх вплив на світ, компетентності в побутовій і культурно-дозвіллевій сфері, досвід засвоєння наукової картини світу, що розширюється до культурологічного й загальнолюдського розуміння світу.

3. Навчально-пізнавальна компетентність – сукупність компетентностей військовослужбовця у сфері самостійної пізнавальної діяльності, що включає елементи логічної, методологічної, евристичної, загальнонавчальної діяльності, співвіднесеної з реальними об'єктами, які пізнаються: знання й уміння організації цілепокладання, планування, генерації ідей, аналізу, рефлексії, самооцінки навчально-пізнавальної діяльності, добуванням знань безпосередньо з реальності, володінням прийомами дій у нестандартних ситуаціях, евристичними методами рішення проблем, уміння відрізняти факти від домислів, володіння вимірювальними навичками, використання ймовірнісних, статистичних та інших методів пізнання.

4. Інформаційна компетентність – вміння самостійно шукати, аналізувати та відбирати необхідну інформацію, організовувати, перетворювати, зберігати та передавати її. Ця компетентність забезпе-

---

чує навички діяльності військовослужбовця стосовно інформації, що міститься в навчальних предметах та освітніх галузях, а також у навколишньому світі і формується за допомогою таких засобів, як телевізор, магнітофон, телефон, факс, комп'ютер, принтер, модем, копір тощо, а також інформаційних технологій (аудіо-, відеозапис, електронна пошта, ЗМІ, Інтернет).

5. Комунікативна компетентність включає знання необхідних мов, способів взаємодії з оточенням і окремими людьми та подіями, навички роботи у групі, відігравання різних соціальних ролей у колективі. Офіцер і прапорщик повинні вміти презентувати себе, написати лист, анкету, заяву, поставити запитання, вести дискусію й ін. Для набуття цієї компетентності у процесі фахової підготовки фіксується необхідна й достатня кількість реальних об'єктів комунікації та способів роботи з ними.

6. Соціально-трудова компетентність означає володіння знаннями та досвідом у сфері громадянсько-суспільної діяльності (виконання ролі громадянина, спостерігача, виборця, представника тощо), у соціально-трудовій сфері (права споживача, покупця, клієнта, виробника), у сфері сімейних стосунків та обов'язків, у питаннях економіки та права, у галузі професійного самовизначення.

7. Компетентність особистісного самовдосконалення спрямована на засвоєння способів фізичного, духовного й інтелектуального саморозвитку, емоційної саморегуляції та самопідтримки. Реальним об'єктом у сфері цієї компетентності виступає сам військовослужбовець. Він опановує способи діяльності у власних інтересах і можливостях, що виражається в його безперервному самопізнанні, розвитку необхідних сучасній людині особистісних якостей, формуванні психологічної грамотності, культури мислення та поведінки. До даної компетентності належать правила особистої гігієни, турбота про власне здоров'я, статеву грамотність, внутрішня екологічна культура. Сюди ж входить комплекс якостей, пов'язаних з основами безпечної життєдіяльності особистості.

Блок оцінювання представлений критеріями, їх показниками, а також рівнями сформованості готовності, яка формується.

---

Кінцевим результатом процесу підготовки військовослужбовців Державної прикордонної служби України до охорони закордонних дипломатичних установ, представленим у моделі заключним блоком, має стати сформована готовність офіцерів і прапорщиків до зазначеної діяльності.

З метою експериментальної перевірки цих умов було організовано дослідно-експериментальну роботу. Вона проводилася на базі Національної академії Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького. Її учасниками стали офіцери і прапорщики ДПСУ, які проходили підготовку на курсах охорони закордонних дипломатичних установ України.

Перед проведенням безпосередньої експериментальної роботи було здійснено експертну оцінку її методики. У результаті було прийнято рішення про проведення паралельного експерименту, оскільки на курсах охорони закордонних дипломатичних установ України “Сатурн”, якими передбачено термін навчання 8 місяців, одночасно навчаються до 30 чоловік (фактично одна навчальна група). Така кількість курсантів не дозволяла створити окремо контрольну (КГ) і експериментальну (ЕГ) групи. Разом з тим, зазначені параметри не можуть задовольнити вимоги до репрезентативності вибірки. Тому результати дослідно-експериментальної роботи розглядаються як тенденції, але не закономірності. Для отримання закономірних результатів необхідно суттєво збільшити вибіркoву сукупність і провести серію додаткових досліджень.

Для встановлення вхідного рівня знань військовослужбовців КГ і ЕГ, які вступили на курси охорони закордонних дипломатичних установ, із названих навчальних дисциплін було використано контрольні і тестові завдання. Щодо встановлення кількісних даних за критеріями готовності військовослужбовців до охорони закордонних дипломатичних установ, то для цього ми використали відповідні методи (спостереження, анкетування, інтерв'ювання, бесіди, тестування, метод експертних оцінок, контрольні роботи тощо).

Далі подамо основні заходи формуального етапу експерименту.

Щодо посилення професійної спрямованості навчального процесу на основі психолого-педагогічної концепції контекстного навчання

---

та урахування досвіду професійної діяльності, то нами було здійснено аналіз змісту навчальних дисциплін, які вивчаються на курсах охорони закордонних дипломатичних установ “Сатурн” (спеціальна підготовка (у тому числі міжнародне право), технічна підготовка, тактична підготовка, вогнева підготовка, фізична підготовка, обчислювальна техніка, суспільні науки, іноземна мова, українська мова за професійним спрямуванням, країнознавство) на предмет їх відповідності вимогам майбутньої професійної діяльності.

Для цього нами було запропоновано експертній групі уважно вивчити зміст робочих навчальних дисциплін, які викладаються на курсах, а також опитати випускників курсів, які після їх закінчення виконували свої обов’язки за межами України і забезпечували охорону закордонних дипломатичних установ. Запитання стосувалися того, які знання, уміння і навички необхідно формувати у військовослужбовців для результативного виконання ними своїх обов’язків для забезпечення безпеки українських дипломатичних установ за кордоном, а також який навчальний матеріал не було застосовано під час служби з виконання зазначених завдань. Результатом цієї аналітико-пошукової роботи стало те, що зміст робочих навчальних дисциплін, які викладаються на курсах “Сатурн”, було суттєво переопрацьовано, а також введено нові навчальні дисципліни. Представлено оновлений перелік дисциплін, які викладаються на курсах охорони закордонних дипломатичних установ. Зокрема, для посилення професійної спрямованості навчального процесу на основі психолого-педагогічної концепції контекстного навчання та урахування досвіду професійної діяльності, за рахунок годин, які були виділені для навчальних дисциплін “Суспільні науки” і “Країнознавство”, введено дисципліни “Основи етики, естетики та дипломатичного етикету” і “Основи правового регулювання діяльності ДПСУ”. Крім того, фізична підготовку, на яку відводилося 134 години, запропоновано викладати 60 годин, з яких 50 – навчальні і “Охорона та захист осіб (тактичні трійки)”, загальним обсягом 186 годин, з яких 160 – навчальні.

Щодо випускних іспитів, то додатково введено іспит з дисципліни “Охорони та захист осіб” (6 годин).

---

Щодо форм і методів проведення занять, то опанування уміннями і навичками відбувалося за допомогою: ситуативних тренінгів (наприклад “Застосування прийомів самозахисту під час нападу неозброєного правопорушника на прикордонника”, “Застосування прийомів самозахисту під час нападу на прикордонника правопорушника, озброєного холодною зброєю” тощо), самостійного тренування (“Захист – контр-атакуючі дії від нападу неозброєного правопорушника ударом рукою”), тренування у парах (запобігання захватам за тулуб / ноги з метою повалення), комплексного тренування (застосування прийомів самозахисту під час нападу правопорушника на прикордонника шляхом повалення на землю, самооборона на землі), динамічних вправ за сценаріями (застосування прийомів самозахисту персони від нападу озброєного / неозброєного правопорушника на прикордонника), базових тактичних збройових комплексів (виконуються індивідуально, у парах та в мікрогрупі), контрольних комплексних вправ стрільб (наприклад, застосування прийомів стрільби під час індивідуальних дій у парі та мікрогрупі на фоні складної тактичної обстановки).

Контроль засвоєння умінь і навичок з дисципліни “Охорона та захист осіб” було запропоновано провести за допомогою такої форми, як “професійний аудит персоналу курсів охорони і захисту закордонних дипломатичних установ”. Ця форма контролю передбачала проведення низки тестів, а саме: “Психофізична витривалість”, “Практичні дії в складній оперативній обстановці” (Міжнародний стандарт “Bodyguardtraining”), “Виконання кваліфікаційних вправ стрільб” (міжнародний стандарт “TOP-9”), “Самооборона та захист осіб”, а також “Екстремальна медицина”.

Щодо інших навчальних дисциплін, які вивчалися на курсах підготовки до охорони закордонних дипломатичних установ, то під час їх викладання у експериментальній групі нами широко використовувалися такі форми і методи контекстного навчання, як: “Рольова гра”, “Обмін досвідом”, “Змодельована ситуація”, “Практичні заняття”, “Аналіз конкретних випадків (кейси)”, “Постановочна сценка”.

Одним із дієвих засобів реалізації міжпредметних зв’язків у фаховій підготовці зазначеної категорії військовослужбовців нами було



---

обрано інтегровані бінарні практичні заняття. Підготовка до занять передбачала сумісне написання методичних розробок, визначення мети заняття кожним викладачем, вибір послідовності основних етапів, розподіл часу, визначення методів контролю самостійної, аудиторної та позааудиторної роботи курсантів, залучення їх до творчо-пошукової роботи.

Так, наприклад, з дисциплін “Українська мова за професійним спрямуванням”, а також “Іноземна мова” для курсантів були підготовлені та розтиражовані матеріали для самостійної роботи, з якими вони мали можливість ознайомитися напередодні. Ці завдання передбачали навчання читання професійно орієнтованих текстів самостійно.

Вхідний рівень знань на інтегрованих бінарних заняттях перевірявся шляхом фронтального, індивідуального усного опитування та тестів, складених з урахуванням міждисциплінарної інтеграції.

На завершальному етапі контроль знань проводиться шляхом вирішення проблемно-орієнтованих завдань, узагальнення, конкретизації теоретичного матеріалу та практичних навичок з використанням міждисциплінарної інтеграції, уміння оперувати отриманою інформацією для вирішення комунікативних завдань. Інтенсифікації заняття сприяло візуальне унаочнення, а також спеціально розроблені посібники.

Усе це дозволяло активізувати пізнавальну діяльність курсантів, створити сприятливі умови для засвоєння знань, саморозвитку кожного з них.

Однією з форм забезпечення міждисциплінарних зв'язків у формуванні знань, умінь і навичок щодо майбутньої професійної діяльності за кордоном, яка використовувалася під час формувального етапу експерименту, був професійний тренінг – відпрацювання вмінь отримувати необхідну інформацію з різних джерел шляхом аналізу й узагальнення отриманих даних у межах декількох навчальних дисциплін, наприклад, спеціальної, технічної і тактичної підготовки.

Реалізація під час формувального етапу експерименту моніторингу якості підготовки військовослужбовців до охорони закордонних дипломатичних установ дозволила своєчасно реагувати на проблеми, які виникали у навчальному процесі, а також розробити рекомендації

---

науково-педагогічному складу Національної академії Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького щодо результативної підготовки офіцерів та прапорщиків ДПСУ до охорони закордонних дипломатичних установ України.

У дослідженні ми виходили з того, що навчальних занять, які передбачено навчальною програмою курсів підготовки офіцерів і прапорщиків для охорони закордонних дипломатичних установ України (усього 1060 годин) недостатньо для формування готовності військовослужбовців до зазначеного виду діяльності. На це вказали і результати констатувального етапу експерименту. Тому однією з педагогічних умов, яка покликана зробити фахову підготовку зазначеної категорії фахівців більш результативною, є активізація професійного самовдосконалення військовослужбовців шляхом педагогічного керівництва цим процесом.

Реалізація цієї педагогічної умови передбачала формування у військовослужбовців позитивного ставлення до самовдосконалення. Як було встановлено нами раніше, структурно процес самовдосконалення складається з чотирьох основних логічних взаємопов'язаних етапів: самосвідомість і прийняття рішення на самовдосконалення, планування і вироблення програми самовдосконалення, безпосередня практична діяльність з реалізації поставлених завдань у роботі над собою, самоконтроль і самокорекція цієї діяльності.

Таку роботу було організовано викладацьким складом, задіяним у професійній підготовці військовослужбовців. Її основними методами були індивідуальні бесіди з курсантами, диспути у позааудиторний час, тренінги, рефлексивні методики (самопізнання, щоденники самовдосконалення), створення особистісно-професійних автопортретів, розробка творчих проектів з дисципліни “Основи етики, естетики та дипломатичного етикету”, організація конкурсу знавців української мови (з дисципліни “Українська мова за професійним спрямуванням”), а також читацької конференції за творами сучасних українських письменників (М. Матіос “Солодка Даруся”, В. Шкляр “Чорний ворон”).

Щодо тренінгів, то їх використання під час занять з дисциплін “Фізична підготовка”, “Охорона та захист осіб” сприяло посиленню

---

контексту навчання. Вони сприяють формуванню знань і здатності їх використовувати; формують уміння, досвід, а також створюють умови для їх рефлексії; учать ціннісним ставленням і підходам до життя, до професійного становлення і самовдосконалення.

Варто зазначити, що неодмінною умовою дієвості керівництва професійним самовдосконаленням військовослужбовців є висока теоретична і методична підготовка самих викладачів. Адже керівництво самовихованням і самоосвітою інших людей – справа тонка і дуже делікатна. Вона вимагає від викладачів почуття такту, високої загальної і військово-педагогічної культури, вимогливості до людей і турботи про них. Тому до організації такої роботи нами були залучені лише такі викладачі, які відповідали зазначеним критеріям.

Щодо форм і методів педагогічного керівництва професійним самовдосконаленням офіцерів і прапорщиків курсів підготовки для охорони закордонних дипломатичних установ України під час формувального етапу експерименту були наставництво, кураторство, індивідуально-виховні бесіди, психологічне консультування і корегування.

Для здійснення поставленої мети викладачі використовували під час викладання навчальних дисциплін такі дидактичні прийоми, як сприяння самостійності і свободи для вияву ініціативи і творчості військовослужбовцями, при одночасному контролі та оцінці їх результатів; введення елементів змагальності на заняттях, здорової конкуренції у навчальному процесі; організація пропаганди досвіду самовдосконалення кращих військовослужбовців; періодичне обговорення питань професійно-педагогічного самовдосконалення на лекціях, семінарських заняттях, індивідуальних бесідах і консультаціях.

**Висновок.** Отже, фахова підготовка військовослужбовців Державної прикордонної служби України до охорони закордонних дипломатичних установ буде більш результативною за умов посилення професійної спрямованості навчального процесу на основі психолого-педагогічної концепції контекстного навчання та урахування досвіду професійної діяльності, забезпечення міжпредметних зв'язків у формуванні знань, умінь і навичок щодо майбутньої професійної діяльності за кордоном, регулярного моніторингу якості підготовки

---

військовослужбовців до охорони закордонних дипломатичних установ, а також активізації професійного самовдосконалення військовослужбовців шляхом педагогічного керівництва цим процесом.

Крім того, для цілісного уявлення про процес підготовки військовослужбовців Державної прикордонної служби України до охорони закордонних дипломатичних установ розроблено модель цього процесу і охарактеризовано її основні компоненти.

Експериментальна перевірка організаційно-педагогічних умов підготовки військовослужбовців до охорони закордонних дипломатичних установ України, організована в реальних умовах курсів на базі Національної академії Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького, довела правомірність гіпотези, висунутої на початку дослідження. Порівняння результатів вихідного рівня готовності військовослужбовців до охорони закордонних дипломатичних установ за критеріями у КГ і ЕГ свідчить, що сформованість компонентів зазначеної готовності у офіцерів і прапорщиків, які були учасниками формувального етапу експерименту, є вищим у межах 15,5 – 18,5 %.

Наукове дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми формування готовності військовослужбовців Державної прикордонної служби України до охорони закордонних дипломатичних установ. Перспективними напрямками подальших досліджень є: удосконалення змісту нормативної і варіативної частини спеціальних навчальних дисциплін в контексті підготовки офіцерів і прапорщиків до зазначеного виду діяльності; з'ясування можливостей діагностики у формуванні готовності військовослужбовців до майбутньої професійної діяльності; порівняльний аналіз досвіду професійної підготовки військовослужбовців у прикордонних відомствах інших країн.

### Список використаної літератури

1. Балашов В. А. Формирование профессиональных качеств у слушателей-пограничников в процессе профессионального обучения : дис. ... канд. пед. наук : 20.02.02 / В. А. Балашов. – Хмельницький, 1996. – 263 с.
2. Берестецька Н. В. Підготовка майбутніх офіцерів-прикордонників до професійного спілкування у процесі навчання гуманітарних дисциплін : авто-

---

реф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.04 “Теорія і методика професійної освіти” / Берестецька Наталія Володимирівна ; Нац. акад. Держ. прикордон. служби України ім. Б. Хмельницького. – Хмельницький, 2008. – 20 с.

3. Будник С. М. Формування професійної готовності офіцерів-прикордонників до творчого вирішення завдань управлінської діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : 19.00.07 “Педагогічна та вікова психологія” / Будник Сергій Михайлович ; Нац. акад. Держ. прикордон. служби України ім. Б. Хмельницького. – Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2006. – 20 с.

4. Галімов А. В. Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до виховної роботи з особовим складом : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : 13.00.04 “Теорія і методика професійної освіти” / Галімов Анатолій Володимирович ; Терноп. нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. – Тернопіль, 2005. – 40 с.

5. Діденко О. В. Теоретико-методичні засади формування здатності до професійної творчості в майбутніх офіцерів Державної прикордонної служби України : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / О. В. Діденко ; Луган. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Луганськ, 2009. – 533 с.

6. Хуторской А. В. Ключевые компетенции как компонент личностно ориентированной парадигмы образования / А. В. Хуторской // Нар. образование. – 2003. – № 2. – С. 48–51.

*Рецензент – кандидат педагогічних наук, доцент Трембовецький О. Г.*

*Стаття надійшла до редакції 2.03.2016*

**Алексеев А. Л. Обоснование и результаты экспериментальной проверки модели подготовки военнослужащих Государственной пограничной службы Украины к охране иностранных дипломатических учреждений Украины**

В статье представлено описание, характеристику модели подготовки та результаты экспериментальной проверки военнослужащих Государственной пограничной службы Украины для охраны иностранных дипломатических учреждений.

**Ключевые слова:** *военнослужащие Государственной пограничной службы Украины, охрана заграничных дипломатических учреждений, готовность, модель профессиональной подготовки.*

---

**Alexeev O. L. Model of training soldiers of the State Border Service of Ukraine to the protection of foreign diplomatic institutions of Ukraine**

The article describes the preparation and characterization of model soldiers of the State Border Service of Ukraine for the protection of foreign diplomatic missions.

**Keywords:** *soldiers of the State Border Service of Ukraine, the protection of foreign diplomatic missions, readiness, vocational training model.*

---

УДК 378:796.325-05.6

**Василь Антонець,**  
кандидат педагогічних наук, доцент,  
Хмельницький національний університет,  
м. Хмельницький

**Євген Козак,**  
кандидат педагогічних наук, доцент,  
Кам'янець-Подільський національний університет  
імені Івана Огієнка, м. Кам'янець-Подільський

## **ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ СПОРТИВНОЇ МОТИВАЦІЇ НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ БАГАТОРІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ СПОРТСМЕНІВ ГИРЬОВОГО СПОРТУ**

*Статтю присвячено дослідженню педагогічних умов формуванню спортивної мотивації в юних спортсменів гирьового спорту, розглянуто суть та зміст спортивної мотивації до занять спортом. Авторами наголошено, що недооцінка ролі мотиваційних факторів, урахування динаміки зміни мотивів спортивними фахівцями і самими спортсменами призводить до того, що спортсмени виявляються нездатним проявити свої максимальні функціональні можливості під час спортивної діяльності.*

**Ключові слова:** Спортивна мотивація, мотив, спортсмен, гирьовий спорт, спортивна діяльність.

**Постановка проблеми у загальному вигляді.** У даний час вітчизняний спорт втратив багато своїх провідних позицій на світовій

---

арені. Відродження високого рівня вітчизняного спорту багато в чому залежить від якості системи спортивної підготовки. Особливий інтерес тут являє вивчення і розробка методик тренувальної діяльності в системі підготовки спортивних резервів, що гарантує заповнення складів збірних команд. У числі перших завдань тут є створення нових дієвих засобів і методів тренування в спортивних класах загальноосвітніх шкіл, ДЮСШ і ШВСМ. На початковому етапі багаторічної підготовки особливо важлива мотивація до занять спортом. Розбіжності між організацією тренування і мотивацією юних спортсменів можуть сильно знизити схильність до занять спортом, а за несприятливого розвитку подій спонукати до остаточної втрати тяги до обраного виду спорту.

Крім того, сучасний спортсмен може досягти високих результатів у спорті тільки за умов дотримання спортивного режиму та регулярних тренувань. До такого він повинен бути підготовлений не тільки фізично, але й психологічно і морально. Цю готовність потрібно постійно розвивати і вдосконалювати під час тренувального процесу. У сучасному спорті результати високих досягнень тісно переплітаються з мотиваційною сферою людини. Мотивація спрямовує її до поставленої мети, впливає на процеси, що відбуваються в організмі. Залежність результатів від мотивації спортсмена – це її головна особливість. В умовах жорсткої конкуренції високі результати може показати тільки вмотивований спортсмен з чітко вираженою мотивацією. Не враховуючи мотиваційних чинників, спортивні тренери, педагоги та спортсмени не можуть досягнути високих спортивних здобутків.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опираються автори.** Проблема мотивації і мотивів поведінки та діяльності є однією з найголовніших у психології. Саме тому цій проблемі присвячена велика кількість наукових праць як вітчизняних, так і зарубіжних вчених (А. Асеев, В. Ковальов, А. Леонт'єв, І. Келишев, П. Щербак, П. Симонов, Д. Узнадзе, А. Файзуллаєв, П. Якобсон, Г. Холл, К. Мадсен, А. Маслоу, Г. Олпорт та ін.).



---

Загальнотеоретичні питання теорії і методики спортивного тренування розглянуті в працях Л. Матвева, В. Філіна, В. Платонова та ін., сучасні концепції мотивації досліджувались А. Леонтєвим, В. Асеевим, Л. Виготським, Є. Ільїним, Р. Пілояном, науково-методичні розробки мотиваційних тренінгів розроблені В. Агєєвим, Д. Марковою, Є. Бабушкіним, концепція потреб напрацьована в працях В. Бауера, А. Маслоу, Р. Маккола, психологічна підготовка спортсменів, взаємовідносини в спортивній діяльності та результативності змагальної діяльності розкриті в працях Г. Бабушкіна, Г. Горської, Г. Горбунова, В. Марищука, Ю. Кисельова, Ю. Ханіна, та ін.

Багато авторів підкреслюють зв'язок між потребами, мотивами і цілями поведінки, а також діяльністю людини [1; 3; 8.;11; 13]. А. Леонтєв вважає, що потреба є умовою, передумовою діяльності, розкриваючи зв'язок мотивів і потреб: "... Як внутрішня сила ... вона ... може реалізуватися тільки в діяльності" [7].

Л. Виготський виділяє усвідомлені та неусвідомлені мотиви [2], на відміну від А. Леонтєва, який говорить про єдину мету, "предметну або свідому", що виходить за межі мотиву, стверджуючи, що в діяльності усвідомлюється мета, а мотив залишається "за кадром" [7]. Є. П. Ільїн виділяє дві мети – "усвідомлена мета", що є атрибутивним компонентом мотиву і "реальна мета". Він вважає, що мотив – це "усвідомлена причина активності людини, спрямована на досягнення мети". Мотив, на думку Є. П. Ільїна, повинен відповідати на два питання: 1) "чому" і 2) "для чого" відбувається та чи інша діяльність людини. Саме готовність до чогось – це мотиваційне спонукання. Стимул штовхає на дію не прямо, а опосередковано, через мотив [13].

Як писав А. Н. Леонтєв: "Реально ми завжди маємо справу з особливими діяльностями, кожна з яких відповідає певній потребі суб'єкта, прагне до предмета цієї потреби, згасає в результаті її задоволення і відтворюється знову і може бути в зовсім інших, змінених умовах" [7]. Саме через це унікальність спортивної мотивації залежить від якісної своєрідності предмета спортивної діяльності. На думку Р. А. Пілояна, спортивна мотивація – це "особливий стан особистості спортсмена, що формується в результаті співвідношення ним своїх здібностей і можли-

---

востей з предметом спортивної діяльності, що служить основою для постановки і здійснення цілей, спрямованих на досягнення максимально можливого на даний момент спортивного результату”. [8]

Спортивна діяльність визначається такими психологічними особливостями, як направлення на максимальний рівень досягнень і великі емоційні переживання, які пов’язані з суб’єктивною значущістю досягнень, напруженістю суперництва, публічністю виступів у змаганнях. В ефективності і тривалості присутності людини в спорті істотна роль належить мотиваційній сфері особистості.

Завдяки систематизації та теоретичному аналізу вітчизняних та зарубіжних вчених можна стверджувати, що питання визначення сутності та змісту психологічної готовності підлітків до занять спортом, механізмів її виникнення, функціонування і розвитку в спортивній діяльності досить вивчені, визначені загальні підходи до її формування на різних етапах спортивного удосконалення. Але в той же час залишаються малодослідженими психологічні особливості спортсменів підліткового віку, взаємозв’язок між спортивною мотивацією і мотивами занять спортом, вольовими якостями, педагогічні умови підвищення спортивної мотивації.

Отже, ми бачимо протиріччя між значимістю мотивації спортсменів, з одного боку, і браком знань, безпосередньо пов’язаних з педагогічними умовами її формування, функціонування та розвитку в юнацькому віці, з протилежного.

Тому ми ставили за **мету статті** дослідити педагогічні умови формування спортивної мотивації спортсменів гирьового спорту на початковому етапі багаторічної підготовки.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Досягнення високих результатів у спорті певною мірою обумовлено впливом мотиваційної сфери людини. Мотивація є не тільки стрижневою характеристикою особистості спортсмена. Вона веде його до поставленої мети, впливає на характер всіх процесів, що протікають в організмі під час діяльності. Головною особливістю спортивної мотивації є її вплив на результативність діяльності спортсмена. В умовах жорсткого змагального протиборства можна очікувати повну самовіддачу і прагнення до пе-

---

ремоги лише у спортсмена, який володіє максимальною виразністю мотивації. Недооцінка ролі мотиваційних факторів, динаміки зміни мотивів веде до того, що спортсмен виявляється нездатним виявити свої можливості, реалізувати результати підготовки до змагань.

Спортивну мотивацію прийнято визначати як психологічний стан спортсмена, обґрунтований ставленням його до різних сторін конкретної ситуації у спортивній діяльності: до самої діяльності, до поставленої мети, очікуваних результатів, успіху і невдач, до партнерів по команді, тренера. Мотивація займає провідне місце в структурі особистості, пронизуючи її структурні утворення: спрямованість особистості, характер, емоції, здібності, психічні процеси. Мотивація поведінки неможлива поза межами емоційної сфери. Емоції служать орієнтирами для учасників діяльності, визначаючи значимість обставин і ступінь їх важливості для конкретної ситуації, вони визначають допустимий рівень матеріальних і функціонально-енергетичних витрат, які необхідні для реалізації спонукань спортсмена.

Деякі автори пропонують розрізняти поняття мотиву і мотивації. [2; 8; 13]. Під мотивами розуміють: а) суб'єктивні динамічні сили (тенденції), спрямовані на позбавлення суб'єкта від гнітючих станів напруги; б) суб'єктивні образи предметів, що задовольняють відповідні потреби і надають спрямованій на них активності особистісний сенс; в) особливі фіксовані установки, які визначають готовність спортсмена до діяльності у відповідних умовах і в певному напрямку. [8].

Мотивація поведінки особистості, з одного боку, обумовлена мотивами, а з іншого – визначається психічним відображенням конкретних умов життя людини. На відміну від мотивів, що визначаються стійкістю, мотивація являє собою динамічний компонент мотиваційної сфери. Він змінюється за спрямованістю (якісний аспект) і ступенем виразності (кількісний аспект). Мотивація розглядається і як психічний стан, що формується в результаті співвідношення людиною своїх потреб і можливостей з особливостями конкретної діяльності і служить основою для постановки і здійснення її мети.

Специфічність спортивної мотивації обумовлена якісною своєрідністю предмета спортивної діяльності. Тому Р. Пілоян визначає

---

спортивну мотивацію як особливий стан особистості спортсмена [8]. Формується мотивація в результаті співвідношення спортсменом своїх можливостей з предметом спортивної діяльності. Мотивація є основою для постановки і здійснення цілей, спрямованих на досягнення максимального спортивного результату [8]. Спортивна діяльність спрямована на граничний рівень досягнень і високі емоційні навантаження, пов'язані з суб'єктивною значимістю результатів діяльності, гостротою суперництва, публічністю виступів на змаганнях. А. Ц. Пуні встановлено наявність і значення для спорту як безпосередніх мотивів (задоволення від м'язової діяльності, естетичну насолоду, прагнення до змагань), так і опосередкованих мотивів спортивної діяльності (прагнення стати сильним, здоровим, підготовка до праці, усвідомлення важливості спортивної діяльності) [9]. За даними А. Родіонова, мотиви учасників спорту вищих досягнень містять потреби в граничних фізичних зусиллях, переживаннях стану сильної психічної напруженості, у випробуванні власних фізичних і психічних можливостей [10].

На пріоритетність структури мотивів суттєво впливає специфіка виду спорту, рівень спортивних досягнень, вік, стать, спортивний стаж спортсмена, а також об'єктивність самооцінки своїх особистих якостей і рівень підготовленості. Деякі спортивні психологи пропонують розрізняти поняття мотивів до занять спортом і спортивну мотивацію. Зокрема В. Сафонов і Ю. Філімоненко виділяють такі рівні спортивної мотивації:

1. Загальна мотивація. Її формування є завданням всього виховного процесу. Необхідною умовою для цього є постановка і закріплення в свідомості спортсмена мети спортивної діяльності.

2. Умотивованість спортсмена до роботи на тренувальному занятті, на етапі підготовки, яка, заломлюючись через загальну мотивацію, актуалізується за допомогою усвідомлення завдань етапу підготовки і самооцінки свого стану, функціональних можливостей [11].

Ми згідні з дослідниками, які стверджують, що успішному формуванню спортивної мотивації сприяє розвиток ряду властивостей особистості. До таких властивостей відносять: 1) формування позитивного ставлення до занять спортом; 2) розвиток емоційно-вольових

---

якостей: цілеспрямованості, рішучості, наполегливості, впевненості в своїх силах, самовладання, винахідливості, емоційної стійкості, розвиток почуття колективізму і його проявів. Спортивна мотивація може визначатися як актуальний стан особистості спортсмена, що служить основою для постановки і здійснення мети, спрямованої на досягнення максимального спортивного результату. Мотивація впливає на характер тренувальної діяльності і безпосередньо на змагальний результат. Підвищення результативності змагальної діяльності підсилює спортивну мотивацію. Е. Бабушкіним пропонується власний підхід до виявлення структури змісту поняття мотивації. У структурі спортивної мотивації необхідно виділяти тренувальну і змагальну складові цього феномена [4]. У свою чергу, у працях В. Степанського та Е. Ільїна в змагальній мотивації виділяють також дві складові: мотивацію досягнення успіху і мотивацію уникнення невдачі. [12; 13]

Спортсменів з домінуванням мотивації досягнення успіху відрізняє прагнення до перемоги, здатність боротися до кінця, вияв позитивних емоцій, прагнення до ризику, нечутливість до загрози. Мотивація досягнення успіху сильно впливає на мету і зміст дії, на інтенсивність напруги сил, на характер поведінки в екстремальних ситуаціях. З цим пов'язані цікаві свідчення В. Степанського. Виявлено, що при домінуванні мотивації досягнення результативність діяльності визначається рівнем її регуляції, психофізіологічними особливостями суб'єкта діяльності [12]. Тому, у випадках переваги мотивації уникнення невдачі (фактора боязні вчинення помилки, боязні кращої підготовленості противника), навіть при достатньому потенціалі рівня регуляції діяльності, її результативність буде низькою.

Вияв спортивної мотивації залежить і від стану підготовленості до змагань та об'єктивності самооцінки спортсменів щодо особистих якостей. За даними А. Шаболтаса, головними параметрами самооцінки, незалежно від виду спорту і статі спортсменів, є: впевненість в собі; задоволеність спортивними результатами; спортивний авторитет; стан здоров'я. Показник впевненості в собі тісно пов'язаний із спортивними досягненнями, з мотивом досягнення успіху і емоційністю спортивної діяльності [14].

---

Г. Горбуновим досліджено співвідношення мотивів і цілей спортивної діяльності, в якому відмічається тісний зв'язок процесу суб'єктивного визначення мети й мотиваційної сфери спортсмена. Провідну роль у цій взаємодії відіграє самоствердження спортсмена [6]. Розвиток такого мотиву необхідно розглядати в зв'язку з утворенням системи цінностей спортсмена. В основі її повинна бути критична оцінка особистої поведінки і власних досягнень. У той же час критичне ставлення спортсмена до власної поведінки неможливо без самооцінки та ідентифікації з загальноприйнятими суспільно-соціальними нормами. Тому рівень розвитку особистісних ціннісних якостей визначає рівень домагань спортсмена до себе і до особистих досягнень.

Вітчизняні та зарубіжні автори виділяють мотиви, пов'язані з процесом спортивної діяльності, тобто потребу в руховій активності; естетичну насолоду; прагнення до перемоги в змаганні, вияві граничних фізичних зусиль; прагнення до переживання стану стресу і до його подолання. Поряд з цим виділяються мотиви, пов'язані з результатами спортивної діяльності. У їх числі: випробування власних фізичних і психологічних можливостей; прагнення до зміцнення здоров'я, прагнення стати фізично сильним; удосконалювати фізичну підготовленість. Відзначаються і мотиви, пов'язані з формуванням рис особистості: прагнення стати мужнім і стійким; підвищити соціальний статус, соціальне самоствердження; досягнення високих спортивних результатів. Для спортсменів важливе значення має встановлення або поглиблення контактів у команді; досягнення матеріальних потреб, соціально-побутових умов. Відзначаються також бажання спортсменів бути учасниками змагань в інших містах і за кордоном, націленість на оволодіння спеціальністю тренера. Існують і етичні мотиви – усвідомлення важливості спортивної діяльності, прагнення до вдосконалення для успішного виступу за свою команду, бажання прославити Батьківщину.

Розвиток мотивації до спортивної діяльності обумовлюється взаємодією внутрішніх і зовнішніх факторів. Значення їх змінюється протягом усього періоду підготовки і участі в спортивних змаганнях. Серед внутрішніх чинників розвитку мотивації виділяються: вік, за-

---

датки рухових здібностей і схильності до діяльності з певним змістом. Соціальне оточення виступає в ролі зовнішніх факторів. Воно відображає як традиційні соціальні та моральні норми, так і ставлення до особистості спортсмена. Розвиток внутрішніх і зовнішніх факторів здійснюється за допомогою їх взаємодії під час спортивної діяльності. Розвиток внутрішніх факторів веде до формування цілей і завдань занять спортом. Розвиток зовнішніх факторів виявляється у вдосконаленні організації навчально-тренувального процесу. Це стосується підвищення якості умов тренування, методики підготовки, емоційної сторони занять і змагальної діяльності. Для розвитку мотивації вирішальне значення має задоволеність спортсменів результатами діяльності, відповідність її меті та завданням як підсумку ефективної взаємодії внутрішніх і зовнішніх факторів. Інформація про них оперативно надходить до спортсмена шляхом зворотного зв'язку.

Є особливості формування процесу мотивації як частини психологічної підготовки. Кінцевою метою психологічної підготовки виступає формування та вдосконалення спортивної мотивації особистості шляхом зміцнення відношення спортсмена до процесу спортивної діяльності, до її результатів, відношення до тренера і партнерів та, врешті-решт, до самого себе. Спрямована на формування спортивної мотивації психологічна підготовка здійснюється в єдності з іншими видами спортивної підготовки. Тому виконувана спортсменами робота і відновлювальні заходи розглядаються у взаємозв'язку не тільки з фізичними, а й актуалізуються при цьому психічними станами.

У вітчизняній літературі не знайшли відображення актуальні питання формування мотивації спортсменів, які займаються гирьовим спортом на початковому етапі багаторічної підготовки. У їх числі: а) особливості тренувальної та змагальної мотивації до занять гирями в юнацькому віці; б) розкриття взаємозв'язку спортивної мотивації, самооцінки спортивних можливостей, вияву вольових якостей спортсменів; в) управління процесом формування спортивної мотивації; г) відображення взаємозв'язку спортивної мотивації з особистісними особливостями спортсменів і рівнем їх спортивної підготовленості.

---

У зв'язку з цим виникає проблема, що передбачає необхідність вивчення можливостей формування мотивації до засвоєння і вдосконалення спортивної діяльності спортсменів гирьовиків шляхом застосування спрямованих педагогічних впливів.

Проведені дослідження зі спортсменами, які займаються гирьовим спортом у віці 15–16 років, дозволили виявити таке. Формування відносин, що лежать в основі спортивної мотивації, здійснювалося за допомогою використання психологічних механізмів “знизу вгору” і “зверху вниз” [1]. Дія механізму “знизу вгору” забезпечувалась за допомогою направленою створення в процесі поза тренувальною, навчально-тренувальною і змагальною діяльністю спеціальних зовнішніх умов.

Створювалися ситуації, що вимагають досягнення успіху, прийняття своєчасних рішень в особистісних значущих і невизначених ситуаціях. Такі умови, що відповідають ознакам екстремальної діяльності, вимагають від спортсменів актуалізації формуючих мотивів і вольових якостей. Це веде до формування здібностей до самостійної оцінки ситуацій, прийняття відповідальних рішень і реалізації їх під час змагань. Одночасно з введенням гирьовиків в модельні умови змагальної діяльності виконувалися педагогічні впливи. Шляхом застосування словесних методів навчання і переконання спортсменам повідомлялася інформація – яким за спрямованістю має бути ставлення до виникаючих умов (на рівні мети, мотивів, вольових зусиль), при яких забезпечується висока результативність спортивної діяльності (дію механізму “зверху вниз”). Завдяки спільній дії наведених психологічних механізмів розвиток позитивного ставлення до тренувальної і змагальної діяльності спортсменів гирьовиків відбувається в напрямку від емоційно-неусвідомлюваних виявів мотивації до раціонально-усвідомлених. Виділені педагогічні умови, реалізація яких у процесі спортивної підготовки через психолого-педагогічні механізми “знизу вгору” і “зверху вниз” забезпечує виникнення, функціонування і розвиток позитивного ставлення гирьовиків до мети занять спортом. Застосування запропонованого підходу обумовлює розвиток у гирьовиків мотивації до вироблення



---

навички об'єктивної оцінки своїх можливостей. У спортсменів формується позитивне ставлення до навчально-тренувального процесу і до змагальної діяльності, до товаришів по команді та до тренера. Стабілізація таких відносин призводить до формування стійких позитивних мотивів до занять спортом, розвитку вольових якостей, здібностей до суб'єктивного контролю і самоуправління. Згодом такі якості стають особистісною основою для внутрішньо організованої спортивної мотивації.

Отже, ми визначили основні педагогічні умови формування спортивної мотивації спортсменів, які займаються гирьовим спортом на початковому етапі тренувань, а саме формування:

сприятливого ставлення спортсменів гирьовиків до занять спортом як до головної мети досягнення спортивної майстерності;

позитивного ставлення до спортивного успіху;

сприятливого ставлення до своїх спортивних можливостей;

позитивного ставлення до тренувальної і змагальної діяльності;

сприятливого ставлення до тренера та команди.

При реалізації виділених в статті педагогічних умов у процесі підготовки гирьовиків віком 15–16 років виявлено: 1) прискорення темпів розвитку вольових якостей: цілеспрямованості, наполегливості та завзятості; 2) ослаблення значущості мотиву емоційного задоволення, соціально-емоційних і соціально-моральних мотивів, підвищення значущості мотивів досягнення успіху, соціального і фізичного самоствердження; 3) посилення спортивної та змагальної мотивації; 4) підвищення рівня суб'єктивного контролю, здібностей до самоуправління спілкуванням, поведінкою і виконанням мети змагальної діяльності.

В юних гирьовиків виявлена інтеграція мотивів занять спортом в два відносно незалежних блоки. У перший входять позитивно пов'язані мотиви. За психологічним змістом вони є зовнішніми по відношенню до спортивної діяльності. Другий блок утворюють взаємопов'язані цивільно-патріотичні, соціально-моральні мотиви досягнення успіху. Вони є внутрішніми по відношенню до спортивної діяльності. Мотиви соціально-емоційні і соціального самоствердження позитивно

---

пов'язані з групою внутрішніх мотивів і негативно з усіма зовнішніми. Змагальна і тренувальна мотивація взаємопов'язані між собою негативно. В основі змагальної мотивації знаходяться мотиви: досягнення успіху, соціального самоствердження і соціально-моральний; в основі тренувальної мотивації – мотив емоційного задоволення і раціонально-вольовий. Відповідно, чим сильніше сформовані мотиви занять спортом, тим вище готовність до вияву вольових зусиль.

**Висновок.** Аналіз літератури та результати досліджень дозволяють зробити висновок про таке. Ми рекомендуємо здійснювати розвиток спортивної мотивації в напрямку від зовнішньо організованої, коли ці відносини виникають і актуалізуються переважно під впливом соціального оточення і обумовлені особливостями конкретної ситуації, до внутрішньо організованої. Спортивна мотивація обумовлена переважно такими властивостями особистості: властивостями темпераменту, мотивами до занять спортом, вольовими якостями, здібностями до суб'єктивного самоконтролю і самоуправління. Для успішного формування спортивної мотивації важливо, щоб у процесі поза тренувальною, навчально-тренувальною та змагальною діяльністю систематично створювалися спрямовані педагогічні умови, які спонукають виникненню, функціонуванню та стабілізації згаданих відносин, використовуючи механізми психолого-педагогічних впливів “знизу вгору” і “зверху вниз”, які розглядалися вище. Матеріали цього дослідження можуть бути корисні для теоретичної підготовки як для спортсменів гирьовиків, так і для спортсменів інших видів спорту і під час розробки педагогічних впливів, спрямованих на формування і управління рівнем мотивації юних спортсменів до тренувальної і змагальної діяльності в ДЮСШ, ШВСМ та в середньоосвітніх навчальних закладах.

**Перспективи подальших досліджень у даному напрямку.** Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми, що досліджувалась. Виявлено низку питань, які потребують практичного вирішення, зокрема розробка методичних рекомендацій з розвитку спортивної мотивації на початковому етапі багаторічної підготовки юних спортсменів.

---

## Список використаної літератури

1. Асеев В. Г. Мотивация поведения и формирование личности / В. Г. Асеев. – М. : Мысль, 1976. – 157 с.
2. Виготский Л. С. Собр. соч. : В 6 т. 1. – М. : Педагогика, 1986. – 356 с.
3. Бобровский А. В. Мотивация спортивной деятельности / А. В. Бобровский, В. А. Бобровский, А. А. Гераськин // Спортивный психолог. – 2004. – № 3. – С. 18–21.
4. Бабушкин Г. Д. Формирование спортивной мотивации / Г. Д. Бабушкин, Е. Г. Бабушкин. – Омск : СибГАФК, 2000. – 179 с.
5. Бабушкин Г. Д. Психологический практикум : учеб. пособие / Г. Д. Бабушкин, И. А. Рогов. – Омск : СибГАФК, 1996. – 82 с.
6. Горбунов Г. Д. Психопедагогика спорта / Г. Д. Горбунов. – М. : Физкультура и спорт, 1986. – 208 с.
7. Леонтьев А. Н. Проблемы развития психики / А. Н. Леонтьев – М. : МГУ, 1971. – 132 с.
8. Пилюян Р. А. Мотивация спортивной деятельности / Р. А. Пилюян. – М. : Физкультура и спорт, 1984. – 112 с.
9. Пуни А. Ц. О возникновении и развитии интереса к лыжному спорту / А. Ц. Пуни. Лыжный спорт : вопросы научного изучения лыжного спорта. – Л. : ГДОИФК, 1950. – С. 140–146.
10. Родионов А. В. Практика психологии спорта / А. В. Родионов. – Ташкент, 2008. – 236 с.
11. Сафонов В. К. Роль наблюдения в диагностике мотивации спортивной деятельности / В. К. Сафонов, Ю. И. Филимоненко // Психолого-педагогические проблемы мотивации учебной и трудовой деятельности : тез. докл. науч.-практ. конф. – Новосибирск : НГУ, 1985. – С. 215–217.
12. Степанский В. И. Исследование соотношения мотива достижения и избегания неудачи / В. И. Степанский // Вопросы психологии. – 1981. – № 2. – С. 25–32.
13. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы / Е. П. Ильин. – СПб. : Питер, 2003. – 512 с.
14. Шаболтас А. В. Мотивы занятий спортом высших достижений в юношеском возрасте : автореф. дисс. на соиск. учен. степени канд. психолог. наук : 19.00.01 / А. В. Шаболтас. – СПб., 1998. – 21 с.

*Рецензент – кандидат наук з фізичного виховання  
та спорту, доцент Павлюк Є. О.*

*Стаття надійшла до редакції 17.03.2016*

---

*Антонец В. Ф., Козак . Педагогические условия формирования спортивной мотивации на начальном этапе многолетней подготовки спортсменов гиревого спорта*

Статья посвящена исследованию педагогических условий формирования спортивной мотивации в юных спортсменов гиревого спорта, рассмотрены суть и содержание спортивной мотивации к занятиям спортом. Авторами отмечено, что недооценка роли мотивационных факторов, учета динамики изменения мотивов спортивными специалистами и самими спортсменами приводит к тому, что спортсмены оказываются неспособными проявить свои максимальные функциональные возможности в ходе спортивной деятельности.

**Ключевые слова:** *спортивная мотивация, мотив, спортсмен, гиревой спорт, спортивная деятельность.*

*Antonets V. F., Kozak E. Pedagogical conditions of formation of sports motivation on a multi-year training of the athletes in kettlebell lifting*

The article investigates the pedagogical conditions of formation of sports motivation of the young athletes in kettlebell lifting, examines the nature and content of sports motivation in sports. In contemporary sport the results of high achievement are closely intertwined with the person's motivational sphere. Motivation directs it to the goal, affects the processes of body. The dependence of the results from the athlete's motivation is its main feature. In tough sports competition the high results may be shown by only the motivated athlete with the clearly defined motivation. The authors note that the underestimation of the role of motivational factors, taking into consideration the dynamics of changes of the motives by the sports professionals and athletes leads to the fact that the athletes are unable to demonstrate their maximum functionality in the sports activities.

Due to the systematization and theoretical analysis of domestic and foreign scientists we can say that the question of determining the nature and content of psychological readiness of teenagers to sports, the mechanisms of its occurrence, functioning and development in the sports activity are sufficiently studied, common approaches to its development at various stages of sports improving are identified. But at the same time, the athletes' adolescence psychological characteristics, the relationship between sport motivation and motives of doing sports,

---

strong-willed qualities, pedagogical conditions of increasing of sports motivation are scarcely explored.

Topical issues of formation of athletes' motivation who are engaged in girevoy sport at an early stage of long-term preparation are not reflected in the domestic and foreign literature. They include the following: a) features of the training and competition motivation to doing kettlebell lifting at a young age; b) disclosure of the relationship of sports motivation, self-esteem athletic opportunities, manifestation of strong-willed athletes' qualities; c) process control of formation of sports motivation; d) displaying the relationship of sports motivation with the athletes' personal characteristics and their level of sports training. In this regard the problem containing the need to explore possibilities of formation of motivation to development and improvement of athletes' sports activities in kettlebell lifting by applying directed pedagogical influences is arising. We have investigated the pedagogical conditions of formation of sports motivation at the initial stage of the long-term preparation of sportsmen in kettlebell lifting.

Summing up, we recommend to the sports professionals and athletes to carry out the development of sports motivation in the direction from externally organized, when these relations appear and actualize mainly under the influence of the social environment and conditioned by the specifics of the situation, to internally organized.

To the successful formation of sports motivation it is important that in the process of outside training, training and competitive activities the pedagogical conditions encouraging the emergence, functioning and stabilization of relations discussed in the paper is being created.

**Keywords:** *sports motivation, motive, athlete, kettlebell lifting, sports activities.*

---

УДК 37:001.89

**Тарас Бунеев,**  
кандидат педагогічних наук, доцент,  
Науково-дослідний інститут  
Державної прикордонної служби України, м. Хмельницький

**Сергій Сінкевич,**  
кандидат педагогічних наук, доцент,  
Національна академія Державної прикордонної служби України  
імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький

## ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО ІМІДЖУ ПРИКОРДОННОЇ НАУКИ

*У статті проаналізовано погляди вітчизняних і зарубіжних науковців щодо сутності та основних видів іміджу. Авторами також представлено особливості формування позитивного іміджу прикордонної науки.*

**Ключові слова:** імідж, особливості, прикордонна наука, формування.

**Постановка проблеми у загальному вигляді.** Інтеграція України до європейського і світового економічного та соціокультурного простору зумовлює зміни у підходах до розвитку наукової діяльності Державної прикордонної служби України (ДПСУ). У цьому контексті важливу роль відіграє формування позитивного іміджу прикордонної науки.

**Результати аналізу останніх досліджень** свідчать, що значна кількість провідних вітчизняних та зарубіжних науковців досліджу-

© Тарас Бунеев, Сергій Сінкевич

---

вали різні аспекти іміджу: формування іміджу організації висвітлено в працях Л. Брауна, Є. Гришуніної, К. Ліфара, О. Кудінова, М. Піскунова, Г. Почепцова, М. Самохіна. Імідж навчальних закладів досліджували Л. Алексеева, О. Бандурка, А. Громова, О. Землянська, О. Субіна, В. Палінський. Питання вдосконалення іміджу військового керівника розглядали Л. Амінова, А. Лебедев, А. Саватеев. Імідж дошкільного навчального закладу та професійний імідж вихователів досліджували М. Апраксина, В. Бобир, К. Крутій, Т. Мареева, Р. Шулигіна. Проблеми взаємозалежності управління та іміджу розглянуто у працях Б. Андрюшкіна, Р. Гріфіна, З. Старобинського, Ф. Хміля, В. Яцури. Зміст іміджу політиків, державних службовців, бізнесменів досліджували І. Альохіна, О. Васьківська, С. Денисюк, Г. Дідух, Н. Лікарчук, О. Порфімович, Г. Почепцов, Р. Ромашкіна та ін. Питання педагогічної іміджології розглядали С. Амінтаєва, М. Апраксина, Е. Бекетова, Л. Жарикова, А. Калюжний, Н. Тарасенко, В. Шепель, В. Черепанова, але в цей же час не в повному обсязі приділялась увага іміджу прикордонної науки.

**Метою статті** є визначити особливості формування позитивного іміджу прикордонної науки.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Імідж походить від лат. *imago* – “образ” і був відомий ще з давніх часів. У сучасній англійській мові слово “*image*” має безліч відтінків та значень, наприклад, “образ”, “зображення”, “репутація”, “престиж”, “уявлення” (про щось), “символ” [1, с. 49].

У “Великому тлумачному словнику сучасної української мови” за редакцією В. Бусла поряд із означеними характеристиками іміджу знаходимо ще і таку, що передбачає цілеспрямоване його створення для “споживача”: “Імідж – це рекламний, представницький образ кого-небудь (наприклад, громадського діяча), що створюється для населення” [2, с. 492].

Дослідники, які займаються цією проблемою, по-різному визначають імідж. А. Панасюк визначає його як “результат сприйняття людьми деяких характеристик об’єкта, в результаті чого в психіці кожного із них формується образ цього об’єкта, який ними оцінюється” [3, с. 10].

---

ся, що приводить до формування погляду, ставлення” [3]. На думку В. Шепеля, імідж – це “вигляд, тобто та форма життєвого прояву людини, завдяки якій “на люди” виставляються сильнодіючі особистісно-ділові характеристики” [4]. У підручнику П. Гуревича представлено такий підхід до трактування іміджу – це “цілеспрямований процес створення потрібного враження” [5]. Г. Почепцов розуміє імідж як “найбільш економний спосіб породження і розпізнавання складної соціальної дійсності, як результат обробки інформації, як згорнутий текст, як комунікативну одиницю, за допомогою якої можна працювати з масовою свідомістю” [6] тощо.

У “Соціологічній енциклопедії” поняття “імідж” розглядається як образ суб’єкта, уявлення про нього, що цілеспрямовано й активно формується в масовій свідомості за допомогою різних засобів, щоб зміцнити чи послабити його престиж, авторитет і репутацію, забезпечити довіру чи, навпаки, недовіру до нього [7].

У політичному словнику за редакцією В. Абаренкова визначено, що “Імідж – у широкому розумінні – поширення уявлення щодо характеру того або іншого об’єкта; у більш вузькому (стосовно пропаганди, реклами) означає цілеспрямовано сформований образ-уявлення, який за допомогою асоціацій наділяє об’єкт (явище, особистість, товар тощо) додатковими цінностями (соціальними, політичними, соціально-психологічними, естетичними тощо) та завдяки цьому сприяє більш цілеспрямованому та емоційному сприйманню” [8, с. 187].

У тлумачному словнику Вебстера зазначено, що імідж – це штучне створення неперевершеного образу. Імідж – це штучна імітація або подання зовнішньої форми будь-якого об’єкта, держави, політика, організації [9, с. 205].

В. Шпалінський підкреслює, що “імідж – це те, чим і ким здається людина у своєму оточенні, якою бачать та сприймають її “вони” [10, с. 14]. Подібним визначенням акцентується увага на спрямованості іміджу на зовнішнє середовище – одна з таких характерних його рис, як віддзеркалення потреб інших за допомогою своєрідного носія.



---

Отже, єдиного підходу до визначення “іміджу” немає, кожний з дослідників розкриває певну сторону цього поняття, але в той же час усі науковці вказують на наявність таких видів іміджу:

імідж людини – це думка про цю людину у групи людей в результаті сформованого в їх свідомості образу цієї людини, що виник через прямий їх контакт з цією людиною або через отриману про цю людину інформації від інших людей;

імідж об’єкта – це ставлення раціонального або емоційного характеру до об’єкта (людини, предмета, системи), що виникає у свідомості групи людей на основі образу, сформованого в результаті сприйняття ними тих чи інших характеристик цього об’єкта.

імідж фірми – це думка про цю організацію у групи людей на основі сформованого у них образу, що виник унаслідок або прямого контакту з цією фірмою, або в результаті інформації, отриманої про цю фірму від інших людей;

імідж товару – це думка про певний товар у групи людей на основі образу цього товару, що виник або під час покупки, використання цього товару особисто, або на основі думки про цей товар інших людей [6].

У будь-якого товару або продукту діяльності є сформований певний імідж. Він формується на основі об’єктивних характеристик діяльності як окремих його складових, так і в цілому. Імідж може складатися як природним шляхом (результат діяльності організації чи індивіда), так і в результаті цілеспрямованої діяльності із застосуванням спеціальних психотехнічних засобів і технологій. Прикладами такої діяльності є передвиборчі кампанії, реклама товарів, послуг і організацій. Якщо формування іміджу має мало спільного з реальним станом, то рано чи пізно він повністю руйнується. Отже, імідж може мати об’єктивну та штучну природу. Однак слід зауважити, що тільки імідж, сформований на основі об’єктивних характеристик діяльності, може стати реальним фактором їх успіху.

Це також стосується і формування позитивного іміджу прикордонної науки. Головним осередком прикордонної науки є Науково-дос-

---

лідний інститут Державної прикордонної служби України (далі – НДІ ДПСУ). Роботу з удосконалення й підвищення ефективності наукової та науково-технічної діяльності в умовах, що постійно змінювались, персонал НДІ ДПСУ здійснював на постійній основі. Для розвитку прикордонної науки НДІ ДПСУ було розроблено проєкт “Концепцію розвитку прикордонної науки до 2020 року” (далі – Концепція).

Реалізацію Концепції розраховано на період до 2020 року і спрямовано на забезпечення наукового супроводу Стратегії розвитку ДПСУ, основними напрямками якої є:

- створення системи інтегрованого управління безпекою державного кордону України;

- упровадження європейських норм і стандартів до системи прикордонного контролю;

- удосконалення, формування й розвиток нових підрозділів швидкого реагування;

- розвиток Морської охорони ДПСУ, модернізація й оновлення її корабельно-катерного складу;

- модернізація системи управління й удосконалення її взаємодії з іншими складниками сектору безпеки й оборони;

- розширення прикордонного та міжнародного співробітництва;

- розвиток прикордонної інфраструктури;

- формування сучасної системи логістики, ефективного управління матеріальними ресурсами;

- удосконалення системи підготовки, комплектування, роботи з особовим складом, його соціального захисту;

- підвищення ефективності системи запобігання та протидії корупції;

- забезпечення відкритості та прозорості в діяльності відомства.

Реалізація Концепції сприятиме подальшому зростанню ролі прикордонної науки як важливого чинника модернізації відомства, збільшенню внеску до забезпечення прикордонної безпеки, обороноздатності та національної безпеки держави та зростанню іміджу прикордонної науки та прикордонного відомства в цілому.

---

Існує низка особливостей, які, на нашу думку, потрібно враховувати під час формування позитивного іміджу прикордонної науки:

імідж повинен бути адекватним сучасному образу прикордонної науки;

імідж повинен бути спрямований на конкретну групу споживачів;

створений імідж прикордонної науки має відповідати характеристикам: динамічність, функціональність, пластичність, багатогранність, відносна стабільність [11].

Отже, формування позитивного іміджу прикордонної науки залежатиме:

від чисельності висококваліфікованих працівників (докторів наук і кандидатів наук);

наявності певної кількості наукових шкіл;

кількості вчених, що були обрані членами і членами-кореспондентами вітчизняних національних та зарубіжних академій наук;

кількості лауреатів державних і міжнародних премій (у галузях військово-технічних, психологічних, педагогічних і гуманітарних наук);

кількості програм і проектів у сфері міжнародного наукового і науково-технічного співробітництва, у виконанні яких беруть участь фахівці прикордонної науки;

обсягу залучених коштів зарубіжних юридичних і фізичних осіб та внутрішні витрат на виконання наукових та науково-технічних робіт;

дивідендів, отриманих від наукової діяльності;

наукової ваги статей у вітчизняних і закордонних наукових журналах, опублікованих фахівцями прикордонної науки спільно з зарубіжними авторами;

наукової ваги статей у наукових фахових журналах НДІ ДПСУ та Національної академії Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького (НАДПСУ), опублікованих зарубіжними авторами;

кількості державних цільових наукових і науково-технічних програм, у виконанні яких беруть участь фахівці прикордонної науки;

---

кількості монографій, енциклопедій, словників та підручників (без урахування навчальних посібників), виданих в Україні і за кордоном фахівцями прикордонної науки;

кількості отриманих патентів на інтелектуальну власність та проданих ліцензій на їх використання (в Україні і за кордоном);

кількості чинних патентів на винаходи, отриманих в Україні і за кордоном;

кількості міжнародних наукових об'єднань (академій, асоціацій, товариств тощо), у роботі яких беруть участь фахівці прикордонної науки;

кількості закордонних реферативних і наукометричних баз даних, в яких індексуються наукові фахові видання НДІ та НАДПСУ;

кількості статей, опублікованих фахівцями прикордонної науки у вітчизняних фахових виданнях і закордонних наукових журналах з високим імпаکت-фактором;

представленості у веб-рейтингах наукових центрів світу “Ranking Web of World Research Centers” та “Ranking Web of World Universities” станом на поточний рік фахівцями прикордонної науки;

рівня відповідності тематики робіт, які проводилися, за пріоритетними напрямками розвитку науки і техніки фахівцями прикордонної науки;

рівня відповідності тематики робіт, які проводилися за державним замовленням фахівцями прикордонної науки;

рівня розвитку інфраструктури досліджень, поліпшення їх ресурсного забезпечення;

зміцнення кадрового потенціалу, запровадження нових підходів щодо його формування, створення та підтримки провідних наукових шкіл, залучення до науки талановитої молоді;

подальшої інтеграції до міжнародного наукового співтовариства [12].

Результати проведеного аналізу свідчать, що імідж прикордонної науки – це цілеспрямований сформований образ, враження, уявлення, що будуються на основі результатів наукової діяльності фахівців прикордонної науки з метою формування позитивного стереотипу у персоналу ДПСУ та у суспільстві в цілому.

---

**Перспективами подальшого дослідження** є визначення основних напрямів формування іміджу прикордонної науки.

### **Список використаної літератури**

1. Королько В. Г. Основи публік рілейшнз : посібник / В. Г. Королько. – Київ : Інститут соціології НАН України, 1997. – С. 184.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) [уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел]. – К. : Ірпінь : ВТФ “Перун”, 2005. – 1728 с.
3. Панасюк А. Ю. Формирование имиджа : стратегия, психотехнологии, психотехники / А. Ю. Панасюк. – М. : Омега-Л, 2007. – 266 с.
4. Шепель В. М. Как нравиться людям / В. М. Шепель. – М. : Народное образование, 2002. – 576 с.
5. Гуревич П. С. Приключения имиджа : Типология телевизионного образа и парадоксы его восприятия / П. С. Гуревич. – М. : Искусство, 1991. – 219 с.
6. Почепцов Г. Г. Имиджелогия / Г. Г. Почепцов. – [2-е изд., испр. и доп.]. – М. : Рефл-бук; К. : Ваклер, 2001. – 698 с.
7. Соціологічна енциклопедія / укладач В. Г. Городяненко. – К. : Академ-видав, 2008. – 456 с.
8. Краткий политический словарь / В. П. Абаренков, Т. Е. Абова, А. Г. Аверкин и др. ; [сост. – ред. Л. А. О니кова, Н. В. Шишлина]. – 6-е изд., доп. – М. : Политиздат, 1989. – 623 с.
9. Універсальний словник-енциклопедія / гол. ред. ради академік НАНУ М. Попович. – 4-те вид., виправл., доп. – К. : Видавництво “ТЕКА”, 2006. – С. 205.
10. Філософія : навч. посіб. / С. В. Головка. – К. : Либідь, 1994. – 390 с.
11. Шморгун Л. Г. Менеджмент організацій : навч. посіб. / Л. Г. Шморгун. – К. : Знання, 2010. – 452 с.
12. “Про затвердження порядку оцінки розвитку діяльності наукової установи” : наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 03.04.2012 року № 399. – К., 2012.

*Рецензент – доктор наук з державного управління,  
доцент Довгань В. І.*

*Стаття надійшла до редакції 04.03.2016*

---

*Бунеев Т. В., Синкевич С. В.* **Особенности формирования положительного имиджа пограничной науки**

В статье проанализированы взгляды отечественных и зарубежных ученых на суть и виды имиджа. Авторами также представлены особенности формирования положительного имиджа пограничной науки.

**Ключевые слова:** *имидж, особенности, пограничная наука, формирование.*

*Buneev T. V., Sinkevych S. V.* **Features of border science positive image formation**

The article analyzes the views of domestic and foreign scientists on the image. The authors also present a positive image features frontier science which depends on: number of highly skilled workers (doctors and candidates of sciences); the availability of a number of scientific schools; the number of scientists who were elected members and associate members of the national domestic and foreign academies of science; number of winners of national and international awards (in the field of military-technical, psychological, pedagogical and human sciences); the number of programs and projects in the field of international scientific and scientific-technical cooperation, implementation of which involved border science experts; the volume of attracted funds of foreign legal entities and individuals and internal costs of carrying out scientific and technical work; dividends received from scientific research; the weight of scientific articles in domestic and foreign academic journals published by border cooperation science experts with foreign authors; the weight of scientific articles in scientific journals of Scientific Research Institute of State Border Service of Ukraine (SRI SBSU) and National Academy of State Border Service of Ukraine named after Bohdan Khmelnytsky (NASBSU) published by foreign authors; the number of state target scientific and technical programs, performed involving border science experts; the number of books, encyclopedias, dictionaries and textbooks published in Ukraine and abroad by border science experts; number of patents obtained intellectual property and sold licenses for their use (in

---

Ukraine and abroad); the number of patents in force, received in Ukraine and abroad; the number of international scientific organizations (academies, associations, societies, etc.), attended by border science experts; the number of foreign and abstract scientometric databases, which professional publications of SRI and NASBSU are indexed; the number of articles published by experts frontier of science in national professional journals and international scientific journals with high impact factor; the border science experts representation of web research centers world ranking “Ranking Web of World Research Centers” and “Ranking Web of World Universities” as for the current year; the level of border science experts work themes compliance conducted by the priority areas of science and technology; the level of border science experts work themes compliance conducted by government procurement; the level of research infrastructure development, improvement of its resource support; the human resources strengthening, introducing new approaches to its formation, creation and support of leading scientific schools, involving talented young into science; further integration into the international scientific community.

**Keywords:** *image, features, border science, formation.*

---

УДК 355.477:351.746

**Ігор Блощинський,**  
кандидат педагогічних наук, доцент,  
Національна академія Державної прикордонної служби України  
імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький

## **ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ ПРИКОРДОННИКІВ У КРАЇНАХ АЗІЇ (НА ПРИКЛАДІ ФАХІВЦІВ ПРИКОРДОННОЇ ПОЛІЦІЇ МІНІСТЕРСТВА ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ КИТАЙСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ)**

*У статті обґрунтовано професійну підготовку прикордонників у країнах Азії з використанням технологій дистанційного навчання (на прикладі фахівців Прикордонної поліції Міністерства громадської безпеки Китайської Народної Республіки). Крім того, охарактеризовано дистанційне навчання прикордонників в університетах Австралії та Тайваню, а також Інтернет-платформу Управління Організації Об'єднаних Націй з питань боротьби з наркотиками та злочинністю. Особливу увагу приділено актуальним питанням підготовки китайських прикордонників на основі платформи дистанційного навчання “Massive Open Online Courses (МООС)”, яка включає такі розділи, як: віртуальна кімната для спілкування студентів, найкращі студенти та їх досягнення, онлайн театр та ін.*

**Ключові слова:** дистанційне навчання, країни Азії, професійна підготовка прикордонників, Китайська Народна Республіка.

© Ігор Блощинський



---

**Постановка проблеми у загальному вигляді.** У Китайській Народній Республіці (КНР) функціонує система адміністрування розподілу відповідальності між військовими і місцевими органами влади в питаннях охорони кордону. Збройні сили відповідають за охорону сухопутного кордону, прибережну і морську безпеку, захист від іноземних вторгнень, посягань, провокацій і прикордонного саботажу. Основними завданнями прикордонних підрозділів КНР є: громадська безпека в прикордонних і прибережних районах, контроль в'їзду/виїзду в пунктах пропуску, профілактика і придушення незаконних і злочинних дій у прикордонні, таких як: незаконний перетин кордону, незаконний обіг наркотиків і контрабанда; організація та участь в контртерористичних і рятувальних операціях тощо.

Уряд Китаю проводить політику дружби і добросусідства відповідно до договорів і угод, підписаних з сусідніми країнами, та виступає за вирішення питань про кордони і демаркаційні лінії на морі шляхом переговорів, створюючи механізм взаємної довіри в прикордонних районах. Після підписання Китайською стороною низки угод (1993, 1996, 2005 рр.) з Індією про підтримання миру і спокою вздовж лінії фактичного контролю в китайсько-індійських прикордонних районах, у квітні 1997 року Китай підписав Угоду про взаємне скорочення військових формувань у прикордонні в рамках окреслених меж уздовж 7600-кілометрової лінії проходження кордону Китаю з Казахстаном, Киргизією, Росією і Таджикистаном щодо організації щорічних взаємних перевірок та нагляду, а також перевірки здійснення взаємних заходів довіри в прикордонних районах. У грудні 1998 року Китай і Бутан підписали Угоду про підтримку миру і спокою в прикордонних районах [1].

У 2001 році Угода про співробітництво між Росією та Китаєм передбачала підтримання контактів на трьох рівнях: між керівництвом Прикордонної служби Федеральної служби безпеки (ФСБ) Російської Федерації і керівництвом Прикордонного управління Міністерства громадської безпеки (МГБ) КНР; між керівництвом регіональних прикордонних управлінь ФСБ Росії і керівництвом прикордонних управлінь при департаментах громадської безпеки провінцій і автономних

---

районів КНР; між командуванням контрольно-пропускних пунктів на російсько-китайському державному кордоні [2]. У вересні 2011 року Адміністрація Державної прикордонної служби України (ДПСУ) та МГБ КНР на підставі Спільного українсько-китайського комюніке від 31 жовтня 1992 року, прагнучи розширення співробітництва в душі взаєморозуміння та взаємоповаги в питаннях, які становлять взаємний інтерес, керуючись нормами та принципами міжнародного права, бажанням розвивати дружні відносини та сприяти забезпеченню безпеки на державних кордонах України та КНР, висловлюючи заінтересованість в ефективному співробітництві, підписали Меморандум про співробітництво з прикордонних питань [3]. У вересні 2013 року до Адміністрації ДПСУ прибула делегація МГБ КНР на чолі з заступником начальника Управління прикордонної служби генерал-майором Чжу Циминим у рамках реалізації вищезазначеного Меморандуму про співпрацю між прикордонними відомствами двох країн. Під час перебування в Україні китайські прикордонники ознайомилися зі специфікою охорони державного кордону України, діючою системою прикордонного контролю в міжнародному аеропорту “Бориспіль”, станом протидії організованої злочинності та підготовки кадрів для ДПСУ [4]. Незважаючи на важливе значення Китаю як країни-партнера для України, дослідження у галузі прикордонної безпеки та підготовки персоналу правоохоронних відомств Китаю мають доволі фрагментарний характер, багато дослідників не приховують, що їх розвідки мають гіпотетичний характер.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор.** Проблеми професійної підготовки прикордонників у КНР присвячено низку праць таких вчених: Г. Канг (порівняльний аналіз державної політики в галузі вищої освіти в США та Китаї) [5]; Л. Ронг-женг (ідеологічна підготовка прикордонників); В. Чен-гуанг (створення моделей діяльності підрозділів прикордонної служби); Дж. Тао (особливості транзитного перебування іноземців у КНР); Ф. Ліанг (культура прикордонного контролю); К. Кетіан, Х. Донг-хуай (застосування цивільного права та здійснення прикордонних формальностей в пунктах пропус-

---

ку; Ж. Йу, С. Женг-янг, Г. Сін-жанг (професійний відбір на службу); С. Хао, Л. Йін-жан (оптимізація освітнього процесу в прикордонних навчальних закладах); Й. Хонг, Ж. Фу-тай, Л. Гуанг-гіанг (практична складова професійної підготовки прикордонників); Д. Джі-мінг, Ж. Сіу-юн, С. Сяолянг (інновації та всебічне забезпечення прикордонників); Ж. Ян, Н. Джіченг (міжнародне співробітництво); Т. Чао, К. Вей-фанг (розвідувальна діяльність) та ін. Аналіз літератури свідчить про те, що переважна більшість досліджень у сфері підготовки персоналу Прикордонної Поліції КНР носить диференційний характер, маючи економіко-політичну спрямованість. Поза увагою дослідників залишаються особливості підготовки прикордонників КНР на основі технологій дистанційного навчання (ДН).

**Мета статті** – охарактеризувати структуру та підготовку фахівців Прикордонної поліції Міністерства громадської безпеки Китаю з використанням технологій дистанційного навчання.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Законодавство КНР в контексті розвитку правоохоронної системи та безпеки кордонів на сьогоднішній день базується на Конституції КНР (1982), яка діє по цей час з останньою поправкою від 2004 року. Відповідно до конституції було внесено ряд змін у державну структуру КНР: по-перше, відновлено інститут Голови КНР; по-друге, Постійному Комітету Загальнокитайських зборів народних представників надано фактично такі самі права в галузі законодавства, як і самим Зборам; по-третє, засновано Центральну військову Раду КНР, що за своїм складом була такою, як і у Військовій комісії Центрального Комітету Комуністичної партії Китаю. Конституція також відновила основні автономні права національних районів [6]. До органів державної влади КНР належать: Глава держави, Уряд, адміністративні, військові, судові та прокурорські органи. Міністерство громадської безпеки КНР (англ. Ministry of Public Security of China) було створено у 1949 році для виконання таких функцій: внутрішня розвідка, контррозвідка, захист політичного і державного ладу, громадського порядку, вищого керівництва китайської держави та важливих державних об'єктів Китаю, виконання поліцейських функцій, антитерористичної боротьби проти екстремізму і

---

сепаратизму на теренах Китаю. До його складу входять численні бюро та управління, які відповідають за поліцейський нагляд, підготовку персоналу, прикордонний контроль, розслідування кримінальних злочинів, візовий контроль та ін. Девіз поліції Китаю – “Ми служимо народу!”, це також має відношення і до іноземних громадян, які знаходяться на території КНР. Підрозділи виконують завдання в комунах і містах та підпорядковані в своїй роботі як місцевій владі, так і вищим поліцейським органам [7].

Завдання з охорони державного кордону МГБ КНР виконує Бюро прикордонного контролю, до складу якого входять: штаб з відповідними відділами (прикордонний, контролю безпеки польотів, відділ досліджень, поліцейської служби, бойової підготовки, навчальний, зв'язку, перекладачів, кадрів і секретаріат); політичний відділ з відділеннями (організаційне, агітації і пропаганди, перевірки дисципліни, кадрових працівників, внутрішньої безпеки та секретаріат); тил, до складу якого входять такі відділи: продовольчий, квартирний, обладнання, військової техніки, капітального будівництва, речовий, транспортний, кавалерійський, медичний і фінансовий.

Бюро прикордонного контролю керує, координує і контролює діяльність підпорядкованих підрозділів для виконання таких завдань: підтримка громадського порядку, попередження та боротьба зі злочинною діяльністю в прикордонних районах, припинення незаконного перетинання кордону; охорона кордону в пунктах пропуску та поромних переправах через кордон, здійснення прикордонного контролю, перевірка осіб, багажу, транспортних засобів та вантажів, які прямують через кордон, розгляд за фактами порушення кордону; відстеження обстановки на суміжній території, добування даних про систему охорони кордону, дислокації військових підрозділів, наявність та будівництво прикордонних споруд та інших елементів обстановки в прикордонних районах сусідньої держави; пропаганда прикордонної політики КНР, залучення до охорони кордону місцевого населення; провадження у кримінальних та адміністративних справах, пов'язаних з руйнуванням прикордонних знаків і споруд, діяльністю злочинних груп (осіб), які організовують незаконне перетинання кор-

---

дону та здійснюють контрабандну діяльність (іншу протиправну діяльність) на державному кордоні та в пунктах пропуску; організація прикордонно-представницької роботи в пунктах пропуску. До Бюро структурно входять бригади прикордонного контролю, загони, пункти пропуску, відділи прикордонної служби, поліцейські відділи [8–9].

Крім Бюро прикордонного контролю, у МГБ КНР ще функціонує Бюро в'їзного та виїзного управління, яке за своїми напрямками роботи виконує схожі функції з ДПСУ. Основним завданням Бюро є боротьба з нелегальною міграцією. У функції Бюро також входить контроль в'їзду, транзиту, проживання і подорож іноземців, що мають звичайний паспорт; підтвердження заяв на в'їзд/виїзд громадян Китаю до Гонконгу, Спеціального адміністративного району Макао і Тайваню для особистих цілей; справи, пов'язані з іноземцями, які порушують китайське законодавство щодо в'їзду/виїзду. У КНР діють 2 концепції реєстрації іноземних громадян: “Зупинка” та “Проживання”. Згідно з міжнародними стандартами з травня 2012 року КНР видає паспортні документи з електронними чипами, які містять в собі біометричну інформацію власника. З 1 липня 2013 року вступив в дію закон “Про контроль в'їзду/виїзду іноземців та громадян Китаю”, новаціями якого є: введення нового типу віз для талановитих вчених та фахівців різних галузей; розширення безвізового в'їзду в Китай з метою транзиту; удосконалення тимчасового в'їзду іноземців у країну; спрощення прикордонних формальностей для осіб, які інвестують в економіку Китаю; удосконалення видачі “зеленої карти”, у першу чергу для бізнесменів та членів їх сімей. Нагальність опрацювання даного законопроекту полягає у: невідповідності системи контролю в'їзду/виїзду вимогам сьогодення; у тому, що діючі закони і правила в'їзду в країну та виїзду за кордон відстали від динаміки розвитку правової системи КНР; колізій норм різних нормативно-правових актів, що регламентують у правила в'їзду/виїзду тощо [10]. До структури Бюро в'їзного та виїзного управління МГБ КНР входять такі компоненти: провінційні відділи (місцеві, уїзні), Головна прикордонна інспекція, Прикордонні війська [11].

Підготовка поліцейських у КНР базується на загальній системі вищої освіти в країні та є унікальною, оскільки є трирівневою (нав-

---

чання у поліцейській школі тривалістю 2 роки на муніципальному рівні, 3 роки на рівні провінції, навчання у коледжі/університеті тривалістю 4 роки на національному рівні). Перед тим як вступити до лав Прикордонної поліції, від кожного правоохоронця вимагається проходження початкової підготовки. Підготовка офіцерського складу здійснюється в професійних вищих навчальних закладах МГБ, а саме в трьох університетах: Пекінському, Шеньянському, офіцерів військової поліції в місті Люафань; рядових у школах підготовки рядового складу. Ключову роль у підготовці відіграє Пекінський університет (з філіалами у містах Мусіді та Тхуанхе), де вивчається близько 50 дисциплін. У 2005 році в Університеті відкрито Коледж підготовки офіцерів керівної ланки провінційних та регіональних центрів МГБ. Інститути та академії функціонують в кожній провінції. Особливе місце в підготовці фахівців прикордонників посідає поліцейська Академія в м. Ханчжоу провінції Чжензян (академія посідає друге місце в системі поліцейських навчальних закладів КНР). Між поліцейськими навчальними закладами налагоджено тісну співпрацю, курсанти та викладачі постійно проходять стажування та навчання на курсах підвищення кваліфікації, при цьому широко використовуючи технології ДН [12–13].

Дистанційне навчання прикордонників МГБ КНР здійснюється на основі платформи “Massive Open Online Courses (МООС)”, яка з 2011 року стала повномасштабною системою відкритих дистанційних курсів. До професійної підготовки прикордонників з використанням платформи МООС висувається низка вимог: спрямованість на розвиток базових компетенцій (практична складова) та здатність вирішувати проблемні ситуації; гнучкість (можливість проходити курси ДН як чоловікам, так і жінкам, для всіх категорій персоналу в зручний час та без відриву від виконання службових обов’язків; створення трирівневої цілодобової системи функціонування. Платформа ДН включає такі розділи, як: віртуальна кімната для спілкування студентів, найкращі студенти та їх досягнення, онлайн театр та ін. Це надає можливість студентам працювати з великою кількістю високоякісних навчальних матеріалів, здійснювати інтерактивну комунікацію та оцінювати власну діяльність

---

відповідно до їх уподобань. Крім того, студенти мають можливість бачити свій рейтинг за семестр, коментувати відео та висловлювати свої позитивні/негативні враження стосовно освітнього процесу.

Платформа ДН для прикордонників також дозволяє переглядати відео протягом лімітованого відрізка часу, задавати питання, отримувати роз'яснення з важких для розуміння завдань. Для оцінювання результатів навчання та його ефективності студентам слід спочатку зайти під власним логіном та проходити навчання онлайн. Навчальна діяльність кожного прикордонника фіксується, а її результати зберігаються у хмарній базі даних, що відображає реальний стан навчальної діяльності кожного студента. Результати тестів можуть бути представлені у формі графіків, відображаючи наочно навчальну діяльність прикордонників, що надає можливість порівнювати їх результати навчання у динаміці, демонструючи недоліки, стимулюючи та мотивуючи студентів до досягнення кращих результатів [14].

Низка навчальних прикордонних закладів КНР також пропонує курс ДН “Комп’ютерна криміналістика”, який є міжпредметним та розкриває основи комп’ютерних злочинів, збір та вивчення електронних доказів, юриспруденцію, кримінальний аналіз тощо. Цей курс ДН включає навчальний матеріал щодо процесу, технологій, методів та законодавства у сфері комп’ютерної криміналістики [15].

Факультет Прикордонної Поліції в Центральному Поліцейському Університеті в Тайвані забезпечує ДН за такими напрямками: імміграційне законодавство та менеджмент, прикордонна політика, транскордонна злочинність. Випускникам надається можливість проводити дослідження у 5 галузях: прикордонна політика, переміщення населення, посилення прикордонної безпеки, внутрішня безпека, тероризм. Після завершення навчання випускники отримують ступінь бакалавра гуманітарних наук [16].

Для країн Азії (Абу-Дабі, Китай, Індія, Індонезія, Сінгапур та ін.) ДН у сфері правоохоронної діяльності іноземних студентів забезпечує Університет Чарльза Стерта в Австралії (Charles Sturt University). Університет було створено у 1989 році, він здійснює ДН бакалаврів громадського правопорядку і безпеки (Bachelor of Public Safety and

---

Security), а також фахівців у сфері національної безпеки з питань охорони кордонів та загрози тероризму. Міжнародна методика ДН студентів передбачає гнучкий онлайн графік. Серед таких предметів, як тероризм, організована злочинність, розслідування та ін. особливе місце посідає внутрішня безпека, що передбачає вивчення таких тем: транснаціональна злочинність, прикордонні відомства та принципи прикордонного менеджменту, прикордонна етика та підпорядкованість, пасажери міжнародних повітряних та морських перевезень, міжнародні відносини. На вивчення кожного предмета виділено 140–160 годин. [17].

Крім вищих навчальних правоохоронних закладів, ДН прикордонників також здійснюють міжнародні організації. Так, Управління Організації Об'єднаних Націй з питань боротьби з наркотиками та злочинністю (УООННЗ) запровадило 11 вересня 2014 року Інтернет платформу для ДН фахівців правоохоронних органів країн світу, що надає можливість користувачам отримати доступ безпосередньо з свого робочого місця до міжнародних стандартів та стандартів ООН на своїй рідній мові. Дистанційне навчання включає 21 курс (324 навчальних модуля) дванадцятьма мовами. У травні 2015 року 14 модулів також було перекладено на китайську [18]. На платформі представлено такі курси: затримання на зеленому кордоні; затримання в аеропорту; затримання в морському порту; профілювання контейнерних перевезень та їх огляд; інтерв'ювання осіб та особистий огляд; поставки, які підлягають контролю; проведення розслідування справ, пов'язаних з організованою контрабандою наркотиків; секретні лабораторії та контроль за прекурсорами; відмивання грошей та фінансові злочини; проведення розслідувань на місцях скоєння злочинів; основи та практичні питання розвідувальної діяльності; аналіз розвідувальної діяльності; торгівля людьми; контрабанда мігрантів; права людини; вивчення захищених документів; злочини у природоохоронній сфері; оцінка ризиків; кіберзлочинність; ВІЧ/СНІД; протидія корупції. Програму вивчення курсу “Контрабанда мігрантів” для китайських прикордонників за навчальними модулями Інтернет платформи наведено в таблиці.



## Програма вивчення курсу “Контрабанда мігрантів” онлайн платформи УООНЗ

Курс “Контрабанда мігрантів”		
Назва модуля	Опис модуля	Тривалість
Вступ до курсу “Контрабанда мігрантів”	У модулі розкрито визначення поняття “контрабанда мігрантів” в юридичному полі та протокол щодо незаконного перевезення людей. У ньому пояснюється відмінність між контрабандою мігрантів та торгівлею людьми, характеризуються основні суб’єкти, категорії та порядок дій осіб, які задіяні у незаконному перевезенні людей	60 хвилин
Підходи до розслідування у сфері контрабанди мігрантів	До модуля включено інформацію про основні підходи до розслідування, що безпосередньо належать до сфери контрабанди мігрантів. Деталізовано важливість розгляду мігранта, якого незаконно перевозять як жертву злочину та дії відповідно на стадії розслідування для отримання важливих свідчень (доказів)	60 хвилин
Методи розслідування щодо протидії контрабанди мігрантів	Цей модуль представляє розгляд особливостей використання методів розслідування, а саме: робота з інформаторами; офіцери, які працюють під прикриттям; приховане технічне спостереження; фінансове розслідування та міжнародне співробітництво	60 хвилин

**Висновок.** Китайська Народна Республіка системно і цілеспрямовано здійснює низку структурних змін прикордонних поліцейських органів та запроваджує сучасні технології ДН у підготовці персоналу.

---

Використання платформ ДН прикордонників Китаю дозволяє застосовувати новітні підходи у професійній підготовці персоналу. Запровадження курсів ДН у вищих навчальних закладах надає можливість персоналу прикордонного відомства МГБ КНР необмеженого доступу до навчальної інформації; активізує роботу студентів, що сприяє кращій підготовці майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної діяльності; розширює діапазон взаємодії між викладачем і студентом, а також між студентами шляхом використання віртуальної кімнати та онлайн театру; відображає успішність студентів та їх досягнення з можливістю порівняння їх результатів навчання у динаміці.

**Перспективами подальших розвідок у даному напрямі** є обмін досвідом щодо організації та здійснення ДН прикордонників України та Китаю, що сприятиме подальшій співпраці між правоохоронними відомствами обох країн у сфері підготовки персоналу.

### **Список використаної літератури**

1. Ministry of Foreign Affairs, the People's Republic of China. Statements and Documents. – Режим доступу: [http://www.fmprc.gov.cn/mfa\\_eng/wjb\\_663304/zjzg\\_663340/jks\\_665232/kjfywj\\_665252/t812036.shtml](http://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjb_663304/zjzg_663340/jks_665232/kjfywj_665252/t812036.shtml)
2. Пограничная служба ФСБ России. Международные договоры: Китай. – Режим доступа: [-http://ps.fsb.ru/international/agreement/text.html?id%3D10320717@fsbArticle.html](http://ps.fsb.ru/international/agreement/text.html?id%3D10320717@fsbArticle.html)
3. Сайт ДПСУ. Угода між Адміністрацією Державної прикордонної служби України та МГБ КНР про співробітництво з прикордонних питань від 23.09.2011. – Режим доступу: <http://dpsu.gov.ua/ua/documentsb/184.htm>
4. Урядовий портал. Прикордонники України та Китаю обмінялися досвідом з охорони кордону 18 вересня 2013. – Режим доступу: [http://dpsu.gov.ua/ua/smi/events/events\\_24.htm](http://dpsu.gov.ua/ua/smi/events/events_24.htm)
5. Haijun Kang. A comparative study of the distance education history in China and the United States: a socio-historical perspective. A Dissertation in Adult Education and Comparative & International Education. Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of Doctor of Philosophy. 2009. The Pennsylvania State University. – 205 pages
6. Підручники онлайн. Конституція КНР. – Режим доступу: <http://textbooks.net.ua/content/view/3422/20/>

---

7. China factfile. Ministry of Public Security. – Режим доступа : [http://www.gov.cn/english/2005-10/02/content\\_74192.htm](http://www.gov.cn/english/2005-10/02/content_74192.htm)

8. Манцуров А. Ю. Организация кадровой работы в народной полиции Министерства общественной безопасности Китайской Народной Республики // Полицейская и следственная деятельность. – 2013. – № 3 (1-9-2013). – Режим доступа : [http://e-notabene.ru/pm/article\\_8915.html](http://e-notabene.ru/pm/article_8915.html)

9. Border check, customs, special check. Cisco. Com Systems. Inco., 2002. 90 pages.

10. Bureau of Exit-Entry Administration of Ministry of Public Security, Order of the President of the People's Republic of China No. 57, July 1, 2013. – Режим доступа : <http://www.mps.gov.cn/n16/n84147/n84196/3837042.html>

11. The Implementation of the Exit-Entry Administration Law of the People's Republic of China. China legal bulletin. Issue 3. Volume 9. October 2013. Newsletter published by the Corporate & Commercial Group of Wang Jing & Co., by Zheng Fenyu & Li Lihua. P. 3–8.

12. Law Enforcement Higher Education in the PRC December, 2002, Vol. 18 – Issue 68. John Z. Wang (Special to CJI). – Режим доступа: <http://www.cjimagazine.com/archives/cjidcfid.html?id=4>

13. The Open University of China Bayi College. – Режим доступа: [http://www.81xy.com/Category\\_43/Index.aspx](http://www.81xy.com/Category_43/Index.aspx)

14. Learning Platform. Police and frontier-defence. – Режим доступа : [http://www.legaldaily.com.cn/police\\_and\\_frontier-defence/content/201505/11/content\\_6077624.htm?node=3300](http://www.legaldaily.com.cn/police_and_frontier-defence/content/201505/11/content_6077624.htm?node=3300)

15. Computer Forensics. nclass.org. – Режим доступа : <http://hbpa.hb.nclass.org/ec-webpage-show/checkCourseNumber.do?courseNumber=49404970>

16. Department of Border Police at Central Police University. Faculty. – Режим доступа : <http://ebp.cpu.edu.tw/files/11-1073-986.php>

17. Charles Sturt University. Bachelor of Public Safety and Security – Режим доступа : <https://www.csu.edu.au/courses/bachelor-of-public-safety-and-security?>

18. UNDO. Elearning platform/ – Режим доступа : <http://www.unodc.org/elearning//courses/course-catalogue.html?lng=en>

*Рецензент – кандидат педагогических наук доцент Яремчук І. А.*

*Статья надійшла до редакції 29.02.2016*

**Блощинский И. Г. Дистанционное обучение пограничников в странах Азии (на примере специалистов Пограничной полиции)**

---

## Министерства общественной безопасности Китайской Народной Республики)

В статье обоснована профессиональная подготовка пограничников в странах Азии с использованием технологий дистанционного обучения (на примере специалистов Пограничной полиции Министерства общественной безопасности Китайской Народной Республики). Кроме того, охарактеризовано дистанционное обучение пограничников в университетах Австралии и Тайваня, а также Интернет платформу Управления Организации Объединенных Наций по вопросам борьбы с наркотиками и преступностью. Особое внимание уделено актуальным вопросам подготовки китайских пограничников на основе платформы дистанционного обучения “Massive Open Online Courses (МООС)”, которая включает такие разделы, как: виртуальная комната для общения студентов, наилучшие студенты и их достижения, онлайн театр и др.

**Ключевые слова:** дистанционное обучение, страны Азии, профессиональная подготовка пограничников, Китайская Народная Республика.

### *Bloshchynskyi I. H.* **Distance learning of border guards in the countries of Asia (on the example of specialists of Border Police of the Ministry of Public Security of Chinese National Republic)**

Professional training of border guards in the countries of Asia with the usage of distance learning technologies (on the example of specialists of Border Police of the Ministry of Public Security of Chinese National Republic) is substantiated in article. Besides, distance learning of border guards at universities of Australia and Taiwan, and also the elearning Global platform of United Nations Office on Drugs and Crime are characterised. Distance learning training of this platform includes 21 courses (324 educational modules) in twelve languages, 14 modules has been translated into chinese. On the platform such courses are presented: land border interdiction, airport interdiction, seaport interdiction, container profiling and examination, interview and search of persons, controlled deliveries, investigating drug organised crime, clandestine laboratories and precursor control, money laundering and financial crimes, crime scene investigation, introduction and ap-

---

plication of intelligence, intelligence analysis, human trafficking, smuggling of migrants, human rights, security document examination, wildlife and forest crime, risk management, cybercrime, HIV/AIDS, anti-corruption. Curriculum of course “Smuggling of migrants” with appropriate modules is presented in detail.

The special attention is given to topical issues of chinese border guard training on the basis of distance lerning platform “Massive Open Online Courses (MOOC)” which includes such sections as: virtual room for students communication, the best students and their achievements, online theatre, etc. This platform enables students to work with a considerable quantity of high-quality teaching materials, to carry out interactive communications and to estimate their own activity according to their tastes. Besides, students have the possibility to see the rating for a semestre, to make comments on video and to state the positive/negative remarks concerning educational process. Distance learning platform also allows to look through videos throughout limited period of time, to ask questions, to receive explanations of difficult issues for understanding. For estimation of training results and its efficiency students need to come at first under their own login and to be trained online.

Educational activity of each border guard is fixed, and its results are stored in a cloudy database which displays a real condition of educational activity of each student. Results of tests can be presented in the form of schedules, displaying visually educational activity of border guards allowing to compare their results of training in dynamics, showing lacks, stimulating and motivating students to achievement of the best results. Usage of distance learning platforms of border guards of China allows to apply the newest approaches in personnel vocational training. Introduction of distance learning training courses in higher educational institutions gives the possibility to personnel of Border Police of the Ministry of Public Security of Chinese National Republic of unlimited access to the educational information, encourages up work of students that promotes better training of the future borderguard officers for professional work.

**Keywords:** *distance learning, countries of Asia, professional border guards training, Chinese National Republic.*

---

УДК 37.048.4

**Олена Василенко,**  
кандидат педагогічних наук,  
Хмельницький національний університет

## **ОРІЄНТИРИ ДЛЯ ВИБОРУ МАЙБУТНЬОЇ ПРОФЕСІЇ ВИПУСКНИКАМИ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКІЛ У СУЧАСНИХ УМОВАХ**

*У статті розглянуто проблему вибору майбутньої професії випускниками загальноосвітніх шкіл: визначено чинники, які впливають на професійне самовизначення старшокласників; охарактеризовано основні орієнтири при виборі професії випускниками загальноосвітніх шкіл; досліджено вплив стереотипних уявлень про професії на формування професійного самовизначення молоді. Автором статті проведено експериментальне дослідження з визначення основних орієнтирів при виборі майбутньої професії випускниками загальноосвітніх шкіл та з'ясовано, що до останніх належить: думка батьків, можливість навчання на денному відділенні у ВНЗ державної форми власності та реальна спроможність працевлаштування за обраною професією.*

**Ключові слова:** професія, професійне самовизначення, професійна орієнтація, стереотипи, старшокласники, загальноосвітні школи.

**Постановка проблеми у загальному вигляді.** Останні соціально-економічні зміни, які відбулися в нашому суспільстві, спричинили зміни в традиційних цінностях, ідеалах, взаємовідносинах людей. Це стосується й трудової сфери. Утрачені минулі зв'язки між професій-

© Олена Василенко

---

ною освітою та професійною працею призвели до втрати налагодженої системи просвітницько-виховної роботи школи в напрямку трудового виховання учнів. Проблема тут полягає в тому, що невинуватена кількість випускників шкіл обирає престижні та популярні професії юриста, економіста, менеджера. На жаль, дуже мало з них виявляють бажання реалізувати себе у сфері матеріального виробництва, харчової промисловості, соціального обслуговування, послуг тощо. Тому дисбаланс між бажаним та очікуваним, реальними можливостями та перспективами приводить до соціальної дезорієнтації та певним чином до порушення соціалізації підлітка.

Уперше питання вибору майбутньої професії постає перед школярами після закінчення 9-го класу. Якщо учень вирішив закінчувати школу, то в 11-му класі йому доведеться остаточно вирішувати, що робити: йти на роботу, вступати до вузу чи закінчувати певні курси. Значна частина старшокласників не має чіткої життєвої перспективи, переживає почуття незахищеності, невпевненості в собі і своїх силах. Інші обирають професії, які не користуються попитом на підприємствах та виробництві і тому змушені працювати не за фахом.

На жаль, сучасна молодь схильна ідеалізувати професію, звертає увагу на її зовнішній привабливий бік. Нерідко вибираючи майбутню професію, молоді люди орієнтуються на критерії престижності, вигідності. Але потрібно пам'ятати, що часто висока заробітна плата вимагає значних інтелектуальних, психічних чи фізичних зусиль. Самі собою великі гроші та посада не гарантують задоволення роботою та собою. Тому в умовах розвитку ринку праці, зростання вимог до підготовки сучасного фахівця нагальною є необхідність якісного покращення системи професійної орієнтації молодого покоління.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор.** Науковці по-різному розглядають питання розвитку професійного інтересу особистості, вважаючи, що його динаміка розгортається таким чином: зацікавленість, допитливість, пізнання, дія. Дослідники стверджують, що професійний інтерес є однією із властивостей особистості, що ха-

---

рактизує позитивне ставлення людини до певного виду трудової діяльності та її спрямованість на цю діяльність [6].

Є. Павлютенко [5] наголошує на тому, що усвідомлені потреби особистості при виборі майбутньої професії породжують відповідні інтереси, які знаходяться в основі діяльності, спрямованої на здійснення всього комплексу мотивації. Науковець пропонує розглядати потреби як основу формування інтересів, ціннісні орієнтації – у вигляді основного змісту цих інтересів, а мотиви діяльності – як різновиди інтересу.

Питання мотивації особистості до здійснення професійного вибору та здатності до певної діяльності висвітлені в наукових дослідженнях К. Абульханової-Славської, В. Бодрова, А. Голомшток, Є. Клімова, І. Назімова, К. Платонова, В. Сафіна та інших. Розгляду соціальних і соціально-психологічних чинників, що впливають на процес професійного самовизначення людини, присвячені праці В. Оссовського, В. Черноволенко, В. Шубкіна. Висвітлення питань життєвих і професійних планів молоді, її професійних намірів знайшли своє відображення в дослідженнях Р. Чередніченко та В. Шубкіна. Визначенням ролі й місця здібностей, інтересів, мотивів та індивідуально-особистісних рис у формуванні професійно важливих якостей займалися Е. Зеєр, Т. Кудрявцева, Б. Ломов. При цьому в наукових дослідженнях майже не розглядається проблема чіткого визначення та надання правильних орієнтирів при виборі майбутньої професії випускникам загальноосвітніх шкіл (далі – ЗОШ) в сучасних умовах.

З огляду на це, **метою статті** є визначення та обґрунтування тих орієнтирів при виборі майбутньої професії випускниками ЗОШ, які сприятимуть їх найповнішій професійній самореалізації та самоствердженню.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Вибір професії є найголовнішим чинником подальшого життя людини, її ставлення до себе і світу. Саме від вибору майбутньої професії залежить те, як людина почуватиме себе в суспільному житті, як буде реалізувати свій потенціал та чи отримає справжнє задоволення від своєї діяльності [4].



---

Під терміном “професія” розуміється рід трудової діяльності, що вимагає визначеної підготовки і є звичайно джерелом матеріального забезпечення існування людини. Професія також характеризується як система знань, умінь і навичок, властивих визначеній людині [1].

На сучасному етапі вибір професії випускниками ЗОШ є непростим, складно мотивованим та залежить від багатьох обставин. За твердженнями М. Скиби та О. Коханка [7, с. 73] причинами цього явища є, по-перше, розширення діапазону професій (майже 500 професій зникає і стільки ж з’являється лише протягом одного року), що зумовлено появою нових галузей виробництва та науково-технічним прогресом; по-друге, змінюється зміст і характер праці; по-третє, ускладнюється сама структура особистості, її потреби і мотиви вибору професії.

Є. Павлютенко [5] зазначає, що на вибір професії молодюю особистістю впливає група таких чинників, як:

1. Група дружніх відносин (друзі, товариші, знайомі, випускники школи).

2. Навчальні предмети.

3. Позакласна робота (шкільні гуртки, факультативи, індивідуальна робота, бесіди про професію).

4. Позашкільна робота (екскурсії, зустрічі з фахівцями, керівниками підприємств, відвідування Днів відкритих дверей навчальних закладів).

5. Педагогічний колектив (класний керівник, вчителі, соціальний педагог, психолог, адміністрація навчального закладу).

6. Сім’я та інші родичі.

7. Засоби масової комунікації (телебачення, радіо, книги, газети, Інтернет).

8. Суспільно-корисна та виробнича діяльність (дослідницька робота, робота в учнівських об’єднаннях, ремонтних бригадах тощо).

На думку Є. Клімова [3, с. 73], основними орієнтирами при виборі майбутньої професії старшокласниками ЗОШ є такі:

1. Позиція старших членів сім’ї, які вважають, що несуть пряму відповідальність за благополуччя підлітка і тому прагнуть нав’язати свою думку.

---

2. Позиція друзів і подруг. Дружні стосунки в юнацькому віці дуже міцні і можуть серйозно впливати на вибір професії. Але часто думка друзів про певну професію не відповідає тим здібностям та інтересам, які є у юнака, і тому більше шкодить, ніж допомагає.

3. Позиція вчителів, шкільних спеціалістів. Спостерігаючи за поведінкою, навчальною та позанавчальною діяльністю учнів, досвідчений педагог може знати багато такого, що приховано від непрофесійних очей. Тому думка вчителя, якому довіряє старшокласник, часто є однією з вирішальних при виборі професії.

4. Особисті плани та уявлення про майбутню роботу, у тому числі й уявлення про передбачуваний рівень доходів. Часто учні мають неправильні або поверхневі уявлення про свою майбутню професію. Вони не виявляють бажання дізнатися про специфіку діяльності більше, познайомитися з людьми, які працюють в цій галузі тощо. Не бажаючи витратити свій час, навчаючись у школі, вони часто “кусають собі лікті” після закінчення ВНЗ.

5. Здібності. Нерідко старшокласники при виборі професії спираються тільки на свої здібності та успіхи в навчанні, не враховуючи того, що майбутня професія може потребувати й інших досягнень в різноманітних видах діяльності.

6. Рівень вимог на суспільне визнання. Мається на увазі те, що кожна людина прагне визнання, воно є винятково важливим для неї. Проте не кожному вдається стати знаменитим співаком, видатним політиком чи лауреатом Нобелівської премії. Плануючи свій трудовий шлях, старшокласники часто не зважають на реалістичність вимог до себе та своєї професії. А за розчарування доводиться платити дуже дорого.

7. Інформованість. При виборі майбутньої професії молоді люди часто не дбають про те, щоб зібрані відомості про неї не виявилися спотвореними, неповними, поверхневими. Часто професія подобається тільки тому, що зі сторони все виглядає так легко, чудово, перспективно. І тому молодь зазвичай не бажає довідатися більше про те, як все відбувається насправді, скільки фізичних, розумових і психічних зусиль потрібно докласти людині, щоб досягти успіху і стати професіоналом.

---

Слід зазначити, що довгий час в нашій державі існували і досі продовжують існувати стереотипи у виборі професії, коли знівельовано статус робітничої професії. Більшість випускників шкіл вважають, що робітничі професії є неprestижними, нецікавими. Це свідчить про нерозуміння того, що влаштуватись на роботу з омріяним дипломом за спеціальністю зможуть тільки одиниці.

Існують також соціальні стереотипи у виборі професії, серед яких гендерні стереотипи є одними з найважливіших. Так, в сучасному суспільстві домінують уявлення про типово чоловічий образ професії, що включає в себе набір рис, пов'язаних з професійною компетенцією, раціональним мисленням і активною життєвою позицією, а також типово жіночий – з соціальними і комунікативними навичками, душевною теплотою і емоційною підтримкою. Тому, незважаючи на декларування “рівних можливостей” для чоловіків і жінок в оволодінні тією чи іншою професією, стереотипні уявлення в нашій країні про “чоловічі” або “жіночі” спеціальності досі переважають серед значної частини населення [2].

Підтвердженням усіх висловлених нами думок є результати проведеного анкетування серед 230 випускників загальноосвітніх шкіл м. Хмельницького та Хмельницької області. Отримані дані засвідчили, що більшість учнівської молоді визначилися з вибором майбутньої професії ще по закінченні 9-го класу та в першій четверті навчання у випускному класі загальноосвітньої школи (у 33 % та 41 % випадках). Значна частина опитаних (67 %) при виборі форми власності вищого навчального закладу обрали ВНЗ державної форми власності як найбільш оптимальний варіант, але в той же час розглядають обидва варіанти форми власності ВНЗ (державний і приватний) – 33 % опитаних.

На питання “На якій формі навчання Ви плануєте свій вступ до ВНЗ” 61,3 % опитаних відповіли, що розглядають обидва варіанти – бюджетну і контрактну форми навчання. Переважна більшість респондентів (48 %) зазначили, що не розглядають навчання на заочному відділенні як оптимальне та прийнятне, тому що вважають, що така форма навчання не дає змогу опанувати усі дисципліни більш глибоко і в повному обсязі.

---

Більшість учнівської молоді на питання чи проходили вони спеціальну підготовку, щоб поступити на обрану спеціальність, відповіли, що вони займалися з репетиторами із ЗНО (68 %), але основним чинником при виборі майбутньої спеціальності стали все ж таки рекомендації батьків (у 71 % випадках).

При виборі майбутньої спеціальності випускників ЗОШ найбільше привабила реальна можливість працевлаштування за обраною професією (42 %) та покликання і здібності до цієї професії (40 %). А основним чинником, що ускладнював вибір майбутньої спеціальності, стали сумніви і невпевненість у власних знаннях (29 %) та оцінка платоспроможності випускників шкіл та їх родин (47 %).

Цікавими для нашого дослідження виявилися результати анкетування за гендерним аспектом. Так, наприклад, опитані юнаки виявили схильність до вибору професій прикладного характеру – математика, механіка, економіка (89 %), а не гуманітарного профілю (психологія, соціальна робота, фізична реабілітація, філологія); своє професійне самовизначення вони здійснили більшою мірою не усвідомлено, про що свідчить той факт, що визначалися з професією вони не заздалегідь, а напередодні вступу до ВНЗ (27 %) та керувалися не власними знаннями і бажаннями, а рекомендаціями батьків (39 %).

Отримані результати проведеного анкетування серед дівчат засвідчили, що 38 % з них схильні до вибору спеціальностей гуманітарного профілю, а 61 % дівчат бажають оволодіти професіями прикладного характеру (комп'ютерне програмування, дизайн інтер'єрів та одягу, перекладач тощо). Цікавим є те, що більшість дівчат визначилися з вибором професії по закінченні навчання у випускному класі школи (38 %) та в першій четверті навчання у випускному класі (69 %). Ці результати свідчать, що представниці жіночої статі виявились більш свідомими при виборі майбутньої професії, ніж їх однолітки – юнаки. Варто зауважити, що 59 % опитаних дівчат проходили спеціальну підготовку у вигляді занять з репетиторами з ЗНО та 38 % з них брали участь у різноманітних гуртках, секціях, факультативах. Проте на вибір майбутньої професії більшості з них вплинула думка батьків (49 %) та учителів (44 %).

---

Отже, аналіз проведеного анкетування серед випускників ЗОШ засвідчив, що сучасні дівчата не мають стереотипних уявлень про суто “жіночі” професії та виявляють бажання усвідомлено обирати “чоловічі” спеціальності. Також представниці жіночої статі є більшою мірою поінформовані та цілеспрямовані при виборі майбутньої життєвої справи, ніж їх ровесники – чоловіки.

**Висновки.** Отже, результати проведеного анкетування серед випускників ЗОШ дозволяють нам стверджувати, що на сьогодні основними орієнтирами при виборі майбутньої професії є думка батьків, можливість навчання на денному відділенні у ВНЗ державної форми власності та реальна спроможність працевлаштування за обраною професією. Ці дані свідчать про те, що сучасна молодь адекватно оцінює власні професійні прагнення й можливості, співвідносячи їх з реальними соціально-економічними умовами. Проте молодим людям потрібно пам’ятати, що вибір майбутньої життєвої справи є дуже важливим кроком. І тому необхідно враховувати не лише думку батьків, друзів чи знайомих, а в першу чергу те, що подобається саме вам. Потрібно задуматись над тим, чи зможете ви займатися однією справою день за днем протягом всього життя, докладаючи максимум зусиль. Адже на сьогодні для того щоб досягти успіху в житті, потрібно прагнути бути кращим в будь-якій з вибраних спеціальностей. Також молодь повинна чітко визначитися з тим, на що вона очікує від майбутньої професії. Для цього необхідно співставити власні професійні та особисті прагнення, а також реальні потреби на ринку праці і свої запити щодо професійної самореалізації.

**Перспективним для подальших розвідок у даному напрямку є дослідження форм і методів покращення системи профорієнтаційної роботи з випускниками загальноосвітніх навчальних закладів.**

### **Список використаної літератури**

1. Гладкова В. М. Профорієнтація : [навчальний посібник] / В. М. Гладкова. – Львів : Новий Світ-2000, 2007. – 160 с.
2. Василенко О. М. Особливості вибору майбутньої професії абітурієнтами вищих навчальних закладів: гендерний аспект / О. М. Василенко // Нау-

---

ковий вісник Ужгородського національного університету : Серія “Педагогіка. Соціальна робота” – № 32. – Ужгород, 2014. – С. 32–34.

3. Климов Е. А. Психология профессионала / Е. А. Климов. – М., 1996. – 400 с.

4. Орієнтири для вибору професії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.profosvita.org.ua/uk/guide/articles/8.html>. – Заголовок з екрану.

5. Павлютенко Е. М. Формирование мотивов выбора профессии / Е. М. Павлютенко ; под ред. Б. А. Федоршина. – К. : Рад. школа, 1980.

6. Печерова М. В. Особливості професійних інтересів старшокласників з різними гендерними характеристиками [Електронний ресурс] / М. В. Печерова, С. В. Ситнік. – Режим доступу: [http://psy-pdpu.com/conference/Pecherova\\_M.V.,\\_Sitnik.doc](http://psy-pdpu.com/conference/Pecherova_M.V.,_Sitnik.doc) – Заголовок з екрану.

7. Скиба М. Є. Теорія і практика професійно-орієнтаційної роботи з молоддю : [навчальний посібник] / М. Є. Скиба, О. М. Коханко. – Хмельницький : ХНУ, 2007. – 322 с.

*Рецензент – доктор педагогічних наук, професор Гомонюк О. М.*

*Стаття надійшла до редакції 2.03.2016*

**Василенко Е. Н. Ориентиры для выбора будущей профессии выпускниками общеобразовательных школ в современных условиях**

В статье рассмотрена проблема выбора будущей профессии выпускниками общеобразовательных школ: определены факторы, которые влияют на профессиональное самоопределение старшеклассников; охарактеризованы основные ориентиры при выборе профессии выпускниками общеобразовательных школ; исследовано влияние стереотипных представлений о профессиях на формирование профессионального самоопределения молодежи. Автором статьи проведено экспериментальное исследование по определению основных ориентиров при выборе будущей профессии выпускниками общеобразовательных школ и выяснено, что к последним относятся: мнение родителей, возможность обучения на дневном отделении в вузах государственной формы собственности и реальная возможность трудоустройства по выбранной профессии.

**Ключевые слова:** *профессия, профессиональное самоопределение, профессиональная ориентация, стереотипы, старшеклассники, общеобразовательные школы.*

---

Vasylenko O. **The reference points for future profession choice by school leavers in modern conditions**

The article considers the problem of choosing the future profession by school leavers. It was identified factors that influence professional self-determination of senior pupils, such as group of friendships (friends, comrades, acquaintances, high school graduates); academic subjects; extracurricular activities (school clubs, electives, individual work, discussions about the profession); extra-curricular activities (excursions, meetings with professionals); teaching staff (classroom teacher, teachers, social pedagogue, psychologist, administration of school); the family and other relatives; mass media (television, radio, books, newspapers, Internet); socially useful and productive activities (research, work in student associations, etc.).

The article describes main principles for future profession choice by school leavers: the position of the elder members of the family; the opinions of friends; the position of teachers or school specialists; personal plans and ideas about future work; abilities; level of aspiration; awareness.

It was studied the influence of stereotypes about the profession in the formation of professional identity of youth, among which the most important are gender stereotypes. The author found that stereotypical attitudes in our country about “male” or “female” specialties are still prevalent among a significant part of the population.

The author conducted an experimental study to determine basic guidelines when choosing the future profession of the graduates of secondary schools among 230 graduates of secondary schools of the city of Khmelnytskyi and Khmelnytskyi region. The study revealed that the main indications for the future of the profession by young people include: parents believe that the opportunity of training full-time in higher education institutions of state ownership and the real possibility of employment in your chosen profession. The analysis of the questionnaires showed that modern girls are not stereotypical representations of purely “female” profession and are willing to consciously choose a “male” profession. They are more informed and motivated when choosing their future profession than their male peers.

**Keywords:** *profession, professional identity, professional orientation, stereotypes, high school, secondary school.*

---

УДК 355.233.378

**Віталій Веретільник,**  
*Національна академія Державної прикордонної служби України  
імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький*

**Олександр Діденко,**  
*доктор педагогічних наук, професор,  
Національна академія Державної прикордонної служби України  
імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький*

## **РОЗВИТОК ВІЙСЬКОВО-СПЕЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ У МАГІСТРАТУРІ: СУТНІСТЬ І ОСОБЛИВОСТІ ЗМІСТУ**

*У статті представлено обґрунтування необхідності розвитку військово-спеціальної компетентності офіцерів-прикордонників під час навчання у магістратурі на засадах компетентнісного підходу з урахуванням складної військово-політичної ситуації на східних рубежах України. Автори розглядають військово-спеціальну компетентність офіцера-прикордонника як цілісне, інтегративне, багаторівневе особистісне утворення, що є результатом формальної (у ВНЗ) і неформальної освіти (професійного самовдосконалення) та зумовлене сукупністю сформованих компетенцій, які охоплюють військово-спеціальні знання, уміння, навички щодо особливостей застосування загальновійськових підрозділів, частин, з'єднань для припинення (локалізації) прикордонного збройного конфлікту, під час перших оборонних*

© Віталій Веретільник, Олександр Діденко



---

*операцій та організації їх взаємодії з органами охорони кордону ДПСУ, професійно-важливі особистісні якості, світоглядні та професійні ціннісні орієнтації, поведінкові характеристики, та визначають результативність оперативно-службової діяльності, здатність до керівництва підпорядкованими органами (підрозділами) охорони державного кордону в особливий період.*

**Ключові слова:** *військово-спеціальна компетентність, офіцери-прикордонники, компетентнісний підхід, магістратура, компетенція, результати навчання.*

**Постановка проблеми у загальному вигляді.** Нормативно-правові документи, що регламентують професійну підготовку персоналу в Державній прикордонній службі України (ДПСУ), визначають необхідність розвитку в офіцерів здатності до інноваційної діяльності, самостійності та нестандартності при прийнятті рішень, володіння широкою професійною компетентністю. Практична діяльність офіцерського складу ДПСУ характеризується постійним безпосереднім контактом із потенційними порушниками державного кордону, високою самостійністю й автономністю підрозділів, необхідністю тісної співпраці та взаємодії з місцевим населенням. Доволі часто виникають нестандартні ситуації, що вимагають від офіцера – представника держави на кордоні – уміння приймати оперативні рішення і діяти у непередбачених ситуаціях, за умов просторової та часової обмеженості. Загалом йдеться про необхідність високого рівня професійної підготовки офіцера-прикордонника, його готовність ефективно вирішувати службові завдання у повсякденних та особливих умовах [1].

Прийняття нового закону України “Про вищу освіту” передбачає перебудову освітнього процесу у вищих військових навчальних закладах (вищих навчальних закладах із специфічними умовами навчання), оцінювання й вимірювання результатів навчання на засадах компетентнісного підходу відповідно до вимог Європейського простору вищої освіти. Варто зазначити, що компетентнісний підхід до професійної підготовки фахівців у нашій країні почали впроваджуватися одразу після приєднання до Болонського процесу. Неоднозначне змістове введення у вітчизня-

---

ний науковий простір англійського слова “competence” викликало багато дискусій щодо різниці понять між “компетентністю” і “компетенцією”, їх змістового наповнення та ієрархічної підпорядкованості [2].

Відповідно до англомовного тексту проекту TUNING, компетенції потрактовано як результати освітнього процесу (навчання), а наслідком їх сформованості визначено компетентну діяльність (дія) [2].

Незважаючи на очевидну близькість категорій “компетенція” (результати навчання) та “компетентність” (основою обох є знання, розуміння, навички, здатності), методологія Тюнінга [3] чітко їх розмежовує, визначаючи основну відмінність між результатами навчання та компетентностями в тому, що результати навчання формулюють викладачі на рівні освітньої програми та на рівні окремих дисциплін, а компетентності набувають особи, які навчаються. Окрім того, результати навчання, що на відміну від компетентностей, повинні бути чітко вимірюваними. Слід наголосити, що результати навчання та компетентності формулюються однією мовою (мовою компетентностей), тому на практиці дуже не просто їх розрізнити між собою без урахування контексту [4].

Ще одним проблемним аспектом у класифікації компетентностей є визначення їх переліку для випускників ВВНЗ. Відповідно до Методичних рекомендацій щодо розроблення стандартів вищої освіти [5], вони є наступним поколінням стандартів і замінюють собою Галузеві стандарти вищої освіти (ГСВО), що були розроблені у 2002–2014 роках. Стандарти базуються на компетентісному підході й ураховують вимоги до фахівця, взяті за основу Болонського процесу та міжнародного Проекту Європейської Комісії “Гармонізація освітніх структур в Європі” (Tuning Educational Structures in Europe, TUNING). Цим документом передбачено, що складовими компетентностей випускника є інтегральна компетентність, загальні компетентності та спеціальні (фахові, предметні) компетентності.

Що стосується інтегральної компетентності, то слід зазначити, що її основою є опис відповідного кваліфікаційного рівня Національної рамки кваліфікацій (НРК). Так, наприклад, щодо магістерського рівня йдеться про “здатність розв’язувати складні задачі й проблеми у пев-

---

ній галузі професійної діяльності або у процесі навчання, що передбачає проведення досліджень та/або здійснення інновацій і характеризується невизначеністю умов і вимог” [5].

Перелік загальних компетентностей корелюється з описом відповідного кваліфікаційного рівня НРК.

Перелік рекомендованих спеціальних (фахових, предметних) компетентностей також корелює з описом відповідного кваліфікаційного рівня НРК. Орієнтовна кількість спеціальних компетентностей не повинна перевищувати 10–20 найменувань з урахуванням рівня освіти. Рекомендується брати до уваги формулювання спеціальних (фахових, предметних) компетентностей з переліків проекту TUNING, проте враховувати, що зазначені переліки не є вичерпними: можливі окремі переліки компетентностей для спеціалізацій.

Однією з таких компетентностей для офіцера-прикордонника, якою він має опанувати за результатами навчання у магістратурі, є військово-спеціальна.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення зазначеної проблеми та на які опираються автори.** У Стратегії розвитку Державної прикордонної служби, схваленої розпорядженням КМУ № 1189-р від 23 листопада 2015 р., вказується на необхідність підвищення рівня боєздатності органів Держприкордонслужби та їх спроможності до виконання завдань із захисту державного кордону. Це обумовлено появою нових видів загроз, зокрема військової агресії Російської Федерації проти України, тимчасової окупації нею території Автономної Республіки Крим, розпалювання збройного конфлікту в східних регіонах України.

Крім того, у Стратегії національної безпеки України зазначається, що розвиток Державної прикордонної служби України як військового формування має забезпечити ефективну реалізацію політики безпеки у сфері захисту та охорони державного кордону України, а також охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні, у тому числі через створення системи інтегрованого управління безпекою державного кордону України, удосконалення інформаційної, оперативної, технічної, фізичної складових, упровадження сучас-

---

них систем контролю, створення належно оснащених мобільних прикордонних загонів. Вирішення цих завдань можливе за умови розвитку спільних програм підготовки персоналу органів сектору безпеки і оборони, зокрема Програми професійного розвитку; запровадження інтегрованої системи освіти, бойової і спеціальної підготовки персоналу для органів сектору безпеки і оборони із залученням викладачів, інструкторів із держав – членів НАТО, ЄС; формування нової культури безпеки; підвищення якості особового складу; удосконалення системи управління та підготовки військ, їх оснащення сучасним озброєнням, військовою і спеціальною технікою.

Це актуалізує потребу в підготовці висококваліфікованих керівних офіцерських кадрів, здатних не лише приймати обґрунтовані та ефективні управлінські й професійні рішення з питань охорони державного кордону, а й планувати і здійснювати спеціальні операції в зоні проведення антитерористичної операції, володіти всіма видами сучасного озброєнням, військовою і спеціальною технікою, знати тактику і стратегію ведення бойових дій, особливості організованого та швидкого переміщення сил і засобів підрозділів, частин та з'єднань тощо [6].

Отже, офіцер управління органами охорони державного кордону повинен володіти спеціальними знаннями, уміннями, навичками і професійно важливими якостями, які становлять зміст військово-спеціальної компетентності.

Проблема її формування і розвитку неодноразово привертала увагу науковців. Зокрема у працях В. Балашова, О. Барабанщикова, Д. Іщенко, Б. Олексієнка розглядаються різноманітні аспекти формування та розвитку професійно важливих особистісних якостей офіцера. Шляхи підвищенні якості загальновійськової та військово-спеціальної підготовки курсантів були предметом досліджень Г. Артюшина, О. Євсюкова, С. Кубіцького, А. Протасова, Е. Сарафанюка, О. Торічного. Теорію і методику організації навчального процесу у вищому військовому навчальному закладі та особливості професійної підготовки курсантів досліджували В. Бачевський, С. Будник, Н. Генералова, Ю. Дем'янюк, П. Дзюба, В. Ягупов та ін.

---

Важливі для розв'язання проблеми дослідження підходи щодо підвищення ефективності професійної підготовки офіцерів у вищих навчальних закладах розкрито у дисертаційних дослідженнях І. Грязнова, О. Діденка, О. Євсюкова, М. Мацишина, О. Тогочинського, В. Чернявського та інших.

Однак комплексного дослідження з питань розвитку військово-спеціальної компетентності офіцерів управління органами охорони державного кордону у процесі фахової підготовки в магістратурі на основі системного та компетентнісного підходів на сьогодні немає: не обґрунтовано педагогічні умови розвитку цієї значущої для професійної діяльності здатності офіцера під час його навчання в магістратурі ВНЗ, не розроблено моделі й методики її розвитку, не визначено критерії та показники її оцінювання, немає цілісного науково-методичного забезпечення розвитку військово-спеціальної компетентності в умовах реформування ДПСУ.

З огляду на це **метою статті** є обґрунтування необхідності розвитку військово-спеціальної компетентності офіцерів-прикордонників у процесі фахової підготовки в магістратурі на засадах компетентнісного підходу з урахуванням складної воєнно-політичної ситуації на східних рубежах України, характеристика змісту зазначеної компетентності, а також спроба привернути увагу до викликів сучасності, тенденцій та проблем професійної підготовки офіцерів-прикордонників.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Про доцільність розвитку військово-спеціальної компетентності офіцерів-прикордонників у процесі фахової підготовки в магістратурі на засадах компетентнісного підходу свідчать як результати аналізу стану сформованості військово-спеціальної компетентності офіцерів управління органами охорони державного кордону (не у всіх опитаних респондентів ця компетентність відповідає високому рівню), так і суперечності, які помітні у процесі магістерської підготовки. Це насамперед суперечності між вимогами суспільства до якості професійної підготовки офіцерів-прикордонників і неналежною методологічною та методичною базою для забезпечення цих вимог; потенційними можливостями, що їх

---

мають сучасні ВВНЗ для ефективного розвитку військово-спеціальної компетентності офіцерів, і недостатнім використанням цих можливостей на практиці; значними педагогічними резервами навчальних дисциплін магістратури щодо розвитку військово-спеціальної компетентності та невідповідністю форм, методів і засобів організації навчального процесу та ін.

При визначенні змісту військово-спеціальної компетентності офіцерів-прикордонників за результатами навчання у магістратурі доцільно взяти до уваги сутність цього поняття. У методичних рекомендаціях щодо розроблення стандартів вищої освіти компетентність потрактовано як динамічну комбінацію знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, що є результатом навчання фахівця на певному рівні вищої освіти та визначає його здатність успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність [5].

Однак, на нашу думку, це визначення є дещо спрощеним. Нам імпонує точка зору С. Сисоєвої, яка тлумачить компетентність як “цілісне, інтегративне, багаторівневе, особистісне новоутворення, що є результатом здобуття кваліфікацій у процесі неперервної освіти, рівень якої підтверджується сукупністю сформованих у фахівця компетенцій, які визначають успішність виконання різних видів професійної діяльності ...” [2]. З урахуванням цього визначення, а також професійних функцій випускника магістратури ВНЗ Держприкордонслужби та вимог до змісту його підготовки можна зробити висновок, що військово-спеціальна компетентність офіцера-прикордонника – це цілісне, інтегративне, багаторівневе особистісне утворення, яке є результатом формальної (у ВВНЗ) та неформальної освіти (професійного самовдосконалення), охоплює сукупність сформованих компетенцій, які відображають військово-спеціальні знання, уміння, навички щодо застосування загальновійськових підрозділів, частин, з’єднань для припинення (локалізації) прикордонного збройного конфлікту, під час перших оборонних операцій та організації їх взаємодії з органами охорони кордону ДПСУ, професійно важливі особистісні якості,

---

світоглядні та професійні ціннісні орієнтації, поведінкові характеристики, що визначають результативність оперативно-службової діяльності та здатність до керівництва підпорядкованими органами (підрозділами) охорони державного кордону в особливий період.

Щодо змісту військово-спеціальної компетентності офіцера-прикордонника після завершення бакалаврського рівня підготовки, слід зазначити, що її складовими є такі компетенції (результати освітнього процесу або навчання):

розуміти основи сучасного загальновійськового бою та організаційно-штатну структуру підрозділів механізованих (танкових) військ, їх бойові можливості в сучасному загальновійському бою;

застосовувати знання тактико-технічних характеристик основних зразків озброєння та бойової техніки підрозділів механізованих (танкових) військ;

володіти інформацією про організацію та ведення бойових дій механізованими (танковими) підрозділами Сухопутних військ в основних видах загальновійськового бою та особливості ведення бойових дій в особливих умовах;

організовувати та вести військову розвідку механізованими підрозділами Сухопутних військ;

розуміти порядок розташування підрозділів на місці та порядок організації безпосередньої і сторожової охорони;

розуміти особливості управління підрозділами в бою, порядок організації взаємодії та заходи всебічного забезпечення бою механізованих (танкових) підрозділів в основних видах загальновійськового бою у сучасних умовах;

застосовувати знання про організаційно-штатну структуру й тактико-технічні характеристики основних зразків озброєння та бойової техніки мотопіхотних (танкових) підрозділів армій суміжних держав;

організовувати бій механізованих (танкових) підрозділів Сухопутних військ в основних видах загальновійськового бою та впевнено управляти ними;

проводити розрахунки бойових можливостей підрозділів;

---

ефективно використовувати бойову техніку та озброєння штатних (приданих) механізованих (танкових) підрозділів Сухопутних військ в основних видах загальновійськового бою;

проводити рекогносцирування та визначати бойові завдання підрозділам;

організовувати взаємодію, бойове забезпечення та управління.

Другий – магістерський – рівень вищої освіти, який відповідає сьомому кваліфікаційному рівню Національної рамки кваліфікацій [7], передбачає здобуття офіцером поглиблених теоретичних та практичних знань, умінь, навичок та інших складових військово-спеціальної компетентності, достатніх для ефективного виконання завдань офіцерами Держприкордонслужби, які мають кваліфікацію “офіцер управління органами охорони державного кордону”.

З огляду на це зміст військово-спеціальної компетентності офіцера-прикордонника (магістра) буде дещо іншим. З урахуванням сутності поняття “військово-спеціальна компетентність”, а також професійних функцій випускника магістратури ВНЗ Держприкордонслужби та вимог до змісту його підготовки можна зробити висновок, що до її складу доцільно включити такі компетенції:

визначати роль і місце оперативного мистецтва в системі воєнної науки, встановлювати його діалектичний зв'язок зі стратегією і тактикою;

застосовувати знання організаційно-штатної структури і бойові можливості об'єднань, з'єднань і частин, що беруть участь в операціях, їх роль і місце в оперативній побудові;

уміти класифікувати операції;

використовувати теоретичні основи загальної тактики, тенденції їх розвитку в сучасних умовах;

застосовувати знання основ сучасного загальновійськового бою та операції, встановлювати закономірності й пропонувати принципи їх ведення;

володіти інформацією про призначення, склад і оперативний склад армійського корпусу; визначати особливості його бойового застосування для виконання оперативних завдань;



---

робити висновки про призначення, склад та організаційно-штатну структуру механізованої (танкової) бригади й аналізувати можливості їх застосування;

володіти основами бойового застосування механізованої (танкової) бригади у загальновійськовому бою та уміти планувати, організувати і здійснювати заходи щодо боротьби з незаконними збройними формуваннями;

організувати планування, підготовку та ведення оборони механізованою (танковою) бригадою;

організувати планування, підготовку та ведення наступу механізованою (танковою) бригадою;

аналізувати розвиток тактики у сучасних умовах;

уміти планувати, організувати і здійснювати заходи щодо локалізації (припинення) прикордонного збройного конфлікту;

усвідомлювати завдання, оцінювати обстановку та приймати обґрунтовані рішення щодо всіх видів бойових та спеціальних дій для припинення (локалізації) прикордонного збройного конфлікту;

організувати взаємодію, всебічне забезпечення і управління при проведенні бойових та спеціальних дій для припинення (локалізації) прикордонного збройного конфлікту;

здійснювати необхідні оперативно-тактичні розрахунки та організувати взаємодію між підрозділами, частинами та з'єднаннями, що беруть участь у локалізації (припиненні) прикордонного збройного конфлікту;

аналізувати та пропонувати перспективи розвитку військової науки, оперативного мистецтва та загальної тактики Сухопутних військ Збройних сил України;

використовувати тактико-технічні характеристики основних видів озброєння механізованої (танкової) бригади.

Серед методів формування зазначеної компетентності на бакалаврському рівні для одержання теоретичних знань застосовують лекції, семінари, групові заняття, самостійну роботу, індивідуальні заняття, індивідуальну роботу, на яких офіцери вивчають основні положення теорії загальновійськового бою, організацію військ і бойові можливості підрозділів, порядок і зміст роботи командира з організації бою.

---

Під час групових вправ та практичних занять поглиблюються знання офіцерів з теорії загальновійськового бою, прищеплюються навички оцінки обстановки, прийняття рішення, визначення бойових завдань підлеглим, оформлення бойових документів, управління підрозділами при підготовці до бою і під час нього. При проведенні групових вправ доцільними є методи аналізу конкретних ситуацій, мозкового штурму, самостійної роботи і контролю. Ефективним є також метод змагань при вирішенні практичних питань, головним чином під час відпрацювання навичок управління підрозділами. Групові вправи проводяться при вивченні роботи з картами, на місцевості (макеті місцевості). На практичних заняттях прищеплюються командні й методичні навички щодо управління підрозділом в бою, ведення робочих карт, розробки і оформлення бойових документів, відпрацювання навчальних нормативів.

Магістерський рівень вищої освіти передбачає здобуття поглиблених теоретичних та практичних знань, умінь, навичок та інших складових військово-спеціальної компетентності, достатніх для ефективного виконання завдань офіцерами Держприкордонслужби, які мають кваліфікацію “офіцер управління органами охорони державного кордону”. З огляду на це розвиток військово-спеціальної компетентності доцільно здійснювати за допомогою таких технологій, як проблемні, інтерактивні, проектні, інформаційно-комп’ютерні саморозвиваючі, колективні та інтегративні, а також контекстні технології навчання.

**Висновки.** Військово-спеціальна компетентність офіцера-прикордонника – це цілісне, інтегративне, багаторівневе особистісне утворення, що є результатом формальної та неформальної освіти та охоплює сукупність сформованих компетенцій, які відображають військово-спеціальні знання, уміння, навички щодо застосування загальновійськових підрозділів, частин, з’єднань для припинення (локалізації) прикордонного збройного конфлікту, під час перших оборонних операцій та організації їх взаємодії з органами охорони кордону ДПСУ, професійно важливі особистісні якості, світоглядні та професійні ціннісні орієнтації, поведінкові характеристики, що визначають результативність оперативно-службової діяльності та здатність до ке-

---

рівництва підпорядкованими органами (підрозділами) охорони державного кордону в особливий період.

Формування військово-спеціальної компетентності відбувається під час навчання курсантів на освітньому рівні бакалавра, а її розвиток – під час навчання в магістратурі.

**Перспективами подальших розвідок у цьому напрямку є обґрунтування педагогічних умов розвитку військово-спеціальної компетентності офіцерів-прикордонників під час навчання у магістратурі, розробка науково-методичного інструментарію для її діагностики.**

### **Список використаної літератури**

1. Діденко О. В. Креативність у структурі професійної готовності офіцера-прикордонника: суперечливий характер, компонентний склад і зміст / Діденко О. В. // Вища школа. – 2016. – №. 1. – С. 88–98.

2. Сисоева С. О. Компетентісно зорієнтована вища освіта: формування наукового тезаурусу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://elibrary.kubg.edu.ua/9864/1/Sysoeva%20S.A.%202015.pdf>

3. Tuning educational structures in Europe, TUNING. [Electronic resource]. – URL: [www.unideusto.org/tuningeu](http://www.unideusto.org/tuningeu)

4. Розроблення освітніх програм : методичні рекомендації / В. М. Захарченко, В. І. Луговий, Ю. М. Рашкевич, Ж. В. Таланова; за ред. В. Г. Кременя. – К. : ДП “НВЦ “Пріоритети”, 2014. – С. 8.

5. Методичні рекомендації щодо розроблення стандартів вищої освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mon.gov.ua/activity/education/reforma-osviti/naukovo-metodichna-rada-ministerstva/metodichni-rekomendacziyi.html>

6. Діденко О. В. Особливості впровадження компетентісного підходу у професійну підготовку майбутніх офіцерів у ВНЗ / Олександр Васильович Діденко // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. – 2014. – Вип. 3. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vnadps\\_2014\\_3\\_6.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vnadps_2014_3_6.pdf)

7. Про вищу освіту [Електронний ресурс] : Закон України від 1 липня 2014 р. № 1556-VII // Комп’ютер. інформ.-прав. система “Ліга”. – Адреса в мережі “Інтернет” : [www.liga.net](http://www.liga.net)

*Стаття надійшла до редакції 29.02.2016*

---

*Веретильник В., Диденко А.* **Развитие военно-специальной компетентности офицеров-пограничников во время обучения в магистратуре: сущность и особенности содержания**

В статье представлены обоснования необходимости развития военно-специальной компетентности офицеров-пограничников во время обучения в магистратуре на основе компетентностного подхода с учетом сложной военно-политической ситуации на восточных рубежах Украины. Авторы рассматривают военно-специальную компетентность офицера-пограничника как целостное, интегративное, многоуровневое личностное образование, являющееся результатом формального (в вуза) и неформального образования (профессионального самосовершенствования) и обусловлено совокупностью сложившихся компетенций, которые охватывают военно-специальные знания, умения, навыки по особенностям применения общевоинских подразделений, частей, соединений для прекращения (локализации) пограничного вооруженного конфликта, во время первых оборонительных операций и организации их взаимодействия с органами охраны границы ГПСУ, профессионально важные личностные качества, мировоззренческие и профессиональные ценностные ориентации, поведенческие характеристики, и определяют результативность оперативно-служебной деятельности, способность к руководству подчиненными органами (подразделениями) охраны государственной границы в особый период.

**Ключевые слова:** *военно-специальная компетентность, офицеры-пограничники, компетентностный подход, магистратура, компетенция, результаты обучения.*

*Veretylnik V., Didenko O.* **Borderguards Military Special Competence Development while studying at Master's Course: Essence and Contents Features**

The article is the rationale for the development of military and social competence of officers of border guards in the professional training to master on the basis of competence approach taking into account the difficult political and military situation on the eastern borders of Ukraine, the characteristic of

---

the content of that competence, and the attempt to draw attention to the challenges of our time, trends and problems of training officers of border guards. The authors examine military special competence as a border guard officer holistic, integrative, multi-personality formation. It is the result of formal education in higher military educational institutions, and informal and that is through professional self. Military special expertise covers a set of military-specific knowledge, skills to use features combined units, units, formations or location to stop cross-border armed conflict during the first defense of operations and their interactions with the border of the State Border Service of Ukraine . The structure of military special competence are also professionally important personal qualities, ideological and professional values, behavioral characteristics, which together with the knowledge and skills determine the effectiveness of operational activity, the ability to guide subordinate bodies (departments) of the state border in times of crisis.

Master's level of higher education involves obtaining depth theoretical and practical knowledge, skills and other elements of military special competence, adequate for the effective implementation tasks the State Border Service officers who are qualified «officer management bodies of the state border». In view of this development of military special competence appropriate to carry through such technologies as problematic, interactive, design, information and computer technology, as well as contextual learning.

**Keywords:** *military and special competence, competence, borderguard officers, competence approach, Master's course, study results.*

---

УДК 378.147:355.231.2(477)

**Віктор Гащук,**  
*Національна академія Державної прикордонної служби України  
імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький*

## **АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ ПЕРЕВІРКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ДЕОНТОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ**

*Автором зроблено аналіз результатів експериментального дослідження ефективності педагогічних умов деонтологічної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників. Особлива увага звертається на умови і чинники, що забезпечують показність вибірки та репрезентативність результатів. Результати дослідно-експериментальної роботи приводять автора до висновку, що запропоновані ним методика та педагогічні умови деонтологічної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників є ефективними і дозволяють оптимізувати процес фахової підготовки.*

**Ключові слова:** експериментальне дослідження, майбутні офіцери-прикордонники, деонтологічна підготовка, методика, педагогічні умови.

**Постановка проблеми у загальному вигляді.** Комплексному та ефективному вивченню педагогічних явищ сприяє використання такого методу дослідження, як педагогічний експеримент. Метод експерименту є поширеним у вітчизняній педагогічній науці, оскільки пов'язаний зі створенням специфічних педагогічних умов, активним втручанням у педагогічну ситуацію з боку дослідника і полягає в організації цілеспрямованого спостереження. Він застосовується з ме-

© Віктор Гащук

---

тою об'єктивної перевірки правильності гіпотези дослідження. Про це йдеться у працях О. Балашова, А. Галімова, І. Грязнова, О. Діденка, Д. Іщенко, В. Мірошніченко, М. Нецадима, В. Ягупова.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор.** Теоретичну основу нашого дослідження складають положення наукових теорій і концепцій щодо: розкриття загальних основ деонтології (І. Бентам, І. Кант, Дж. Мілль, П. Сорокін); характеристики окремих галузей професійної (І. Бенедик, М. Петров, О. Скакун, С. Сливка, В. Горшеньов, О. Шмоткін) та педагогічної (М. Васильєва, К. Левітан, Л. Хоружа) деонтології; висвітлення сутності і змісту деонтологічної підготовки фахівців (М. Васильєва, Т. Карпова, К. Коробова, М. Орешкіна, В. Соколов); специфіки і структури їх професійної культури: методологічної (В. Кравцов, В. Сластьонін), науково-дослідної (М. Садовий, О. Цокур), педагогічної (О. Бондаревська, О. Гармаш, В. Гриньова, В. Шевчук), моральної (Є. Богданов, І. Грязнов, Л. Кондрашова, С. Крук), правової (Г. Васянович, М. Городиський, В. Райко, М. Фіцула, В. Царенко), деонтологічної (Г. Караханова, Л. Переймибіда).

**Метою статті** є аналіз результатів експериментального дослідження розвитку професійної компетентності офіцерів із застосуванням ділових ігор.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Результати проведеної дослідно-експериментальної роботи дозволили визначити початковий рівень деонтологічної підготовленості майбутніх офіцерів-прикордонників до початку впровадження авторської методики та педагогічних умов деонтологічної підготовки.

Визначенню вихідного рівня деонтологічної підготовленості курсантів було присвячено констатувальний етап експерименту. Усього у різних видах досліджень на констатувальному етапі експерименту брали участь 369 курсантів, 48 осіб керівного та науково-педагогічного складу. На початку експерименту на базі НАДПСУ проводилось вивчення ціннісних орієнтацій і мотиваційних установок курсантів як значимого показника їх деонтологічної підготовленості до майбутньої служби в цілому та готовності до здійснення деонтологічної діяльнос-

ті зокрема. Його завдання охоплювали питання мотивації курсантів до служби, їх ціннісних орієнтацій, задоволення навчанням, а також загалом проблеми деонтологічної підготовки курсантів.

Для реалізації зазначеного завдання було здійснено аналіз документів, які визначають зміст освіти майбутніх офіцерів-прикордонників, проведено анкетне опитування курсантів, керівного та науково-педагогічного складу (табл. 1–2).

Таблиця 1

**Рівні деонтологічної підготовленості курсантів експериментальної групи (n = 176) на початку експерименту (перший зріз)**

Критерії	Рівні деонтологічної підготовленості					
	високий		середній		низький	
	абс.	%	абс.	%	абс.	%
Мотиваційний	13	7,4	63	35,8	100	56,8
Змістовий	12	6,8	64	36,4	100	56,8
Практичний	12	6,8	58	33,0	106	60,2
Рефлексивний	14	8	60	34,1	102	58,0
Інтегральний	13	7,2	61	34,8	102	58,0

Таблиця 2

**Рівні деонтологічної підготовленості курсантів контрольної групи (n = 193) на початку експерименту (перший зріз)**

Критерії	Рівні деонтологічної підготовленості					
	високий		середній		низький	
	абс.	%	абс.	%	абс.	%
Мотиваційний	14	7,4	71	36,8	108	56,0
Змістовий	15	7,8	69	35,8	109	56,5
Практичний	13	6,7	67	34,7	113	58,5
Рефлексивний	15	7,8	68	35,2	110	57,0
Інтегральний	14	7,4	69	35,6	110	57,0



---

Під час експерименту використовувалися різні діагностуючі методи: зіставлення самооцінки з контрольною оцінкою викладача, вербально-практичні ситуації, соціометричний метод, метод статистичної обробки даних. Це дозволило окреслити можливі шляхи удосконалення деонтологічних знань, умінь і навичок, формування належного ставлення до професії загалом. За допомогою комплексного використання цих методів з'ясували обізнаність курсантів з деонтологічними аспектами заходів професійної діяльності, у яких з них вони брали безпосередню участь.

Курсантам було запропоновано дати відповіді на запитання:

1. Як Ви розумієте поняття “деонтологічна підготовка”, “деонтологічне мислення”, “деонтологічна культура”?
2. Які якості особистості можна віднести до деонтологічних?
3. У яких, на Вашу думку, навчальних дисциплінах (темах), що входять до навчальної програми, закладений найбільший деонтологічний потенціал? тощо.

Аналізуючи відповіді курсантів, відзначимо, що 11,6 % опитаних дали правильну та повну відповідь на перше запитання. 64,3 % мають певні труднощі в уміннях дати визначення понять “деонтологічна підготовка”, “деонтологічне мислення”, не обґрунтовують витоків деонтологічної культури, а це свідчить, що поняття сприймаються курсантами спрощено. У відповідях 24,1 % респондентів зовсім відсутні визначення понять і не даються відповіді на поставлені питання, або наведені лише окремі фрази, які вказують на недостатнє розуміння проблеми. На друге та третє питання, які вимагали суджень і узагальнень, ще менше курсантів дали повні правильні відповіді: на друге – 17,7 %, на третє – 28,6 %. Анкетування засвідчило, що деонтологічна підготовка у курсантів відбувається безсистемно, вони не мають уявлення про методи, форми, види деонтологічної підготовки. У відповідях на третє питання курсанти обмежуються темами лише з історико-правових дисциплін.

За підсумками констатувального зрізу був зроблений висновок про те, що рівень деонтологічної підготовленості переважної більшості випробовуваних оцінюється як задовільний або низький. Фор-

---

мувальний етап експерименту полягав у впровадженні розробленої методики деонтологічної підготовки шляхом реалізації відповідної програми заходів.

Особлива увага під час проведення експерименту зверталась на умови і чинники, що забезпечують показність вибірки та репрезентативність результатів. Курсанти всіх курсів навчання розглядалися нами як генеральна сукупність. Вона складає більше 800 осіб.

З метою поширення висновків і рекомендацій, отриманих під час формувального експерименту, на всю генеральну сукупність (усіх курсантів НАДПСУ) необхідно навести докази того, що вибірка курсантів була репрезентативною. Ця вимога забезпечувалася тим, що всі елементи генеральної сукупності мали однакову ймовірність бути відібраними до групи учасників формувального експерименту для обґрунтування статистичних висновків, що, як правило, робляться на основі окремих вибірок, а не всієї генеральної сукупності даних.

Для підтвердження репрезентативності також необхідно перевірити гіпотезу про нормальний розподіл показників рівнів сформованості професійно-правової компетентності у курсантів експериментальної і контрольної груп. Математичним методом оцінки того, чи належить певна вибірка до генеральної сукупності, є непараметричний тест  $\chi^2$  Пірсона. Даний метод ґрунтується на порівнянні частот (даних) отриманих у процесі формувального експерименту з теоретичним розподілом відповідної генеральної сукупності (у даному випадку нормальним розподілом випадкової величини). У результаті за величиною відхилення емпіричного розподілу від теоретичного приймається рішення про прийняття або відхилення статистичної гіпотези, про репрезентативність вибіркової сукупності.

За підсумками експериментальної дії в контрольній і експериментальній групах були проведені підсумкові зрізи, що дозволяють відстежити динаміку показників деонтологічної підготовленості майбутніх офіцерів-прикордонників. Результати формувального етапу експерименту свідчать про ефективність розробленої нами методики як за окремими критеріями, так і за інтегральним критерієм деонтологічної підготовленості майбутніх офіцерів-прикордонників загалом (табл. 3–5).

**Динаміка зміни основних статистичних характеристик показників деонтологічної підготовленості курсантів у процесі формувального експерименту**

Показники	Критерії деонтологічної підготовленості																			
	мотиваційний				змістовий				практичний				рефлексивний				інтегральний			
	1 зріз		2 зріз		1 зріз		2 зріз		1 зріз		2 зріз		1 зріз		2 зріз		1 зріз		2 зріз	
зрізи	EF-1		EF-2		EF-1		EF-2		EF-1		EF-2		EF-1		EF-2		EF-1		EF-2	
групи	KT-1		KT-2		KT-1		KT-2		KT-1		KT-2		KT-1		KT-2		KT-1		KT-2	
середнє	3,5	3,5	4,1	3,8	3,5	3,5	4,1	3,8	3,5	3,5	4,0	3,7	3,5	3,5	4,0	3,7	3,5	3,5	4,0	3,8
медіана	3,4	3,4	4,0	3,9	3,3	3,3	4,2	3,9	3,4	3,3	4,1	3,9	3,3	3,4	4,1	3,8	3,4	3,4	4,1	3,9
дисперсія	0,5	0,4	0,4	0,5	0,5	0,4	0,4	0,5	0,4	0,4	0,5	0,5	0,4	0,5	0,5	0,4	0,4	0,5	0,5	0,4
СКВ	0,7	0,6	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,6	0,6	0,7	0,7	0,7
абс. приріст			0,5	0,3			0,6	0,3			0,5	0,3			0,6	0,2			0,5	0,3
приріст у %			15	8			16	8			15	8			16	6			16	7

Зокрема, порівняльний аналіз рівнів деонтологічної підготовленості на початку та наприкінці експерименту свідчить про зростання за кожним із критеріїв в експериментальній групі кількості курсантів з високим рівнем, значне зростання – з середнім рівнем.

Так, в експериментальній групі за мотиваційним критерієм кількість курсантів з високим рівнем зросла на 24,4 %, а в контрольній групі – лише на 6,2 %. Відповідно, з середнім рівнем – зросла на 14,8 % в експериментальній і на 15,5 % – у контрольній групах. Водночас в експериментальній групі за тим самим мотиваційним критерієм кількість курсантів з низьким рівнем зменшилась на 39,2 %, а в контрольній групі – лише на 21,8 %.

Таблиця 4

**Рівні деонтологічної підготовленості курсантів  
експериментальної групи (n = 176)  
наприкінці експерименту (другий зріз)**

Критерії	Рівні деонтологічної підготовленості					
	високий		середній		низький	
	абс.	%	абс.	%	абс.	%
Мотиваційний	56	31,8	89	50,6	31	17,6
Змістовий	53	30,1	89	50,6	34	19,3
Практичний	48	27,3	87	49,4	41	23,3
Рефлексивний	52	29,7	85	48,3	39	22,1
Інтегральний	52	29,7	88	49,7	36	20,6

За змістовим критерієм в експериментальній групі кількість курсантів з високим рівнем розвитку зросла на 23,3 %, а в контрольній – на 8,3 %, з середнім рівнем – зросла на 48,8 % в контрольній групі – на 12,7 %. За цим самим критерієм спостерігається зменшення кількості курсантів експериментальної групи з низьким (на 37,5 %) рівнем розвитку деонтологічної підготовки. Водночас у контрольній групі таке зменшення становить 21,1 %.

**Рівні деонтологічної підготовленості курсантів  
контрольної групи (n = 193) наприкінці експерименту (другий зріз)**

Критерії	Рівні деонтологічної підготовленості					
	високий		середній		низький	
	абс.	%	абс.	%	абс.	%
Мотиваційний	26	13,5	101	52,3	66	34,2
Змістовий	31	16,1	93	48,9	69	35,7
Практичний	20	10,4	102	52,8	71	36,8
Рефлексивний	18	9,3	97	50,2	78	40,4
Інтегральний	24	12,3	98	51,0	71	36,7

За практичним критерієм в експериментальній групі кількість курсантів з високим рівнем зросла на 16,4 %, а в контрольній лише на 3,7 %, з середнім рівнем – зросла на 16,4 % в експериментальній і на 18,1 % – у контрольній групах. Кількість курсантів з низьким рівнем розвитку деонтологічної підготовки за практичним критерієм зменшилась на 36,9 % в експериментальній та на 21,7 % у контрольній групах.

За рефлексивним критерієм в експериментальній групі кількість курсантів з високим рівнем зросла на 21,5 %, а в контрольній – лише на 1,5 %, з середнім рівнем – зросла на 14,2 % в експериментальній і на 15,0 % – в контрольній групах. Кількість курсантів з низьким рівнем розвитку деонтологічної підготовки за практичним критерієм зменшилась на 38,5 % в експериментальній та на 16,5 % – у контрольній групах.

За інтегральним критерієм в експериментальній групі кількість курсантів з високим рівнем зросла на 22,4 %, а контрольній – лише на 4,9 %, з середнім рівнем – зросла на 14,9 % в експериментальній і на 15,3 % – в контрольній групах. Кількість курсантів з низьким рівнем розвитку деонтологічної підготовки за практичним критерієм

---

ем зменшилась на 37,4 % в експериментальній та на 20,3 % – у контрольній групах.

Представлені результати дозволяють нам зробити висновок, що застосований нами комплекс педагогічних засобів дозволив збільшити кількість курсантів з високим рівнем деонтологічної підготовленості в експериментальній групі.

Результати дослідження показали, що використання традиційних форм у контрольній групі привело до незначної зміни кількості курсантів з високим рівнем деонтологічної підготовленості.

Кількісний аналіз результатів дозволив нам зробити висновок, що наприкінці формувального експерименту у курсантів експериментальної групи, на відміну від контрольної, спостерігається значне зростання рівня деонтологічної підготовленості. У контрольній групі суттєвих кількісних і якісних змін не відбулося.

**Висновки.** Отже, загальний аналіз результатів дослідно-експериментальної роботи свідчить, що запропонована авторська методика та педагогічні умови деонтологічної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників є ефективними і дозволяють оптимізувати процес фахової підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників. Висунуті теоретичні положення знайшли своє підтвердження в ході дослідно-експериментальної роботи.

Предметом **перспективних досліджень** може бути з'ясування форм і засобів деонтологічної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників, детальне вивчення можливостей їх використання на кожному з етапів реалізації запропонованої методики.

### Список використаної літератури

1. Хан Г. Статистические модели в инженерных задачах / Г. Хан, С. Шапиро; пер. с англ. – М. : Мир, 1969. – 324 с.
2. Сидоренко Е. В. Методы математической обработки в психологии / Елена Сидоренко. – СПб. : ООО Речь, 2002. – 350 с.

*Рецензент – доктор педагогічних наук, доцент Мірошніченко В. І.*

*Стаття надійшла до редакції 4.03.2016*

---

**Гащук В. А. Результаты экспериментальной проверки эффективности педагогических условий деонтологической подготовки будущих офицеров-пограничников**

Автором сделан анализ результатов экспериментального исследования эффективности педагогических условий деонтологической подготовки будущих офицеров-пограничников. Особое внимание обращается на условия и факторы, обеспечивающие представительность выборки и репрезентативность результатов. Результаты опытно-экспериментальной работы приводят автора к выводу, что предложенные им методика и педагогические условия деонтологической подготовки будущих офицеров-пограничников эффективны и позволяют оптимизировать процесс профессиональной подготовки.

**Ключевые слова:** экспериментальное исследование, будущие офицеры-пограничники, деонтологическая подготовка, методика, педагогические условия.

**Haschuk V. Analysis the results of the experimental examination of the future border guards' deontological training pedagogical conditions efficiency**

The author has conducted the analysis of the results of the experimental examination of the future border guards' deontological training pedagogical conditions efficiency. Special attention has been drawn to the conditions and factors that ensure the representativeness of the sample and of the results.

To confirm the representativeness it is also necessary to test the hypothesis of reasonable distribution of indicators of levels of the cadets' from experimental and control groups professional and legal competence development.

According to the results of the experimental research the final conclusion that all to track the future border guard officers' deontological training performance dynamics has been held in control and experimental groups.

The results of the examination and experimental work has led the author to the conclusion that the suggested methods and future border guard officers' deontological training pedagogical conditions are efficient and allow the professional training process optimization.

---

Comparative analysis of deontological training level at the beginning and at the end of the experiments shows the increase of the number of cadets with a high level and a significant increase of the number of cadets with a mid level for each of the criteria in the experimental group.

The presented results allow us to conclude that the complex of pedagogical tools applied helped to increase the number of cadets with a high level of deontological training in the experimental group.

The results showed that the use of traditional forms in the control group resulted in a significant change in the number of cadets with a high level of deontological training.

**Keywords:** *experimental research, future border guard officers, deontological training, methods, pedagogical conditions.*



---

УДК 378.14

**Тетяна Івашкова,**  
кандидат педагогічних наук, доцент,  
Національна академія Державної прикордонної служби України  
імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький

## ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ

*Стаття присвячена дослідженню сучасних підходів щодо визначення напрямів інтеграції сучасної вищої освіти України до європейського та світового освітнього простору. Автор зосереджує увагу на реалізації найбільш вагомих заходів з реформування системи вищої освіти на основі розуміння та наукового осмислення внутрішніх і зовнішніх факторів та характеру їх впливу на цей процес.*

**Ключові слова:** освітній простір, інтеграційні процеси, тенденції.

**Постановка проблеми у загальному вигляді.** Сучасні трансформаційні та глобалізаційні процеси охопили усі сфери життєдіяльності українського соціуму, включаючи соціальну, політичну, економічну, правову, культурну та освітню галузі. Актуальний характер проблем, що постають перед світовою спільнотою, зумовлює у першу чергу спільний пошук шляхів модернізації системи освіти і науки як інструмента формування особистості, здатної швидко пристосуватись до сучасного динамічного середовища та бути конкурентоспроможною на ринку праці. Загальноновизнаним є факт, що у більшості розвинених країн модернізація освіти є пріоритетним завданням, яке забезпечує

© Тетяна Івашкова

---

соціально-економічний, політичний та науковий розвиток суспільства. Вказані тенденції зумовили подальший вибір вектора розвитку вітчизняної вищої освіти в напрямку побудови її змісту відповідно до світових і європейських стандартів, що базуватиметься на визначених концептуальних засадах.

Стратегічним завданням вищої освіти в Україні є необхідність оновлення змісту освіти, якості викладання, пошук та застосування новітніх дієвих форм і методів навчання з метою забезпечення високої якості знань сучасного фахівця. Цілком очевидно, що процес інтеграції повинен відбуватись з урахуванням особливостей національної освітньої і культурної ідентичності, не повинен супроводжуватись нівелюванням власне національної освітньої системи, яка акумулювала вагомі досягнення вітчизняної та зарубіжної науки.

Однією з передумов подальшого розвитку сектору освіти і науки є розуміння та наукове осмислення внутрішніх і зовнішніх факторів та характеру їх впливу на цей процес, оцінювання потреб в системних перетвореннях в галузі з урахуванням набутого досвіду міжнародного співтовариства та створення дієвого механізму впровадження новітніх наукових розробок.

Можна констатувати, що існують загальні напрями інтеграційного процесу. Серед основних слід виокремити: забезпечення шляхів адаптації національного законодавства відповідно до законодавства Європейського Союзу, ураховуючи процес укладення та приєднання до міжнародних угод, з метою вироблення спільного механізму реалізації його положень; політичну інтеграцію та посилення демократичних засад для забезпечення консолідації у суспільстві; економічну інтеграцію, у тому числі створення вільного ринку праці в контексті конкурентоспроможності фахівців різних галузей; інтеграцію у культурно-освітній та науково-технічній сфері, що зумовлюють введення єдиних стандартів у галузі середньої і вищої освіти та охоплюють перепідготовку кадрів, науку, культуру, мистецтво, технічну і технологічну сфери; регіональну та галузеву інтеграцію.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Досліджен-**

---

ню питань реформування змісту сучасної освіти у контексті інтеграції до європейського простору приділяють значну увагу вітчизняні та зарубіжні науковці різних галузей. Актуальними є розробки дослідників у сфері формування державної політики та тенденцій розвитку галузі освіти (С. Клепко, В. Кремень, В. Луговий, А. Мазак, Н. Ничкало); тенденції розвитку європейського освітнього простору (Н. Абашкіна, В. Андрущенко, Н. Авшенюк, О. Дубасенюк, О. Локшина, А. Сбруєва, С. Сидоренко, Г. Товканець, Т. Турчина, Т. Фініков), удосконалення системи вищої освіти в європейських країнах (І. Грищенко, М. Євтух, В. Кремень, Т. Осадча, Н. Ничкало, М. Пальчук, Л. Пуховська, С. Сисоєва, В. Шинкарук); особливості підготовки фахівців правоохоронних органів у країнах Європейського Союзу (О. Кіреєв, В. Примак, Н. Ринденко) тощо. Вагоме значення у теоретичному і прикладному аспектах дослідження подальшого входження нашої держави у світовий та європейський освітній простір мають висновки учених-компаративістів, які вважають за необхідне виявити спільні та відмінні риси у змісті систем освіти та надати практичні рекомендації з впровадження дієвих механізмів удосконалення національної системи. Так, за результатами аналізу провідних освітньо-політичних документів Ради Європи, український компаративіст-науковець Л. Пуховська європейський вимір в освіті розглядає як “потребу зміцнення у молоді почуття європейської своєрідності; розуміння цінностей європейської цивілізації й основ розвитку європейської спільноти, які включають демократію, повагу до прав людини, толерантність та солідарність як результат пізнання “інших”; підготовку молоді до участі у суспільному та господарському розвитку Союзу, усвідомлення його корисності; збагачення знань про історичні, культурні та господарські аспекти країн-членів ЄС” [1, с. 17].

Беззаперечно, звернення до питання прогнозування тенденцій розвитку на сучасному етапі галузі освіти та особливостей їх прояву в умовах світової та європейської інтеграцій є однією з найважливіших проблем педагогічної науки. Їх вирішення дозволить виявити нові підходи та практичні шляхи реалізації освітніх ідей.

---

**Мета статті** – проаналізувати сучасні підходи та охарактеризувати особливості основних інтеграційних заходів у галузі вищої освіти з метою підвищення їх ролі в суспільних перетвореннях.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Актуальними напрямами розвитку вищої освіти і професійної підготовки на початку XXI століття є: посилення діяльності освітніх установ на міжнародному рівні, визнання знань та інформації основою соціальної інтеграції, а їх взаємодію – основою глобальної конкурентоспроможності; реалізація глобальних соціальних та економічних цілей міжнародними організаціями, урядами і парламентами, діловими колами, громадянським суспільством; налагодження діалогу, партнерських відносин як демократичних інструментів формування справедливого світопорядку, інвестування в розвиток вищої освіти з метою забезпечення ефективності підготовки майбутніх фахівців [2, с. 10–11].

Встановлено, що у системі української вищої освіти нині актуалізуються такі нові тенденції, явища, процеси, як університетська автономія, академічна мобільність, подвійний диплом, Європейська система перезарахування (трансферту) кредитів (ECTS), нові професійні освітні стандарти, моніторинг якості освіти, рейтинги ВНЗ, оновлення змісту навчання (перегляд і модернізація програм, навчальних матеріалів, літератури, засобів навчання; розробка та впровадження нових навчальних дисциплін із перспективних наукових напрямів, насамперед міжгалузевих і прикладних); комп'ютеризація навчання та управління; синтез науки та освіти; виконання наукових проектів; система грантів; приватна освіта; конкуренція і конкурентоспроможність ВНЗ різних форм власності; модернізація стратегії і тактики навчально-виховного процесу (побудова його на засадах вільної творчої освіти (Liberal Arts Education), варіантність і свобода вибору в побудові індивідуальної навчальної програми, вибіркові дисципліни, сертифікатні програми, одержання додаткової спеціальності (major & minor), посилення творчої та самостійної складової навчання, демократизація навчання та управління, 100-бальна рейтингова система оцінювання знань студентів, рейтингова оцінка роботи викладача, стимулювання інноваційних методик і форм викладання та виховання; створення

---

спеціальних інноваційно-освітніх центрів; демократизм у стосунках викладачів та студентів, посилення ролі студентського самоврядування); прозорість вступного тестування; відкрита виборність керівних посад в університеті (від ректора до завідувачів кафедр) та інші [3]. Зважаючи на визначені тенденції та перспективи, основною метою вищої школи в Україні є забезпечення підготовки фахівців будь-якої галузі, що володіють необхідними компетенціями, здатних на високому професійному рівні виконувати визначені завдання, спроможних оволодівати та самостійно аналізувати інформацію, створювати та поширювати знання, творчо розвиватись, самоудосконалюватись, бути мобільними та конкурентоспроможними.

На основі узагальнення поглядів науковців та змісту нормативних документів, що регулюють освітні процеси в європейському освітньому просторі, Г. Товканець виокремлює такі тенденції розвитку вищої освіти: інтернаціоналізація та транснаціоналізація вищої освіти, забезпечення якості вищої освіти, актуалізація та підвищення рівня докторської підготовки, упровадження принципів неперервної освіти, зростання ролі університетів у зміцненні демократичних суспільств і посиленні суспільної єдності, розвиток культури академічної автономії й творчості вищих навчальних закладів як запоруки стійкого саморозвитку, гармонійне поєднання наукових досліджень, бізнесу та практичної підготовки, створення системи соціальної відповідальності [4, с. 29].

У своїх наукових обґрунтуваннях О. Дубасенюк формулює зміст основних тенденцій, які характеризують розвиток вищої освіти наприкінці ХХ століття: спеціалізація, спрямована на формування навичок самостійного пошуку перспективних напрямів методології досліджень і відповідних розробок; перебудова освітнього процесу спрямована на те, щоб засвоєння знань мало творчий характер і заклало б базу для науково-дослідної і конструкторсько-проектної діяльності; посилення диференціації та індивідуалізації освітнього процесу; активний пошук нової методичної системи; упровадження принципів безперервної освіти [5, с. 137–139].

Зважаючи на різноманітність думок та формулювань у даній проблематиці, можна дійти висновку, що дати вичерпний перелік тен-

---

денцій – надзвичайно складне заняття із-за неоднорідності і багатофакторності розвитку світового співтовариства. На останньому одинадцятому Всесвітньому конгресі товариств з порівняльної педагогіки на тему “Нові виклики, нові парадигми: освіта на шляху в XXI століття” (Південна Корея, 2001) виділялось чотири базові характеристики глобальних процесів у світовому товаристві. По-перше, сучасний світ являє собою цілісну соціально-політичну систему. Тому проблеми, що виникають в одній країні, неминуче приводять до змін у інших країнах. По-друге, використання сучасних інформаційних технологій і засобів масової інформації дає можливість людям різних країн та національностей приєднатись до одних і тих же культурних цінностей. Це спричиняє зміну культурних стереотипів та зміщення наголосів у культурній ідентифікації особистості: руйнуються моральні норми і традиції, які склалися в суспільстві, інтенсивно формується світова культура. У результаті активного прагнення культурних товариств зберегти свою унікальність виникають конфлікти на міжетнічному і державному рівнях. По-третє, змінюється уявлення людини про простір: він ніби зменшується. Сучасні засоби комунікації дозволяють спілкуватись і працювати на відстані. Тому у всіх галузях життєдіяльності суспільства зростає питома вага міжнародного співробітництва. Створюються реальні передумови для формування єдиного економічного, інформаційного, освітнього простору, для планетарного громадського устрою. По-четверте, знижується роль держави в житті суспільства. Політична і економічна влада все частіше переходить до транснаціональних корпорацій, які починають впливати на траєкторію і характер соціальних, культурних та освітніх процесів у різних країнах та регіонах [1, с. 16].

Вагомого значення набуває тенденція забезпечення якості вищої освіти, побудована на визначених принципах з урахуванням провідних європейських практик. У Європі створені і діють спеціалізовані організації, метою функціонування яких є моніторинг процесу забезпечення якості освіти, а також упровадження та удосконалення стандартів із забезпечення якості вищої освіти і розробка дієвих рекомендацій у цій сфері. Центральне місце серед них займає Європейська

---

мережа агентств з якості та, зокрема, Європейська Асоціація з гарантування якості у вищій освіті (ENQA).

Основу європейської системи якості освіти складають “Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти”, які дають орієнтири, охоплюючи ключові аспекти успішних заходів із забезпечення якості та розвитку навчальних середовищ та вміщують такі складові: внутрішнє забезпечення якості, зовнішнє забезпечення якості та стандарти щодо діяльності агенцій із забезпечення якості. До стандартів внутрішнього процесу віднесено: політику забезпечення якості; розробку та затвердження програм; студентоцентричне навчання, викладання та оцінювання; зарахування, навчання, визнання кваліфікацій і сертифікацію студентів; викладацький склад; навчальні ресурси та підтримку студентів; управління інформацією; публічну інформацію; поточний моніторинг і періодичний перегляд програм; циклічне зовнішнє забезпечення якості [6, с. 16].

Результати аналізу змісту вказаних стандартів, наукової літератури [7–9] та нормативної бази дозволяють виділити таку тенденцію розвитку вищої освіти – забезпечення автономії вищих навчальних закладів, з метою підвищення їх ролі в управлінні системою якості освіти, створення кваліфікованого науково-педагогічного середовища, формування позитивного іміджу про навчальні заклади, можливості розширення міжнародних зв’язків на основі співробітництва та відкритості, та, головне, створення дієвої системи колективної відповідальності за якість надання освітніх послуг набувачам.

Про системну діяльність європейської спільноти щодо покращення якості за рахунок надання компетентнісного спрямування розвитку змісту освіти на основі спільної мети та варіативності підходів свідчать проекти та обговорення в наукових дискусіях ідеї компетентнісної освіти [10; 11]. Реалізація компетентнісного підходу в освіті, зокрема вищій, здійснюється на основі формування у майбутнього фахівця комплексу визначених компетентностей, що не лише передбачають володіння необхідним рівнем знань, умінь і навичок, але і дозволяють використовувати ці знання для успішного вирішення фа-

---

хових завдань та забезпечують можливість подальшого професійного зростання шляхом отримання освіти наступних рівнів.

Слід зауважити, що процес визначення компетенцій, структурування та обґрунтування їх змісту, який відбувається як на міжнародному, так і на інституційному рівнях, не є завершеним та обумовлений низкою причин. Це дає поштовх для подальших наукових пошуків і трансформації системи вищої освіти.

**Висновки.** Підсумовуючи вищесказане, слід зазначити, що основними складовими загального інтеграційного процесу розвитку сучасного світу, який відображає об'єктивні тенденції його глобалізації, є процеси інтеграції: знань про людину, суспільство і природу; технологій діяльності людини, технічних і людино-технічних засобів діяльності, а також процеси інтеграції соціально-економічних і науково-технічних систем; політичних, нормативно-законодавчих, екологічних, промислового виробництва, сільського господарства, будівництва і архітектури, транспорту, торгівлі, енергетичного і матеріально-технічного ресурсного забезпечення і збереження, економічних, міжнародної діяльності, інформаційних і телекомунікаційних, безпеки і оборони, культури, охорони здоров'я, спорту, туризму, соціального захисту населення, науки і освіти; а також систем управління функціонуванням і розвитком різних галузей суспільства та їх структурними елементами. Формуючи особистісну і кадрову компоненти цих інтеграційних процесів, система освіти повинна не тільки сама бути залучена в процеси світової соціально-економічної інтеграції, науково-технічної, інноваційно-технологічної і загальнокультурної інтеграції, але й стати їх каталізатором, забезпечити гармонійність, стабільність і передбачуваність їх еволюції, усвідомлення членами суспільства необхідності їх практичної реалізації [12, с. 154]. Отже, реформи в Україні у сфері освіти повинні бути спрямовані на формування і реалізацію дієвої інтеграційної стратегії та вироблення спільної моделі інтелектуального зростання націй, що заснована на світовій практиці.

**Перспективи подальших розвідок у даному напрямку.** Подальшими науковими розвідками у сфері інтеграції національної вищої



---

освіти у європейську освітню спільноту можуть бути актуальні питання надання широкої академічної автономії вищим навчальним закладам, що забезпечує можливість безпосереднім учасникам освітнього процесу впливати на його зміст, коригувати у зв'язку з вимогами часу та нести персональну відповідальність за його результати.

### Список використаної літератури

1. Пуховська Л. П. Перспективи формування світового освітнього простору в XXI столітті / Л. П. Пуховська // Вісник Житомирського державного університету ім. Івана Франка. – Житомир, 2003. – Вип. 33. – С. 16–18.

2. Мкапа Б. У. Справедливая глобализация: создание возможностей для всех : доклад Всемирной комиссии по социальным аспектам глобализации / Бенджамин Уильям Мкапа, Тарья Халонен // Международная конференция труда, 92 сессия. – Женева : Бюро МОТ, 2004. – 194 с.

3. Онищенко В. О. Інноваційний розвиток національної вищої освіти в умовах інтеграції до європейського освітнього простору / В. О. Онищенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua>

4. Товканець Г. В. Тенденції розвитку європейської вищої освіти на початку XXI століття / Ганна Василівна Товканець // Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія “Педагогіка та психологія”. Випуск 1 (1). – 2015. – С. 28–33.

5. Дубасенюк О. А. Розвиток вищої освіти: тенденції та перспективи / О. А. Дубасенюк // Людиноцентризм як основа гуманітарної політики України: освіта, політика, економіка, культура : матеріали Всеукраїнської конференції. – К. : ІОД НАПН України. – 2011. – С. 135–142.

6. Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти, ухвалені на Міністерській конференції 14–15 травня 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.enqa.eu/indirme/esg/ESG%20in%20Ukrainian\\_by%20the%20British%20Council.pdf](http://www.enqa.eu/indirme/esg/ESG%20in%20Ukrainian_by%20the%20British%20Council.pdf)

7. Гунченко К. М. Сучасний стан автономії вищих навчальних закладів України / К. М. Гунченко // Збірник наукових праць. Луцький національний технічний університет. Економічні науки. Серія “Регіональна економіка”. Вип. 11 (43). – Луцьк : РВВ Луцького НТУ, 2014. – С. 84–88.

8. Частник О. С. Університетська автономія: права і відповідальність / О. С. Частник // Вісник Харківської державної академії культури. Вип. 42. – 2014. – С. 257–265.

---

9. Крисоватий А. Автономія університету: коди поступу / А. Крисоватий // Психологія і суспільство. – 2014. – № 3. – С. 6–10.

10. Локшина О. І. Становлення “компетентнісної” ідеї в європейській освіті / О. І. Локшина // Реалізація європейського досвіду компетентнісного підходу у вищій школі України : матеріали методологічного семінару. – К. : Педагогічна думка, 2009. – С. 19–33.

11. Пометун О. І. Теорія та практика послідовної реалізації компетентнісного підходу в досвіді зарубіжних країн / О. І. Пометун // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. – К. : “К.І.С.”, 2004. – С. 15 – 25.

12. Кучеренко Д. Г. Стратегії розвитку освітніх систем країн світу : монографія / Кучеренко Д. Г., Мартинюк О. В. – К. : ІПК ДСЗУ, 2011. – 312 с.

*Рецензент – доктор педагогічних наук, професор Діденко О. В.*

*Стаття надійшла до редакції 1.03.2016*

*Ивашкова Т. А.* **Основные тенденции интеграционных процессов в современном образовательном пространстве**

Статья посвящена исследованию современных подходов к определению направлений интеграции современного высшего образования Украины в европейское и мировое образовательное пространство. Автор концентрирует внимание на реализации наиболее значимых мероприятий по реформированию системы высшего образования на основе понимания и научного осмысления внутренних и внешних факторов и характера их влияния на этот процесс.

**Ключевые слова:** образовательное пространство, интеграционные процессы, тенденции.

*Ivashkova T. O.* **Main tendencies of integrated processes in the modern educational space**

The article deals with contemporary approaches to identifying areas of modern higher education integration of Ukraine into the European and world educational space. The author focuses on the implementation of the most important measures to reform the higher education system on the ba-

---

sis of understanding and scientific understanding of internal and external factors and the nature of their influence on the process.

The strategic objective of higher education in Ukraine is a need to update the content of education, quality of teaching, search and use of new effective forms and methods to ensure high quality of modern knowledge of specialist. It is clear that the integration should take place allowing for the national educational and cultural identity should be accompanied by the proper leveling of the national education system, which has accumulated considerable achievements of domestic and foreign science.

One of the prerequisites for the further development of the sector of education and science is understanding and scientific understanding of internal and external factors and the nature of their influence on the process, evaluation of needs of systemic changes in the sphere of experience of the international community and creation of an effective mechanism for implementation of the latest scientific developments.

We can conclude that there are common areas of the integration process. Among them we should highlight the main areas: providing ways of adapting national legislation in accordance with EU legislation, including the process of concluding and accession to international agreements, development of a common mechanism for implementing its provisions; political integration and strengthening of democratic principles for consolidation in society; economic integration, including the creation of a free labor market in the context of competitive specialists in various fields; integration of cultural, educational and scientific-technical sphere, causing the introduction of uniform standards in secondary and higher education and include training, science, culture, art, technical and technological spheres; regional and sectoral integration.

Far and away, the major problem of pedagogy is application to the issue of prognostication trends of development at the modern stage of education and peculiarities of their manifestation in the global and European integration. Solution of them will identify new approaches and practical ways to implement educational ideas.

**Keywords:** *educational environment, integration processes, trends.*

---

УДК 373.3-051:378.046-021.68

**Юрій Мельничук,**  
*Національна академія Державної прикордонної служби України  
імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький*

## **ФОРМУВАННЯ РЕФЛЕКСИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА**

*Стаття присвячена проблемі реалізації компетентнісного підходу у вищій школі. Проаналізовано сутність компетентнісного підходу. Виокремлено різновид професійної компетентності – рефлексивну компетентність. Сформульовано визначення рефлексивної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників.*

**Ключові слова:** *компетентність, рефлексивна компетентність, майбутні офіцери-прикордонники, професійна підготовка, рефлексія.*

**Постановка проблеми у загальному вигляді.** Проблема професійного розвитку та неперервної самоосвіти і самовдосконалення майбутніх фахівців в Україні набула актуальності у зв'язку із кардинальними трансформаціями мінливого сучасного суспільства, появою нових демократичних умов, що забезпечують зміни в національній системі освіти.

З-поміж соціальних інститутів, що переживають трансформаційні процеси, на особливу увагу заслуговує правоохоронна система, зокрема Державна прикордонна служба України. Актуальним є формування компетентних фахівців прикордонного відомства, здатних якісно та конструктивно розв'язувати професійні завдання, сумлінно їх виконувати.

© Юрій Мельничук

---

Формування конкурентноспроможного фахівця передбачає його вдосконалення як суб'єкта професійної діяльності впродовж усієї професійної діяльності, що вимагає детального аналізу змісту та алгоритму професійного становлення майбутнього офіцера-прикордонника, формування його компетентності.

На особливу увагу заслуговує проблема удосконалення професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників, формування ключових компетентностей, зокрема рефлексивної, оскільки це впливає на професійну діяльність офіцерів-прикордонників, на адекватність та вчасність реакції на проблемну ситуацію, сприйняття інновацій у професійній діяльності.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор.** Учені Л. Гончаренко, А. Зубко, О. Онаць обґрунтували в своїх наукових працях теоретичні та методичні засади реалізації компетентнісного підходу у підготовці та професійному вдосконаленні майбутніх фахівців [3].

Зміст та структура компетентності, зокрема професійної, були предметом наукових досліджень таких відомих вчених, як І. Зязюн, Н. Кузьміна, Н. Мойсеюка, В. Сластьоніна та багатьох інших [14].

**Метою статті** є аналіз поняття “рефлексивна компетентність майбутніх офіцерів-прикордонників”.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Дослідженням компетентності як педагогічної проблеми займалось широке коло науковців. Як свідчить аналіз сучасної філософської, педагогічної та психологічної літератури, на сьогодні існують різні наукові підходи щодо розкриття змісту понять “компетентність”, “професійна компетентність”, “рефлексивна компетентність” та їх складових.

Існують різні позиції тлумачення зазначених педагогічних явищ, а саме:

- системно-функціональний (В. Мельник, Т. Шамова);
- інтегрований (Л. Даниленко, С. Клепко, В. Олійник);
- психологічний (П. Горностаї, І. Єрмаков);
- акмеологічний (С. Архіпова, Т. Браже, Ю. Трофімова) [4].

---

Ураховуючи те, що проблема формування компетентності майбутніх фахівців є ґрунтовно розробленою у педагогічній науці, певного уточнення та осмислення потребує проблема формування рефлексивної компетентності майбутніх фахівців.

Зміст поняття “компетентність” у сучасній науці є до сьогодні не однозначним, не узгодженим та має декілька трактувань.

Проблема розкриття змісту поняття “компетентність” є об’єктом дослідження психологів, педагогів, учених-практиків. Проте, в сучасній науковій літературі відсутній єдиний підхід до визначення цих понять.

Британський вчений, лінгвіст Дж. Равен розглядав компетентність як специфічну здібність, необхідну для ефективного виконання конкретних дій у певній сфері з опорою на фахові знання, предметні навички, способи мислення та відповідальність за прийняті рішення [16].

Учений у своїх працях охарактеризував 37 видів компетентностей. Привертає увагу використання Дж. Равеном таких понять, як “адаптованість”, “адекватність”, “самоконтроль”, “готовність”, що пов’язані з категорією “компетентність” [16].

Як свідчить аналіз наукових праць, вчені-дослідники, аналізуючи проблему формування компетентностей майбутнього фахівця, звертають увагу на таке багатовимірне поняття, як рефлексивна компетентність.

Відповідно до ключових висновків вчених, рефлексивна компетентність передбачає уміння виконувати дослідницьку діяльність, рефлексивні властивості свідомості, організаційно-професійні навички.

Згідно із переконаннями А. Біз’яєвої, рефлексія фахівця потребує аналітичних умінь, осмислення та побудови (конструювання) своєї діяльності [9].

Вітчизняні вчені Ю. Бабаян та К. Нор рефлексивну компетентність пояснюють як професійну якість особистості фахівця, яка покликана ефективно та адекватно здійснювати рефлексивні процеси засобами реалізації рефлексивної здатності. Одним із варіантів трактування поняття “рефлексивна компетентність” є таке: інтегративна якість особистості, якій властивий відповідний ступінь засвоєння рефлексив-

---

них компетенцій, що містять знання, уміння і навички професійного та життєвого досвіду [5].

Завдання формувати компетентного фахівця у будь-якій професійній діяльності виражається у компетентнісному підході.

Відповідно до існуючих вимог щодо підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників, вони повинні бути підготовлені до виконання професійних обов'язків, виховної та освітньої, соціальної та культурної роботи, організаційно-управлінської діяльності, спортивної і рекреаційної діяльності. Отже, майбутній офіцер-прикордонник повинне оволодіти компетентністю в зазначених видах діяльності.

На думку А. П. Гурєєва, компонентом, що пов'яже усі складові професійної компетентності майбутнього фахівця, є рефлексивна компетентність [10].

Теоретичне вивчення проблеми показало, що проведено низку досліджень, в яких вивчається проблема формування професійної рефлексії фахівців будь-якої сфери. Наприклад, А. П. Гурєєв здійснював дослідження процесу формування рефлексії професійної діяльності педагога. Учена Н. Б. Крашеніннікова вивчала процес формування педагогічної рефлексії як умову підготовки майбутнього вчителя до професійної діяльності [8].

Значення педагогічної рефлексії в підготовці майбутнього вчителя висвітлено у працях О. Ю. Шавріної [13].

Педагог Ю. В. Кушеверська досліджувала особливості формування рефлексивної компетентності студентів у процесі освітньої діяльності в педагогічному коледжі [13].

Узагальнення результатів аналізу досліджень вищезгаданих авторів дозволило сформулювати твердження щодо рефлексії: рефлексія є одним із ключових компонентів діяльності, а, отже, рефлексивна компетентність є складовою професійної підготовки майбутніх фахівців.

Дослідження опублікованих матеріалів щодо явища рефлексії свідчить про те, що вона є необхідною тоді, коли людина відчуває труднощі та їх потрібно подолати. Професійна рефлексія пов'язана з характерними особливостями змісту професійної діяльності, з

---

особистим життєвим досвідом та спрямована на власну діяльність та діяльність колективу [15].

Щодо професійної діяльності офіцерів-прикордонників, професійна рефлексія характеризується усвідомленням власного професійного (оперативно-службового або оперативно-тактичного досвіду), формуванням критеріїв успішності власної професійної діяльності, аналізом змін, що існують у сучасному суспільстві.

Щодо змісту професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників, професійна рефлексія виражається в організації та плануванні освітнього та самоосвітнього процесу, обранні стратегії та методів організації, корекції мети та засобів самоосвітньої та освітньої діяльності.

Професійна діяльність офіцера-прикордонника повинна бути заснована на рефлексії. У процесі вирішення професійних завдань з'являються ситуації, які вимагають оперативного реагування.

З метою забезпечення ефективної професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників необхідно формувати в них рефлексивну компетентність. Недостатньо мати знання про рефлексію та рефлексивні уміння. Необхідною є рефлексивна компетентність, яка забезпечує ефективне вирішення нестандартних ситуацій професійної (оперативно-службової та оперативно-тактичної) діяльності.

Проблема формування рефлексивної компетентності є досить актуальною. На сьогодні практично не існує спеціальних досліджень, присвячених формуванню рефлексивної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників [11].

В основі теоретично-методичних засад формування рефлексивної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників є такі положення:

процес професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників повинен реалізовуватись на основі компетентнісного підходу;

процес професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників повинен базуватись на основі спеціально організованої професійної рефлексії;

процес впровадження компетентнісного та рефлексивного підходів повинен бути рівноважним;



---

процес формування рефлексивної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників повинен бути адекватним природі рефлексивного процесу.

Аналіз наукової літератури свідчить про те, що рефлексія є складним психологічним явищем, яке має високий рівень складності, інтегративності, на відміну від інших психічних феноменів. Результатом сформованості рефлексії є виникнення феномену свідомості. Відомий вчений О. М. Леонт'єв вважав свідомість рефлексією власної діяльності самого себе [7].

Результативною стороною свідомості та її необхідною умовою є рефлексія. За твердженням Л. П. Гримака, людина мала можливість прогресувати завдяки процесу рефлексії, здійснюючи відокремлення поганих явищ від хороших. Рефлексія забезпечує управління власною активністю людини відповідно до особистісних цінностей та змісту, формує нові механізми, цілі та завдання [12].

Рефлексія є явищем багатовимірним. Існує декілька напрямів дослідження рефлексії:

рефлексія у контексті психології мислення (В. Давидов, Н. Кулюткін) [7];

рефлексія у контексті оптимізації професійної діяльності (О. Анісімов) [2];

рефлексія як один із принципів організації та розвитку психіки людини (Б. Анан'єв, П. Блонський, Л. Виготський, С. Рубінштейн) [1; 6];

рефлексія як складова структури діяльності (Л. Виготський, О. Леонт'єв);

роль рефлексії в організації комунікативних процесів (Г. Андреева, Л. Петровська);

значення рефлексії в умовах кооперативної діяльності людей (М. Алексеєв);

рефлексія як засіб організації освітньої діяльності (О. Анісімов, Н. Ключева);

рефлексія як форма розумової діяльності (Г. Щедровицький) [11].

У професійній діяльності вміння фахівця використовувати рефлексію прийнято визначати через поняття "рефлексивна компе-

---

тентність”. Проведений теоретичний аналіз наукової літератури дозволив встановити, що рефлексивна компетентність передбачає поінформованість особистості щодо процесів актуалізації, реалізації рефлексивних здібностей у сприйнятті та подоланні стереотипів мислення та побудови нового змісту.

Рефлексивна компетентність дає можливість особистості переосмислити особистісний та професійний досвід та сформувати нові професійні еталони та стандарти, що стимулюють розвиток особистості.

За переконанням Н. Цирельчука, рефлексивна компетентність є мета-компетентністю та розвивається за допомогою мислення, свідомості, самосвідомості, самовизначення, самоактуалізації, самореалізації тощо. На думку А. Деркача, рефлексивна компетентність є мета-поняттям, тобто мета-компетентністю, яка за допомогою рефлексії забезпечує своєчасну корекцію та розвиток інших ключових компетентностей особистості [9].

Отже, варто зазначити, що рефлексивна компетентність допомагає професійному становленню особистості офіцера-прикордонника. Умовою успішного оволодіння професійною діяльністю є формування системи професійно важливих якостей. Водночас деякі вчені-дослідники зауважують, що вміння використовувати рефлексію – головна професійна якість фахівця, оскільки вона є основним феноменом активності особистості та механізмом її самоорганізації та регуляції взаємодії людини у суспільстві.

**Висновки.** Рефлексивна компетентність майбутнього офіцера-прикордонника – це його професійна якість, що дозволяє ефективно здійснювати рефлексивні процеси, реалізовувати рефлексивні здібності, підвищити творчість у професійній діяльності, індивідуальний розвиток та впливає на становлення особистості як професіонала.

**Перспективи подальших розвідок у даному напрямку.** Формулюючи загальний висновок щодо оцінки стану запропонованої проблеми, зазначимо, що досі є мало вивченими такі аспекти, як: зміст та структура рефлексивної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників, умови формування рефлексивної компетентності май-

---

бутніх офіцерів-прикордонників, критерії та рівні сформованості рефлексивної компетентності.

### Список використаної літератури

1. Ананьев Б. Г. Человек как предмет познания / Б. Г. Ананьев. – Л., 1969. – 190 с.
2. Анисимов С. Ф. Мораль и поведение / С. Ф. Анисимов. – М. : Мысль, 1985. – 155 с.
3. Андреев Г. М. Компетентносная парадигма в образовании: опыт философско-методологического анализа / Г. М. Андреев // Педагогика. – 2005. – № 4. – С. 41–47.
4. Архипова С. П. Професійна компетентність і професіоналізм соціального працівника: сутність і шляхи розвитку / С. П. Архипова // Соціальна робота в Україні: теорія та практика. – К. : Аспект-Поліграф, 2004. – Вип. 2 (7). – С. 15–24.
5. Бабаян Ю. О. Формування рефлексивної компетентності майбутнього вчителя початкових класів / Ю. О. Бабаян, К. Ф. Нор // Формування професійної компетентності майбутнього вчителя : науковий посібник ; за заг. ред. професора С. І. Якименко. – К. : Видавничий Дім “Слово”, 2011. – С. 231–266.
6. Выготский Л. С. Сочинения : в 6 т. / Л. С. Выготский. – М. : Педагогика, 1984. – Т. 4. – 424 с.
7. Давыдов В. В. Понятие компетентности с позиций развивающего обучения / В. В. Давыдов // Современные подходы к компетентностно-ориентированному образованию : материалы семинара. Мегапроект “Развитие образования в России” / ред. А. В. Великанова. – Самара : Профи, 2001. – С. 4–12.
8. Даниленко Л. І. Структура педагогічних інновацій / Л. І. Даниленко // Вересень. – 2005. – № 1. – С. 110–115.
9. Деркач А. А. Акмеологические основы развития профессионала / А. А. Деркач. – М. : Издательство Московского психолого-социального института; Воронеж: НПО “МОДЭК”, 2004. – 752 с.
10. Життєва компетентність особистості : науково-методичний посібник / [за ред. Л. В. Сохань, І. Г. Єрмакова, Г. М. Гессен]. – К. : Богдана, 2003. – 520 с.
11. Компетентнісний підхід в освіті. Проблеми, поняття, інструментарій // Зарубіжна література. – № 23 (47) грудень. – 2006. – С. 16–28.
12. Кузьмина Н. В. Акмеология: пути достижения вершин профессионализма / Н. В. Кузьмина. – М. : Рос. акад. управления, 1993. – 73 с.

---

13. Кушеверская Ю. В. Формирование рефлексивной компетентности студентов в образовательном процессе педагогического колледжа : автореферат дисс. на соискание учен. степени кандидата пед. наук : 13.00.08/ Ю. В. Кушеверская. – Петрозаводск, 2007. – 21 с.

14. Мойсеюк Н. С. Педагогіка / Н. С. Мойсеюк : навчальний посібник. 3-тє видання, доповнене, 2001. – 608 с

15. Петровская Л. А. Компетентность в общении / Л. А. Петровская. – М., 1989. – 137 с.

16. Равен Дж. Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация / Дж. Равен. – М. : КоГито-Центр, 2002. – 257 с.

*Рецензент – кандидат педагогічних наук, доцент Тушко К. Ю.*

*Стаття надійшла до редакції 25.02.2016*

### **Мельничук Ю. Формирование рефлексивной компетентности как педагогическая проблема**

Статья посвящена проблеме реализации компетентностного подхода в высшей школе. Проанализированы сущность компетентностного подхода. Выделена разновидность профессиональной компетентности – рефлексивная компетентность. Сформулировано определение рефлексивной компетентности будущих офицеров-пограничников.

**Ключевые слова:** компетентность, рефлексивная компетентность, будущие офицеры-пограничники, профессиональная подготовка, рефлексия.

### **Melnichuk Yu. Reflexive Competence Formation as Pedagogic Problem**

The problem of professional development and continuous self-education and self-development of future professionals in Ukraine has acquired urgency due to the dramatic transformations changing modern society, the emergence of new democratic conditions for changes in the national education system.

Among the social institutions that are experiencing transformation processes, special attention should be paid law enforcement system, including the State Border Service of Ukraine. Relevant is the formation of competent professionals border agency capable of efficiently and constructively solve professional tasks conscientiously fulfill them.

---

Formation of the competitive expert predicts improvement as the subject of professional activity throughout professional activity that requires detailed content analysis algorithm and professional development of future border guard officer, the formation of its competence.

Of particular note is the problem of professional training of future officers, border guards, the formation of key competencies, including reflective because it affects the professional activity of officers, border guards, the adequacy and timeliness of response to the problem situation, perception of innovation in professional activities.

In general, it should be noted that the reflective professional development expertise helps individual border guard officer. The condition of successful mastering profession is to develop a system of professionally important qualities. However, some scientists, researchers note that the ability to use reflection - of professional quality expert, since it is the main activity of the individual phenomenon and mechanism of self-regulation and human interaction in society.

The article devoted to the implementation of competence approach in higher education. The essence of competence approach. Thesis there is determined the kind of professional expertise - reflexive competence. Formulated definition reflective competence of officers of border guards.

**Keywords:** *competence, reflective competence, future officers, border guards, training, reflection.*

---

УДК 378:378.14:81

**Тетяна Новікова,**  
кандидат педагогічних наук,  
Національна академія Державної прикордонної служби України  
імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький

## **ДИДАКТИЧНІ ПРИНЦИПИ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ МАЙБУТНІМ ОФІЦЕРАМ-ПРИКОРДОННИКАМ**

*У представленій статті автор досліджує дидактичні особливості викладання іноземної мови у вищій школі прикордонного відомства. Проаналізовано загальнодидактичні принципи викладання дисциплін та виокремлено специфічні, що реалізуються у процесі викладання іноземної мови майбутнім офіцерам-прикордонникам. Відповідно до кожного дидактичного принципу подано зміст його реалізації в освітньому процесі вищого навчального закладу прикордонного відомства.*

**Ключові слова:** дидактичні принципи, майбутні офіцери-прикордонники, викладання іноземної мови, загальнодидактичні принципи, освітній процес.

**Постановка проблеми у загальному вигляді.** У зв'язку з глобальними змінами, які відбуваються в українському суспільстві та в освітній галузі, виникла гостра необхідність внесення істотних коректив до професіограм випускників вищих навчальних закладів. Це повною мірою стосується також “особистісно-професійного профілю” фахівців правоохоронних органів. Передумовою їх ефективної професійної

© Тетяна Новікова

---

діяльності є формування у майбутніх офіцерів правоохоронних органів лінгвосоціокультурної компетентності. Її зміст полягає не тільки в оволодінні іноземною мовою як засобом спілкування, а й реалізується в засвоєнні спеціальних теоретичних знань, що належать до таких навчальних дисциплін, як культурологія, лінгвокраїнознавство, психологія міжкультурного спілкування [11].

Крім того, у період сучасних глобалізаційних процесів зростає роль іноземної мови як засобу міжкультурної комунікації. Стан суспільства відображений в освітній системі. Саме соціум формує нові вимоги до підготовки майбутніх фахівців, зокрема до рівня засвоєння іноземної мови.

Сучасні суспільно-політичні, економічні та культурні процеси призвели до необхідності переосмислення мети вивчення іноземної мови у вищій школі. Виникла потреба у формуванні так званої мовленнєвої особистості, яка набула навичок медіатора культур, здійснює продуктивну міжкультурну взаємодію.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор.** Аналіз наукових робіт вітчизняних та зарубіжних вчених з теми дослідження свідчить про наявність суперечності між існуючими потребами суспільства до іншомовної підготовки у вищій школі та недостатньою підготовленістю вищої системи освіти щодо забезпечення відповідної підготовки, а також про наявність різних концепцій, парадигм та теорій щодо іншомовної підготовки майбутніх фахівців.

Вітчизняна наука представлена науковими доробками таких вчених, як Н. Бориско [1], В. Борисов [2], В. Кушнір [3], В. Маслов [5], Р. Мартинова [4], Ю. Пассов [6], В. Пліско [7], Н. Потелло [8], П. Сердюков [9], Р. Pattison [10].

**Метою статті** є аналіз сучасних дидактичних особливостей викладання іноземних мов майбутнім офіцерам-прикордонникам.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Високий рівень ускладнення соціально-комунікативних відносин у період глобалізації призводить до політико-економічної, політичної та культурної інтеграції у сучасному світі, до розширення інформаційного просто-

---

ру та становлення громадянського відкритого суспільства, для якого характерним є тісна взаємодія з іншими країнами.

На підставі вищезазначеного зростає роль іноземної мови як засобу міжкультурної комунікації.

З метою задоволення соціального запиту щодо іншомовної підготовки майбутніх фахівців прикордонного відомства слід узгодити вимоги навчальних програм, застосувати традиційні та нетрадиційні технології навчання іноземних мов, а також дотримуватись відповідних принципів дидактики у викладанні іноземної мови.

Аналіз практики викладання іноземних мов у вищій школі свідчить про переважання комунікативних методів, які сприяють якісному оволодінню мовленнєвою формою на всіх рівнях вимови. Проте, нові умови використання іноземної мови виявили недоліки системи іншомовної підготовки у вищій школі.

Ключовою проблемою є правильне, проте швидке використання лексичних та граматичних одиниць, яке не дозволяє досягнути високого рівня міжкультурного спілкування. За традиційних принципів дидактики у процесі викладання іноземної мови не враховується те, що зазначена мова є системою культурних цінностей.

У навчанні іноземних мов, як і інших навчальних дисциплін, відбувається дотримання певних дидактичних принципів.

Методика викладання іноземних мов є специфічною, оскільки базується на суміжних науках: педагогіці, психології, лінгвістиці, теорії інформації, психолінгвістиці.

Водночас, ця методика побудована на єдиній дидактичній основі, що реалізується в основі загальноприйнятих дидактичних принципів.

Вивчення іноземної мови у вищому навчальному закладі прикордонного відомства ґрунтується на таких принципах дидактики:

- зв'язку теорії та практики навчання;
- свідомого вивчення іноземної мови;
- доступності змісту методів навчання;
- колективного характеру вивчення та врахування індивідуальних особливостей;
- науковості змісту методів та способів навчання;



---

виховного характеру процесу вивчення іноземної мови;  
наочності навчання;  
міцності знань, навичок та умінь іноземної мови;  
досягнення мети;  
здійснення діагностування при досягненні визначених цілей;  
єдності процесу соціалізації, формування соціокультурних цінностей та ціннісного ставлення до людини;  
професійної спрямованості навчальної діяльності;  
проблемності;  
саморозвитку та самовиховання;  
особистої відповідальності.

Розглянемо сутність кожного дидактичного принципу.

Реалізація принципу зв'язку теорії та практики має специфічний характер, що полягає у кінцевій меті вивчення іноземної мови. Вивчення іноземної мови передбачає досягнення різних цілей: практичне оволодіння мовою, оволодіння мовою як засобом для читання літератури зі спеціальності та оволодіння іноземною мовою як спеціальністю.

У вищій школі метою вивчення іноземної мови є оволодіння мовою в усній та письмовій формах, набуття міцних знань про систему мови.

Майбутній офіцер-прикордонник повинен отримати вичерпні відомості про характер відповідного мовленнєвого явища у вищому навчальному закладі.

З метою реалізації принципу виховного характеру у процесі вивчення іноземної мови на практичних заняттях зміст навчального матеріалу слід відбирати з урахуванням соціально-економічного, політичного та культурного життя відповідної країни.

У зв'язку із цим при використанні мовленнєвого матеріалу в усному та писемному мовленні у майбутніх офіцерів-прикордонників виховуються такі якості, як повага до історичної спадщини, самопізнання, почуття патріотизму та інтернаціоналізму.

Водночас, заняття з іноземної мови мають величезний потенціал щодо ознайомлення курсантів-прикордонників з історією та культурою зарубіжних країн, збагачення їх світогляду, розвитку інтелектуальних та пізнавальних здібностей.

---

Ще однією з переваг реалізації цього дидактичного принципу під час вивчення іноземної мови є засвоєння прийомів розумової праці, розумових операцій аналізу та синтезу при опрацюванні іншомовних текстів, оволодіння вміннями формулювати думку за допомогою іноземної мови.

Як свідчить аналіз практики викладання іноземної мови у вищих навчальних закладах, принцип свідомого вивчення іноземної мови широко використовується, оскільки дорослі більше схильні до усвідомленої мовленнєвої діяльності.

Усвідомленість полягає у поетапному формуванні розумових дій щодо розуміння курсантами схожих та відмінних характеристик у засобах вираження одного і того ж змісту. Це сприяє подоланню впливу рідної мови на процес оволодіння іноземної мови.

Вираження принципу доступності під час вивчення іноземної мови полягає у здатності курсантів розуміти способи виконання дій з метою отримання мовленнєвих навичок та вмінь. Процес оволодіння зазначеними навичками та вміннями є поступовим, оскільки на початковому етапі вивчення іноземної мови у курсантів-прикордонників переважають вправи умовного мовленнєвого спрямування, які передбачають формування та удосконалення навичок.

Наступний принцип – науковості. Цей принцип має вияв у відборі мовленнєвого навчального матеріалу, у його розподілі, обсязі та змісті знань, які слід отримати, та у виконанні мовленнєвих дій.

Наочність під час вивчення іноземної мови є надзвичайно важливою, а особливо на початкових етапах оволодіння мовою. Як свідчать дослідження психологів, показ того, як функціонують мовленнєві одиниці мови, сприяє міцному засвоєнню мовленнєвого матеріалу.

Принцип міцності знань, навичок та умінь іноземної мови полягає у визнанні необхідності міцного засвоєння знань. Проте, згідно із концепцією комунікативного підходу, вивчення іноземної мови повинно відбуватися в умовах природного спілкування. У таких умовах навчальний матеріал засвоюється на основі довільного невимушеного запам'ятовування.

Таким чином досягається формування міцних мовленнєвих навичок та умінь.

---

Принцип досягнення мети передбачає формулювання мети та алгоритму здійснення конкретних, проміжних дій для її досягнення на основі попереднього та нового змісту навчання. Для цього необхідно, щоб мета відповідала реальним можливостям суб'єктів навчального процесу, готовим активно діяти та вирішувати поставлені завдання. Основним завданням викладача на цьому етапі є опора на попередній досвід курсантів та підвищення його до рівня, необхідного для успішного досягнення мети заняття.

Принцип здійснення діагностування при досягненні визначених цілей реалізується за умови, що мета соціалізації сформульована з урахуванням можливості об'єктивно визначити ступінь її досягнення. Це передбачає існування певного інструментарію та методики для виміру ступеня її реалізації. Відповідно до цього постановка мети має бути сформульована за допомогою зрозумілих та доступних характеристик, які дозволять керувати процесом навчання, вносити необхідні корективи й робити висновки про результати навчального процесу.

Принцип єдності процесу соціалізації, формування соціокультурних цінностей та ціннісного ставлення до людини передбачає реалізацію у повному обсязі цілепокладання і цілевиконання, а також комплексне використання основних видів діяльності: навчально-пізнавальної, ціннісно-орієнтаційної, наукової, комунікативної, розвивальної. Цей принцип вимагає врахування стадій соціалізації особистості і розвитку соціокультурних цінностей.

Принцип професійної спрямованості навчальної діяльності означає, що процес навчання і його результат курсанти оцінюють з позиції їх значущості для майбутньої професійної діяльності. Тому у цьому аспекті актуальним є здійснення діяльності з моделювання практичних ситуацій, максимально наближених до життєвих, при вирішенні яких курсанти зможуть застосувати набуті знання і навички.

Принцип проблемності спрямований не на механічне заучування навчального матеріалу, а на засвоєння знань, пошук оптимальних варіантів вирішення проблемних ситуацій, розробку нових технологій професійної діяльності. Урахування цього принципу ставить перед викла-

---

дачами завдання навчити курсантів формулювати проблемні питання, виділяти визначальні фактори і знаходити способи їх вирішення.

Принцип саморозвитку та самовиховання передбачає спрямованість дій викладачів і курсантів на планомірний і цілеспрямований розвиток та удосконалення своєї особистості. Це процес перебудови своєї особистої і соціальної позиції, настанов, відмови від інтелектуальних шаблонів, постановки мети, визначення способів і засобів діяльності, досягнення результату і контролю його як кожним з учасників окремо, так і групою в цілому.

Принцип особистої відповідальності закріплює за кожним суб'єктом навчання персональну відповідальність за результати власної діяльності на заняттях, при спілкуванні з колегами, у будь-яких висловлюваннях, у виступах, відповідях тощо.

Колективний характер вивчення та врахування індивідуальних особливостей в процесі вивчення іноземної мови у західній практиці викладання іноземної мови є досить поширеним. Зарубіжні педагоги відносять цей метод до інтерактивних. Інтерація забезпечує високий рівень засвоєння іноземної мови.

**Висновки.** Викладання іноземної мови у вищому навчальному закладі прикордонного відомства здійснюється на основі вищеподаних дидактичних принципів. Методика викладання іноземних мов є гнучкою та сприяє розвитку інформаційно-освітнього середовища та пошуку оптимальних та результативних методів та технологій навчання.

**Перспективи подальших розвідок у даному напрямку.** Зазначені у статті дидактичні особливості викладання іноземної мови майбутнім офіцерам-прикордонникам є не остаточними, оскільки безперервно здійснюється оновлення змісту викладання, впроваджуються інноваційні технології. Це може бути підґрунтям для подальших наукових розвідок у запропонованій проблемі.

### Список використаної літератури

1. Бориско Н. Ф. Теоретические основы создания учебно-методических комплексов для языковой межкультурной подготовки учителей иностранных языков (на материале интенсивного обучения немецкому языку) : дис. ...

---

д-ра пед. наук: 13.00.02 / Бориско Наталія Федорівна. – К., Київський державний лінгвістический університет, 2000. – 484 с.

2. Борисов В. В. Формування готовності вчителя до дослідницької педагогічної діяльності в умовах поетапної підготовки студентів педагогічного вузу : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Борисок Володимир Володимирович – Слов'янськ : Слов'янський держ. педагогічний ін-т, 1996. – 181 с.

3. Кушнір В. А. Системний аналіз педагогічного процесу : методологічний аспект / В. А. Кушнір. – Кіровоград : Видавничий центр КДПУ, 2001. – 348 с.

4. Мартинова Р. Ю. Цілісна загальнодидактична модель змісту навчання іноземних мов : монографія / Р. Ю. Мартинова. – К. : Вища шк., 2004. – 454 с.

5. Маслов В. С. Теорія і практика культурологічної підготовки слухачів і курсантів вищих військових навчальних закладів освіти : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня д-ра пед. наук : 13.00.04 / КВГ МО України – К., 1998. – 36 с.

6. Пасов Е. И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению : пособие для учителей / Е. И. Пасов. – М. : Просвещение, 1991. – 223 с.

7. Пліско В. І. Теоретичні і методичні засади формування готовності працівників правоохоронних органів до діяльності в умовах екстремальних ситуацій : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : 13.00.04 / Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. – К., 2004. – 44 с.

8. Потелло Н. Я. Теорія і практика ділового мовлення : навчальний посібник / Н. Я. Потелло. – К. : МАУП, 1999. – 132 с.

9. Сердюков П. І. Теоретичні основи навчання іноземних мов у мовному вузі з використанням інформаційних технологій : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : 13.00.02 / Київськ. держ. лінгв. ун-т. – К., 1997. – 32 с.

10. Pattison P. Developing Communication Skills. – Cambridge : University Press, 1987. – 112 p.

11. Діденко О. В. Лінгвосоціокультурна компетентність майбутніх офіцерів-правоохоронців: зміст, структура та особливості / Олександр Васильович Діденко // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України : електрон. наук. фах. вид. / гол. ред. Діденко О. В. – 2013. – Вип. 2. – Режим доступу : [http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/Vnadps/2013\\_2/zmist.html](http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/Vnadps/2013_2/zmist.html)

*Рецензент – доктор педагогічних наук, професор Діденко О. В.*

*Стаття надійшла до редакції 24.02.2016*

---

*Новикова Т. Л.* **Дидактические принципы преподавания иностранных языков будущим офицерам-пограничникам**

В представленной статье автор исследует дидактические особенности преподавания иностранного языка в высшей школе пограничного ведомства. Проанализированы общедидактические принципы преподавания дисциплин и выделены специфические, реализуемые в процессе преподавания иностранного языка будущим офицерам-пограничникам. Согласно каждому дидактическому принципу подано содержание его реализации в образовательном процессе высшей школы пограничного ведомства.

**Ключевые слова:** *дидактические принципы, будущие офицеры-пограничники, преподавание иностранного языка, общедидактические принципы, образовательный процесс.*

*Novikova T. L.* **Didactic principles of teaching a foreign languages for future officers-border guards**

During today's globalization, the role of foreign languages as a means of intercultural communication. Condition society is reflected in the educational system. That society creates new requirements for the training of future professionals. In particular, the level of mastering a foreign language.

Modern socio-political, economic and cultural processes have led to the need to rethink the purpose of learning a foreign language in high school. There was a need in the formation of the so-called individual speech, which has acquired skills mediator cultures makes productive intercultural interaction.

In order to meet social demand on foreign language training of future specialists border agencies should harmonize requirements for training programs, use traditional and innovative technologies of teaching foreign languages, and comply with the principles of didactics in teaching foreign languages.

Analysis of teaching foreign languages in high school, indicates the predominance of communication methods that promote mastery of speech quality at all levels of a form of pronunciation. However, new conditions of use of a foreign language have found deficiencies in training foreign language in high school.

---

Methods of teaching foreign languages is specific because based on the related sciences, pedagogy, psychology, linguistics, information theory, psycholinguistics, cybernetics.

However, this technique is based on a single didactic basis, implemented the basis of generally accepted principles of teaching.

Learning a foreign language in high school border agency based on the relevant principles of didactics.

In the present article, the author explores the features of didactic teaching foreign language in high school border agency. Analyzed *zahalnodyaktychni* principles of teaching specific subjects and singled sold in foreign language teaching future officers-border guards. Under each didactic disclosed the content of its implementation in the educational process of higher educational institution border agency.

Thus, the teaching of foreign languages in high school border agency carried out on the basis of the above didactic principles. Methods of teaching foreign languages are flexible and promote informational and educational environment and the search for optimal and effective methods and techniques of teaching.

**Keywords:** *didactic principles, future officers, border guards, teaching foreign languages, zahalnodyaktychni principles of the educational process.*

---

УДК 37.02:351.746.1(477)

**Роман Паращук,**  
кандидат педагогічних наук,  
Національна академія Державної прикордонної служби України  
імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький

## **ДУХОВНІСТЬ ФАХІВЦІВ ІЗ ЗАХИСТУ ІНФОРМАЦІЇ ЯК ОДНА З УМОВ УСПІШНОЇ ФАХОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

*У статті розглянуто питання духовності з єдиних поглядів релігії і науки до надії, культури, пошуку добра, патріотизму, любові до Батьківщини, готовності до виконання своїх конституційних обов'язків фахівцями у сфері захисту інформації Державної прикордонної служби України в умовах агресії Російської Федерації проти України, тимчасової окупації нею території Автономної Республіки Крим і міста Севастополя. Досліджено духовність як чинник, який визначає поведінку фахівця в різних умовах діяльності. Колективи силових структур Держприкордонслужби України розглядаються як інститути духовності, яка є однією із умов компетентності фахівців у сфері захисту інформації, в якому духовність є умовою, яка забезпечує суворе дотримання вимог нормативно-правових актів у сфері захисту інформації.*

**Ключові слова:** *духовність, віра, фахівці із захисту інформації, патріотизм, нормативно-правові акти, сфера захисту інформації.*

**Постановка проблеми у загальному вигляді.** Під час дослідження освітнього процесу професійної підготовки фахівців у сфері захисту інформації органів охорони державного кордону важливе значення

© Роман Паращук



---

має аналіз міжособистісних відносин у колективах і їх вплив на фахову діяльність, особливо в умовах ведення спеціальних операцій.

Серед методів збору емпіричного матеріалу використано вивчення даних фахівців із захисту інформації, які проходили курси підвищення кваліфікації в Національній академії Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького, у зоні проведення антитерористичної операції на сході України, спостереження, тестування та інтерв'ювання слухачів. Загалом досліджено 68 слухачів.

Революція гідності (листопад 2013 року – лютий 2014 року) проти корумпованої влади, яка, свідомо ігноруючи права, свободи і законні інтереси громадян, під тиском ззовні намагалася перешкодити європейському вибору українського народу, відкрила перед Україною можливість для побудови нової системи відносин між громадянином, суспільством і державою на основі духовних цінностей свободи і демократії.

Для того щоб перешкодити руху України до європейського майбутнього, Росія окупувала Автономну Республіку Крим і місто Севастополь, розв'язала воєнну агресію на сході України та намагається зруйнувати єдність демократичного світу, ревізувати світовий порядок, що сформувався після закінчення Другої світової війни, підірвати основи міжнародної безпеки та міжнародного права, безкарно застосувати силу на міжнародній арені.

Російська загроза, що має довгостроковий характер, інші докорінні зміни у зовнішньому та внутрішньому безпековому середовищі України обумовлюють необхідність створення нової системи національної безпеки України, яка опирається на духовні цінності.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення проблеми та на які опирається автор.** На сьогодні одними із актуальних загроз національній безпеці України є:

– загрози інформаційній безпеці:

ведення інформаційної війни проти України;

несформованість, непродуманість цілісної комунікативної політики держави, недостатній рівень медіа та духовної культури суспільства;

---

– загрози кібербезпеці і безпеці інформаційних ресурсів:  
уразливість об'єктів критичної інфраструктури, державних ін-  
формаційних ресурсів до кібератак;

фізична і моральна застарілість системи охорони державної таєм-  
ниці та інших видів інформації з обмеженим доступом [4].

Однією із складових системи забезпечення національної безпеки держави є інформаційна безпека. Інформаційна безпека держави – це стан її захищеності, при якому спеціальні інформаційні операції, акти зовнішньої інформаційної агресії, інформаційний тероризм, незакон-  
не зняття інформації за допомогою спеціальних технічних засобів, комп'ютерні злочини та інший деструктивний інформаційний вплив завдає суттєвої шкоди національним інтересам [4]. Забезпеченням інформаційної безпеки, а точніше, її захистом займаються фахівці із захисту інформації. Вони повинні бути не просто компетентними у своїй сфері діяльності, а також духовно мотивованими забезпечуючи інформаційну безпеку.

Дослідженнями про душу, духовність особистості, суспільства займався А. Алексеєнко, В. Ф. Войно-Ясенецький, який до 1917 р. – медик у земських лікарнях Росії, пізніше – головний лікар Ташкентської міської лікарні, професор Середньоазійського державного університету. На початку 1920-х років з іменем Луки прийняв чернечий постриг, згодом був висвячений на сан єпископа. Багато разів ув'язнювався органами НКВС СРСР та відбував адміністративні заслання. Автор 55 наукових праць з хірургії, фізіології та анатомії, 12 томів проповідей. Найвідомішою є його книга “Нариси гнійної хірургії” (рос. “Очерки гнойной хирургии”), що витримала чотири видання (1934, 1946, 1956, 2006). Обраний почесним членом Московської духовної академії в Загорську. Нагороди: премія Хойнатського від Варшавського університету (1916), діамантовий хрест на клобук від Патріарха всієї Русі (1944), медаль “За доблесну працю у Великій Вітчизняній війні” (1945), Сталінська премія першого ступеня за монографію “Нариси гнійної хірургії” та “Пізнні резекції при вогнепальних пораненнях суглобів” (1946). Його скальпель та молитви врятували життя багатьом пораненим бійцям [3].

---

Проведемо аналіз духовності та її вплив на професійну діяльність особистості у різних умовах обстановки як складової інформаційної безпеки.

**Мега статті** – аналіз впливу стану духовності фахівців у сфері захисту інформації на інформаційну безпеку.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Між матеріалізмом та ідеалізмом багато віків тривають суперечки про визнання або заперечення існування Вищого Розуму, сенсу життя, сутності науки та релігії, походження людини. На сьогодні розв'язання основного питання немає. Хто є захисником слабких та знедолених? Хто є носієм вищих добродійників? Наука та релігія на сьогодні не погоджуються на спільні дослідження у сфері духовності. Науково-педагогічні дослідження у сфері духовності переконливо засвідчують справедливість Віри в найвищого Творця, який допомагає загартувати нашу Духовність та досягнути найкращих результатів у набутті компетентності у фаховій діяльності в процесі навчальної роботи, співробітництва, взаємоповаги, взаєморозуміння, толерантності, патріотизму, любові до своєї Батьківщини – України. Осмислення фахівцями у сфері захисту інформації свого місця і призначення в житті стає можливим тоді, коли вони відчують, що є частиною великої Духовності своєї багатотраждальної України. Кожний фахівець повинен розуміти необхідність своєї особистої духовності як однієї із умов успішної фахової діяльності.

На успішну фахову діяльність фахівців у сфері захисту інформації впливають:

1. Приклади життя видатних релігійних і наукових діячів. Наприклад, життя доктора медичних наук, священика В. Ф. Войно-Ясенецького є прикладом єдності науки і релігії в підходах до визначення духовності (архієпископ Лука Войно-Ясенецький (мирське ім'я: Валентин Феліксович Войно-Ясенецький, народився 9 травня 1871 р. у м. Керч – помер 11 червня 1961, Сімферополь) – хірург, доктор медицини, архієпископ Сімферопольський та Кримський Українського екзархату РПЦ, Канонізований Церквою 1995 року). Глибокий мислитель і фахівець в галузі фізичних хвороб людини, він кинув свій до-

---

питливий погляд і на загробне життя душі. Написав невелику книгу з дуже глибоким змістом “Дух, Душа, Тіло”. Він пише: “Між тілом і духом існує постійний зв’язок і взаємодія. Усе те, що відбувається в душі людини протягом її життя, має значення й необхідне тільки тому, що все життя нашого тіла й душі, всі думки, почуття, вольові акти (...) найтіснішим чином пов’язані з життям духу. У ньому відображаються, його формують й у ньому зберігаються всі акти душі й тіла. Під їх формуючим впливом розвивається життя духу і його спрямованість у бік добра або зла. Життя мозку й серця й необхідне для них сукупне, дивно скоординоване життя всіх органів тіла потрібні тільки для формування духу й припиняються, коли його формування закінчене або цілком визначився його напрямок”. Ці слова архієпископа Луки говорять про найголовніше – що дає людині життя на землі [3].

Архієпископ Лука, сказавши про зміст нашого життя на землі, продовжує, говорячи, що в безсмертній душі людській після смерті тіла триває вічне життя й нескінченний розвиток у напрямку добра чи зла. Найстрашніше в цих словах архієпископа те, що в момент смерті тіла вже визначився весь подальший розвиток душі в напрямку до добра або зла. У загробному світі перед душею дві дороги до світла або від нього, і душа після смерті тіла вже не може вибирати дорогу. Дорога визначена життям людини на землі. Двом різним дорогам відповідають і два різних стани душі після смерті тіла. От як це пояснює архієпископ Лука: “Вічне блаженство праведників і вічні муки грішників треба розуміти так, що безсмертний дух перших, прояснений і могутньо посилений після звільнення від тіла, одержує можливість безмежного розвитку в напрямку добра й Божественної любові, у постійному спілкуванні з Богом і всіма безтілесними силами. А похмурий дух злочинців і богоборців у постійному спілкуванні з дияволом й ангелами його буде вічно мучитися своїм відчуженням від Бога, святість якого нарешті пізнає, і тією нестерпною отрутою, що таїть у собі зло й ненависть, що безмежно зростають у безперестанному спілкуванні із центром і джерелом зла – сатаною. У вічних муках тяжких грішників не можна, звичайно, винити Бога й представляти Його нескінченно мстивим, караючим вічними муками за гріхи короткочасного життя. Усяка людина одержує й має

---

дихання Духа Святого. Ніхто не народжується від духа сатани. Але як чорні хмари затемнюють і поглинають світло, так злі акти розуму, волі й почуття, при тривалому повторенні їх й захопленні ними, постійно затемнюють світло Христове у душі злої людини, і її свідомості та усе більше й більше позначається впливом духу диявола.

2. Загартовування духу. Про це пише не одне покоління вчених та релігійних діячів. У богословських та багатьох світських виданнях вчать хорошим вчинкам, любові до Бога, любові до ближнього, любові до батьківщини, любові до оточуючого світу, природи, співчуття, самопожертви, терпіння, вміння прощати. Прощати не означає, що ми повинні дозволяти робити все, що заманеться нашим сусідам, оточуючим. Протягом багатьох поколінь український народ в жорстокій боротьбі за право на свої віросповідання та незалежність загартовував свою духовність як складову суспільної духовності народу в релігійному та світському значенні. Війна на сході України показала, що в основному молоді найкращі представники українського народу були духовно готовими до захисту своєї родини, ближнього, Батьківщини, своїх релігійних та духовних переконань. Вони першими в лавах добровільних батальйонів, не маючи достатньої фахової підготовки, озброєння, спеціального та речового забезпечення, за рахунок високої духовності зупинили агресора.

3. Вплив на духовність особистості має слово Боже і людське. Сприйняття розуміння слова і дії є дуже важливим. Ми знаємо, що фізично слабка людина, яка була зміцнена силою слова, ставала сильною духовно, що надавало їй великих переваг. Ми знаємо, що наука довела, що предмети, а особливо вода, має пам'ять. Для впливу на людину воду "замовляють" на добро сильними і добрими словами, на зло – сильними поганими словами. Таких прикладів в українському фольклорі безліч: вчення І. П. Павлова про сигнальні системи – "словом можна вбити людину і словом можна повернути їй життя", "Лікує слово, трава, ніж" (Гіппократ). У вищій розум вірили багато видатних діячів науки. Далі визначимо сутність основних понять.

Розглянемо духовність релігійну. Духовність – це комплекс понять, практик, обрядів і законів релігійного світогляду, а понад усе – це

---

прив'язаність до певних релігійних цінностей. Це теж стан, або якість духовного життя одиниці чи релігійної спільноти. Йдеться про внутрішнє релігійне життя людини, що стосується самого Бога. Це в першу чергу життя у благодаті, що виявляється назовні різними чеснотами, дарами і плодами духовного характеру. Духовність – це вершина кожної розвиненої культури, що зуміла витворити скристалізований релігійний світогляд, релігійну систему, релігійне мистецтво й літературу.

Релігія розглядає духовність як інтимні взаємини особи чи Церкви з Богом Отцем, через олюдненого Божого Сина Ісуса Христа й у Святому Дусі. Була це завжди головною літургійна духовність, яка опирається у православ'ї на Пресвяту Трійцю, та Святі Тайни.

Завжди людей цікавило, який орган людини є духовним – розум, серце, почуття? Серце вважають джерелом духовності священики. В. Ф. Войно-Ясенецький в книзі “Дух, Душа, Тіло” пише: “Розум, безумовно, не дух, а лише вираження, прояв Духа” [3]. Поняття духу є широким.

Духовність – це ідеал, до якого прагнула й прагне людина у її власному розвитку, орієнтація на вищі, абсолютні цінності, а також це є виявом зрілості психіки особистості, діяльністю сигнальної системи [3].

А. Алексеєнко трактує духовність як міру прийняття людиною духа і виявлення його в усьому житті людини й у відносинах між людьми. На думку автора, дух – це об'єктивна реальність, така ж сама, як і будь-що інше; це знання (інформація, енергія), що входить у нас, коли ми готові їх сприйняти [1, с. 12].

А. Алексеєнко вважає, що духовність не тотожна релігійності і її слід розглядати у трьох вимірах. Перший вимір духовності, на думку вченого, відповідає фізичному рівню буття індивіда і включає:

потяг до ідеалу, для досягнення успіху, завоювання місця у суспільстві, створення іміджу;

прагнення до морального вдосконалення заради прихильного ставлення до себе;

служіння людям заради отримання винагороди.

Цей вимір духовності подвійний, у ньому прагнення добра затьмарене корисливістю.

---

Другий вимір становлення духовності відповідає тонкому душевному рівню людського буття і визначається:

тугою за вищими ідеалами, марним їх пошуком у повсякденному житті;

готовністю до подвигів в ім'я високих ідеалів;

бажанням служити людям безкорисливо, що здебільшого перетворюється на взаємний обмін послугами (я – тобі, ти – мені);

реалізацією своїх сутнісних сил, талантів і здібностей з завищеною самооцінкою, самозвеличуванням.

На цьому рівні робиться спроба подолання зла, подвійності, пошуку справжньої духовності, але злеті чергуються з падіннями, альтруїзм із егоцентризмом.

Третій вимір є вищим ступенем у оволодінні духовністю і характеризується:

повним прийняттям християнських цінностей, очищенням через покаєння від гріховних пристрастей і думок;

не лише моральним вдосконаленням, а й повним перетворенням людини, з глибоким усвідомленням усього, що відбувається в ній і навколо неї;

духовним перетворенням людини: розквіт талантів, здібностей. Творча самореалізація і безкорисливість є результатом духовного зростання;

жертвоне служіння іншим людям із любов'ю, за прикладом Ісуса Христа, його учнів та інших.

Вищий ступінь духовності вимагає певних зусиль людини у пошуку зустрічі з Богом, молитовного подвигу, жертвування без думки про себе, подвигу безкорисливої любові до людей і служіння їм [1].

Розглянемо світське розуміння духовності. Світське розуміння духовності тісно переплітається з релігійним розумінням духовності для українців, а саме:

моральна культура та обов'язкове дотримання десяти заповідей Божих;

розум, який необхідний для вдосконалення та самовдосконалення через засвоєння духовних (моральних) цінностей;

---

почуття як інтелектуально-емоційний чинник стану людини, який відрізняє людей від інших істот на Землі.

Духовна енергія супроводжує людину протягом усього життя і не зникає після її смерті, а переходить з одного стану в інший.

Основним питанням філософії є бути чи не бути? Вірити чи не вірити? На нашу думку, віра людини є одним з добрих чинників, є основою духовності, яка в словах молитви формує світобачення, світосприймання, світорозуміння довілля, готовності до єдності з ним, розуміння взаємної залежності. Віра та сподівання як елементи духовності краще допомагають людині йти тернистим шляхом випробувань спокусою, помилками, просити прощення, прощати, що приносить полегшення.

Розв'язання багатьох соціальних завдань суспільства і окремого життя вчить, що в кінцевому рахунку визначається особистісним культурним забезпеченням людини. Чим вищий рівень інтелігентності, освіченості, імпазантності, культури спеціаліста – тим вищою буде ефективність діяльності фахівців у сфері захисту інформації. Вузькість духовного світу, убогість культурних інтересів формує бідність вчинків, поведінки, запитів людини, наближає її в сторону тварин.

Поняття культури та особистісної культури відрізняються. Культура індивідуума визначається здатністю виконувати вимоги та дотримуватись правил поведінки. Особистісна культура включає здатність виконувати вимоги, дотримуватись правил поведінки, глибоке й органічне володіння зовнішніми й внутрішніми прийомами самовираження, сприйняття себе як унікальної і неповторної особистості, цінність, важливість якої ні з чим не можна порівняти і нічим замінити.

Особистісна культура передбачає осмислення своєї сутності у діях і вчинках, що ведуть до гармонії власного й загального, внутрішнього й зовнішнього, забезпечують самореалізацію особистості. Особистісна культура охоплює всі сучасні відкриття у сфері захисту інформації, світової науки, мистецтва, соціального життя, володіння якими дає змогу індивіду самому розвиватися, формуючи себе як носія і творця високих духовних цінностей.



---

Феномен особистісної культури фахівців у сфері захисту інформації повинен бути таким, щоб вони вміли вирішувати проблеми, організовувати діяльність в житті без конфліктів і ускладнень.

Фахівець у сфері захисту інформації – це здорова, привітна, патріотична, щира, віддана, любляча, доброзичлива, комунікабельна, компетентна людина. Показником особистісної культури, виявом духовності є правильний вибір його поведінки відповідно до обстановки.

Фахівці у сфері захисту інформації повинні дотримуватись особистісних правил опанування особистісною культурою як складової духовності.

**Висновок.** Усі події, які відбуваються протягом життя (думки, почуття, вольові дії) в душі людини, є значимими й необхідними. Вони тісно пов'язані з життям духу (духовності). У ньому відображаються, його формують й у ньому зберігаються всі події душі й тіла. Під їх формувальним впливом розвивається життя духу і його спрямованість у бік добра або зла.

Духовність фахівців у сфері захисту інформації – це складний феномен своєрідного поєднання наукового, релігійного, естетичного, морального. Вона є однією із умов успішної фахової діяльності фахівців у сфері захисту інформації.

**Перспективи подальших досліджень** полягають в дослідженні особливих умов функціонування фахівця із захисту інформації протягом усіх етапів негативного впливу зовнішніх чинників на виконання функціональних обов'язків у сфері захисту інформації.

### Список використаної літератури

1. Алексеєнко А. П. Природа духовності / Алексеєнко А. П. – Харків : Факт, 2004. – 238 с.
2. Бойко А. М. Особистість як предмет виховання / А. М. Бойко // Наук. записки. – Харків, 2005. Вип.12. – С. 21-28.
3. Вікіпедія [Електронний ресурс]. – [https://uk.wikipedia.org/wiki/Лука\\_\(Войно-Ясенецький\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Лука_(Войно-Ясенецький))
4. Войно-Ясенецький В. Ф. Дух, Душа, Тіло / Войно-Ясенецький В. Ф. – Харків, 2000. – 136 с.

---

5. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>

6. Про основи національної безпеки України [Електронний ресурс] : Закон України від 19.06.2003 № 964-IV. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/964-15>

7. Про Стратегію національної безпеки України [Електронний ресурс] : Указ Президента України “Про рішення Ради національної безпеки і оборони України” від 6 травня 2015 року № 287/2015. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>

8. Цибулько В. О. Педагогічна технологія формування адаптаційної готовності офіцерів до викладацької роботи у вищому військовому навчальному закладі / В. О. Цибулько // Збірник наукових праць № 47. Частина II / гол. ред. Романишина Л. М. – Хмельницький : Вид-во НАДПСУ ім. Б. Хмельницького, 2008. – С. 58 – 62.

*Рецензент – кандидат педагогічних наук, доцент Шумовецька С. П.*

*Стаття надійшла до редакції 11.02.2016*

### ***Парашук Р. В. Духовность специалиста по защите информации как одно из условий профессиональной деятельности***

В статье рассмотрели вопросы духовности специалистов в области защиты информации с единых взглядов религии и науки к вере, вечному разуму, надежде, культуре, поиску добра, патриотизма, любви к Родине.

Духовность сложный феномен своеобразного объединения научного, религиозного, эстетического, морального и есть условием успешного выполнения в разных условиях обстановки профессиональных обязанностей.

**Ключевые слова:** *духовность, вера, специалисты в области защиты информации, нормативно-правовые акты, область защиты информации.*

### ***Parashchuk R. V. Spirituality of information security specialists as one of the conditions for successful professional activity***

Russian threat being of long-term character, other fundamental changes in the external and internal security environment of Ukraine determine

---

the need to create a new system of national security of Ukraine, which is based on spiritual values.

One of the components of the state national security is information security. The state information security is the state of its security when special information operations, acts of foreign information aggression, information terrorism, illegal interception of information by means of special equipment, computer crimes and other destructive informational influence make significant harm to national interests. Enhancing information security or its protection is executed by the information security specialists. They should not just be competent in their field, but spiritually motivated when providing information security.

The questions of spirituality from the common point of view of religion and science to hope, culture, search for good, patriotism, love to motherland, readiness to perform constitutional duties were considered in the article. The Spirituality was investigated as a factor which determines the behavior of a specialist under various conditions of activities.

Analysis of spirituality and its impact on an individual has been carried out. It has been found that all events which occur throughout life (thoughts, feelings and volitional actions) in the human soul are meaningful and necessary. They are closely related to the life of the spirit (spirituality). It reflects, forms and retains all the events of soul and body. The life of the spirit and its orientation towards good or evil develop under their formative influence.

Spirituality of information security specialists is a complex phenomenon of peculiar combination of scientific, religious, aesthetic, moral. It is one of the conditions for successful professional activity of specialists in the field of information security.

The prospects for future research is to study the special operating conditions of an information security specialist during all stages of the negative impact of external factors on execution of functional responsibilities in the field of information security.

**Keywords:** *spirituality, faith, specialist in region, defence information normative legal act region defence information.*

---

УДК 378.147

**Леонід Раєвський,**  
Національна академія Державної прикордонної служби України  
імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький

**Василь Лопатка,**  
кандидат педагогічних наук, доцент,  
Національна академія Державної прикордонної служби України  
імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький

## **НЕТРАДИЦІЙНА ІНТОНАЦІЯ В ПОВСЯКДЕННІЙ КОМУНІКАЦІЇ (НА ПРИКЛАДІ СУЧАСНОЇ СЛОВАЦЬКОЇ МОВИ)**

*Стаття присвячена основним закономірностям функціонування і взаємодії просодичних засобів актуалізації семантики висловлень, що є важливим елементом навчання на заняттях з іноземної мови. Детально розглянута проблематика формування фонологічної компетенції, яка є однією з передумов для успішної реалізації комунікації, а, відповідно, і однією з основних навчальних цілей під час занять з іноземної мови*

**Ключові слова:** інтонація, мелодика, просодика, фонетика, іноземна мова.

**Постановка проблеми у загальному вигляді.** Останнім часом фонетиці приділяється все більше уваги на заняттях з іноземної мови. Проте, як показує практика, все ще відсутня єдність у поглядах теоретиків та практиків на ту роль, яку відіграє фонетика при оволодінні, а,

© Леонід Раєвський, Василь Лопатка

---

відповідно, і навчанні іноземної мови, що, в свою чергу, вносить певну хаотичність як у розробку методичних завдань, підручників, так і безпосередньо в сам навчальний процес.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опираються автори.** Проблеми важливості вимови і зокрема просодики присвячено досить багато наукових розвідок як в Україні, так і за кордоном. Серед науковців, які займаються проблемою просодики як елемента фонології, так і методики викладання на заняттях іноземної мови, варто відзначити праці Х. Ділінг, Л. Гаращук, А. Калити, Г. Майнхольда, Й. Містріка, О. Соловйова, Л. Тараненко, Ю. Трувена У. Хіршфельд та ін.

**Метою статті** є визначення основних закономірностей функціонування і взаємодії просодичних засобів актуалізації семантики висловлення, що є важливим елементом навчання на заняттях з іноземної мови.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Особливостями повсякденної комунікації як у словацькій, так і інших індоєвропейських мовах є те, що тут більшою мірою застосовується варіантність основних інтонаційних типів. Це пов'язано перш за все з вираженням емоцій та психічним станом людини, що говорить. Оцінка ситуації іноді висловлюється лише за допомогою інтонації, без лексичних та граматичних засобів. Емфатична інтонація має своє функціональне використання.

У комунікативних ситуаціях ми часто зустрічаємо нетрадиційну інтонацію, під чим розуміємо різні варіанти або відтінки основних інтонаційних типів, так само і деякі засоби іншого характеру, наприклад подовження вимови голосних або піснеспів, які так само пов'язані із семантичними нюансами, висловленням емоцій та почуттів. Більш вираженими бувають і відтінки тембру основних інтонаційних типів. Різні темброві відмінки мови пов'язані перш за все з висловленням емоцій (недовіра, ніжність, зневага тощо), ставлення того, хто говорить, до змісту денонсації, так само як і до учасника розмови.

Запитання і наказ можна подати нетрадиційно, наприклад питання може бути вимовлено сумно або радісно, або іронічно, так само як

---

і наказ може бути висловлений з проханням або іронією. Але це все не може вплинути на граматичне значення денонсації. З рештою, темброві відтінки розмови дають можливість слухачу зрозуміти те, про що комуніканти не каже експліцитно або не хоче говорити. Тут є певне поєднання тембру та підтексту. Ця особливість інтонації розмовних вищів не залежить від фізичної сторони, а пов'язана із значенням, способом передачі інформації. Це стосується самої системи інтонаційних засобів і спирається на їх більшу різноманітність.

Виступи (непідготовлені, спонтанні) характеризуються частими чергуваннями збільшення та зменшення тону, різні види інтонаційних типів визначаються коливанням темпу мовлення. Таке регулярне чергування тонових підйомів та падінь додає мовленню ритмічності і усуває монотонність. Для ілюстрації наводимо приклад з діалогу (слова, які вимовляються напівтоном, позначені напівжирним шрифтом, а слова з низьким тоном позначені курсивом):

*Čo na to poviete?*

*Že všetci sa aj tak nepomestíme.*

*Ak sa nepomestíme, počkáme na druhý.*

*Zdá sa, že nám iné neostáva.*

Приводимо також приклад з коливанням темпу мовлення (більш швидкий темп позначимо неперервною лінією, менший темп позначимо курсивом, а поділ на склади, повідомлення – тире, нормальний темп мовлення не позначаємо):

*Kolko ta rokov, pani susedka?*

*Neviem presne, ale sedemdesiat už bude mať.*

*Čo hovoríte? Že by už se-dem-de-siat?!*

Залежно від ставлення мовця до однієї або іншої частини денонсації та від синтаксичної структури речення в літературі зазвичай вказуються основні інтонаційні позиції модальних типів, таких як повідомлення, питання, прохання, скликання [1, с. 38]. Виступи та промови часто значно відрізняються фонетичними відтінками, наприклад, більш контрастним тоновим рухом з високим та швидким підйомом, значними уповільненнями і в першу чергу пришвидшеним темпом. Можемо це документувати на прикладі підбиття підсумків,

---

які висловлюють оцінку якості, кількості обсягів тощо. У таких виступах зазвичай є займенник “який” або “як”:

Aký je tu neporiadok! – Ako je zima! – Och, aké sú veľké!

= = =

Інтонація під час підбиття підсумків визначається помітним збільшенням тону після акценту на акцентованому слові.

Іноді підбиття підсумків висловлюється лише інтонацією без використання займенників у висловлені оцінки. Лексичні та граматичні засоби можуть замінятися інтонаційними засобами:

(aké) Nové topánky! – (aké krásne) Jahody! – (tolkého) Snehu bolo!

= = = \_

Таку саму інтонацію має і питання, що повторюється, у діалозі, тобто питання, яке формулюється при недочуті відповіді учасника діалогу:

Kolko stojí ten obraz?

=

- \_  
- \_

Dvetisíc štyristo.

= \_

Kolko?

=

Kedy sa vrátiš domov?

=

-

-

Neskoro večer.

=

-

Kedy hovoríš?

=

-

---

У питаннях, які зазвичай висловлюють недовіру або здивування, є характерним те, що темп мовлення на акцентованому слові зменшується та подовжується артикуляція голосного:

К о - о l k o ?

=

К е - d y?

=

Таку інтонацію можна почути у випадках денонсації, яка має емоційний підтон:

Neviem, čo s ňou mám robiť. Nič nerobí, neučí sa, doma nepomáha!

= = = \_

Vždy sa vyhováraš na sestru, na brata, na všetkých!

- - -

= = =

У звичайній комунікації ми зустрічаємося і з інтонацією слів, на яких є емоційний акцент, тобто емфаза. Мова тут йде про сильні емоційні афективні висловлення, позитивну або негативну оцінку. У таких випадках в слові зазвичай подовжуються голосні:

Č ó-o? - Č o b l á - a z n i š? - Ú- už?

=

= \_ =

\_

Частими є і конструкції, які складаються з двох слів з однаковим коренем, причому подовження голосних є зазвичай на першому слові: *Stačí mi tak má-a-lo, máličko!* - *Je taký krá-a-sny, krásnučky!* - *Tvár má úplne číe-e-rnu, počernú!*

Таке подовження голосних можна почути і в прислівниках та прикметниках, коли той, хто говорить, думає про відповідне формулювання висловлення та шукає відповідні слова:

*Je to strata času á-a... možno ani nebudú doma. - Nasadnete na autobus na tejto zástavke a vystúpite ná-a... piatej.*

У більшості випадків таке подовження голосних в слові не використовується функціонально, є незв'язаним з висловленням значення. Але все ж такі іноді подовження голосних використовується з метою більш значного висловлення методики, руху тону, тобто така інтонація є



---

засобом висловлення значення і в такому випадку його треба розуміти як функціональне. Таке функціональне використання подовження голосних можна зустріти у визначених конструкціях речень на акцентованому слові, наприклад, у конструкціях, які містять компоненти рівні за значенням або компоненти з протилежним значенням:

*Tebe dám še-esť, tebe se-edem, a mne pä-ät. - Najprv pôjdeme k vá-am, potom k ná-am. - Jemu má-alo, tebe ve-eľa, a mne ni-ič?*

З подовженням голосних часто інтонують і репліки діалогу, які висловлюють відповіді так чи ні з сильним відтінком упевненості, переконання в чомусь:

- *Vrátite sa ešte dnes?*
- *Á-no!*
- *Ty mi neveríš?*
- *Nie-e!*

Іноді відповідь так чи ні з подовженою голосною доповнюється ще іншим словом відповідного значення, таким чином відповідь має більш інтонаційний відтінок:

- *Hovorila s ním o tom?*
- *Á-no, samozrejme!*
- *Odpustíš mu?*
- *Nie-e, nikdy!*

З подовженням голосних можна інтонувати і імена з відтінком докору, злості:

*Mi-ilan, to sa nepatrí! - E-evka, viac ti to opakovat nebudem!*

У наведених прикладах одночасно зростає сила та темп повідомлення.

Іноді подовження голосних використовується для висловлення здивування, сюрпризу, наприклад, під час зустрічі знайомих осіб:

*Pe-eter, to si ty-y? - Vy-y?- Jo-ožko? - Kolko sme sa nevideli!*

Коли голосно когось кликати, подовження голосних реалізується не лише в одному складі, причому на першому складі слова є тон більший, а на другому тон є менший:

*Ja-anko-o! De-eti-i!*

---

Подовження голосних часто використовується в іронічних висловленнях, при зміні змісту висловлення на зворотний:

*On toho už porozprá-áva! (vo vyznáme „malo povie“) - No, to je krá-ásne slovo! (vo vyznáme „nepekne slovo“)*

В експресивних, емоційних висловленнях часто усвідомлюємо і кількість приголосних, в першу чергу свистячих приголосних на початку слова: *Sssadni si! - Ssskús to! - Ššškoda!, але і приголосних р та л: Bola tam hrrrba ovocia! - Klobása vždy čerrrstva! - Plllné hladisko!*

З наведених прикладів випливає те, що зміна довжини звуків залежна від висловлення емоцій. Подовження голосних чи приголосних в звичайній комунікації має і іншу функцію, дає можливість повністю виявитись мелодиці (рух тонів), іноді дуже виразно. Подовження звуків є частим перш за все в коротких репліках, де є менше фонетичного матеріалу (кількості складів, кількості голосних) через повну реалізацію руху тону, також в коротких відповідях так або ні, і у випадках, коли інтонаційний центр є на останньому складі висловлення.

Крім подовження голосних, в емоційному вимовлянні іноді зустрічаємось з протилежним випадком, із чіткішою артикуляцією, під час якої голосні зазвичай коротші, але зате вимовлені більш енергійно, більш яскраво. Такі висловлення типові в репліках діалогу, особливо в категорично заперечних денонсаціях:

*Nie, nikdy! – Nie, v žiadnom prípade! – Áno, a je to tak!*

Іноді слова можуть складуватися, вимовлятися по складах:

*Ne-pôj-dem! – Nie, ni-ko-mu!*

Така інтонація з енергійною та скороченою артикуляцією голосних характерна для афектованого мовлення, негативно емоційно навантаженого, яка висловлює гнів, злість, неподобство. При наростанні емоцій репліка може перерости до крику. Як видно, інтонація виявляється і у звуках, найменших складових мовлення, причому модифікація звуків, що згадується, служить стилізаційним засобом інтонації тексту, що вимовляється.

**Висновки та перспективи подальших розвідок.** Підсумовуючи можна констатувати те, що інтонація посідає у повсякденній комуні-

---

кації значне місце, навіть часто є єдиним засобом, який формально характеризує модальність висловлення, і актуальність поділу речень. Інтонацію тут розуміємо як комплекс декількох звукових засобів: мелодії, пауз, темпу мовлення, ритму, акценту і голосу. Окремі складові інтонації знаходяться у поєднанні та доповнюються при акцентуванні інтонаційного (vuzná } nového) центру денонсації. Функцією інтонації в повсякденній комунікації є комунікативна здатність. Нетрадиційні варіанти інтонаційних типів можна зрозуміти лише в контексті. Вона служить у мовленні як засіб висловлення почуттів того, хто говорить, та його емоційних реакцій. Перспектива подальших розвідок вбачається у порівнянні інтонаційних контурів висловлень у однотипних комунікативних ситуаціях на прикладі словацької та інших мов, зокрема української.

### Використана література

1. Mistrík J. Jazykovo-informačné prostriedky recitátora. / J. Mistrík. – Bratislava : Osvetový ústav, 1967. – 48 s.

*Рецензент – кандидат педагогічних наук, доцент Мичковська В. Р.*

*Стаття надійшла до редакції 22.02.2016*

*Раевский Л. К., Лопатка В. Д. Нетрадиционная интонация в повседневной коммуникации (на примере современного словацкого языка)*

Статья посвящена основным закономерностям функционирования и взаимодействия просодических средств актуализации семантики высказываний, что являются важным элементом обучения на занятиях по иностранному языку. Детально рассмотрена проблематика формирования фонологической компетенции, которая является одним из условий для успешной реализации коммуникации, а соответственно, и одной из важных учебных целей во время занятий по иностранному языку.

**Ключевые слова:** *интонация, мелодика, просодика, фонетика, иностранный язык.*

---

*Raievskiy L. K., Lopatka V. D.* **Alternative Intonation in Everyday Communication (based on the contemporary Slovak language)**

The features of everyday communication both in Slovak and other Indo-European languages are in extensive variability of basic intonation types. This is primarily due to the expression of emotions and mental state of the person who is speaking. Assessment of a situation is sometimes expressed only through intonation without lexical and grammatical means. The emphatic intonation also has its functional use.

In communicative situations we can often find unconventional intonation when we understand various variants or basic nuances of intonation types as well as some other means such as lengthening of vowel pronunciation or chants which are also related to the semantic nuances, expression of emotions and feelings. The shades of timbre of basic intonation types can also be more expressed. Different language timbre coloring is primarily associated with expression of emotions (lack of trust, tenderness, contempt, etc.), the attitude of the speaking person to the content of denunciation as well as to the participant of the conversations.

Questions and orders can be uttered in an unconventional way, for example, a question can be asked sadly, happily, or ironically, as well as an order can be given with a request or expressed ironically. But all this cannot affect the grammatical meaning of denunciation. Of the rest, the tone shades of a conversation enable the listening person to understand what the communicant does not say explicitly or does not want to say. Here is some combination of tone and implied sense. This intonation feature of conversation does not depend so much on the physical side of it, but mostly with meaning and the way of information transfer. It refers to the system of intonation means itself and is based on its greater heterogeneity.

Depending on the speaker's attitude to one or other part of denunciation and on the syntactic structure of a sentence, the basic intonation positions of modal types are generally indicated in the literature, such as messages, questions, requests convocation. Presentation and speeches are often significantly different in phonetic nuances, for example, more contrast tonal movement with high and rapid rise, significant slowdown and accelerated pace. For example, we can document it during summarizing when the quality assessment, quantity volume and so on are expressed.

---

In conclusion we can state that the intonation takes a significant place in everyday communication and even is often the only means which formally describes the modality of expression and the relevance of sentence division. Intonation is understood as a set of multiple audio means: melody, pauses, speech tempo, rhythm, accent and voice coloring. Some components of intonation are in mutual cooperation and are supplemented when emphasizing the intonation (vyzná } nového) center of denunciation. The phantom function of intonation in daily communication is its communicative ability, unconventional variants of intonation types that can only be understood in context, and it also has distinctive, expressive and style function. In speech it is a means to express feelings of the speaking person and his emotional reactions. The further research can be directed at comparing of intonation contours of statements in similar communicative situations based on Slovak and other languages, including Ukrainian.

**Keywords:** *tone, melody, prosody, phonetics, foreign language.*

---

УДК 378:355:351.746.1

**Олексій Слівінський,**  
*Національна академія Державної прикордонної служби України  
імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький*

**Володимир Ліхневський,**  
*Національна академія Державної прикордонної служби України  
імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький*

## **ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ФОРМУВАННЯ ВІЙСЬКОВО-ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ**

*У статті обґрунтовано психофізіологічний аспект формування військово-професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників. Уточнено сутність понять “готовність”, “готовність до діяльності”, “готовність майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної діяльності”. Визначено зміст та компоненти психофізіологічної готовності офіцерів-прикордонників до військово-професійної діяльності.*

**Ключові слова:** *військово-професійна готовність, психофізіологічний стан, офіцер-прикордонник, психофізіологічне забезпечення діяльності, психофізіологічна готовність.*

**Постановка проблеми в загальному вигляді.** У сучасних умовах залишається актуальною проблема психофізіологічного забезпечення діяльності людини. Це зумовлено тенденцією до погіршення психологічного та фізичного стану здоров'я населення, що призводить до негативних наслідків у навчальній та професійній сфері, під-

© Олексій Слівінський, Володимир Ліхневський

---

вищення ризику виникнення різних соматичних і нервово-психічних хвороб тощо.

У зв'язку з внутрішньою та зовнішньополітичною кризою, поширенням вогнепальної зброї, створенням та активізацією неконтрольованих парамілітарних угруповань в Україні, підвищенням загрози терористичних та інших злочинних дій висувуються принципово високі вимоги до працівників прикордонної служби. За таких умов особливого значення набуває психофізіологічний аспект готовності офіцера-прикордонника до здійснення військово-професійної діяльності. Відповідно, виникає необхідність пошуку шляхів удосконалення системи професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників, їх морально-бойових якостей, мотивації до службово-бойової діяльності, емоційної стійкості, психологічної та психофізіологічної готовності до військово-професійної діяльності.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опираються автори.** Результати аналізу останніх досліджень свідчать, що психофізіологічні аспекти забезпечення професійної діяльності військовослужбовців висвітлено у працях О. М. Васильєвої, Р. А. Калениченко, О. М. Кокуна, О. В. Нічик, М. В. Макаренко у своїх дослідженнях обґрунтував етапи психофізіологічного відбору військових спеціалістів.

Вагомими для здійснюваного дослідження є наукові праці з проблеми формування готовності до професійної діяльності (М. І. Дяченка, Л. О. Кандибовича, Л. В. Кондрашової, А. Ф. Ліненко, В. А. Сластьоніна, М. М. Фіцули, І. В. Якиманської). Проблемі підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників присвячено низку праць, серед яких наукові роботи О. К. Маковського, М. О. Мацішина, І. А. Новака, І. Г. Радванського, В. В. Райка, В. Л. Уліча та ін. Формування готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної діяльності в різних аспектах висвітлено у наукових доробках О. А. Блажука, Р. В. Ваврика, С. О. Кубіцького, С. Т. Полторака та ін.

**Метою статті** є обґрунтування психофізіологічного аспекту формування військово-професійної готовності у майбутніх офіцерів-прикордонників.

---

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Військово-професійна діяльність офіцерів-прикордонників здійснюється у складних умовах, пов'язаних із ризиком для здоров'я та життя, тому вимагає від особистості високого рівня розвитку відповідних індивідуально-психологічних особливостей та організаторських здібностей, сформованості професійно важливих якостей, психологічної та фізичної готовності до виконання складних завдань, у тому числі в екстремальних умовах. У зв'язку з цим професійна підготовка у ВВНЗ має бути спрямована на підготовку висококваліфікованих фахівців, спроможних швидко та якісно виконувати покладені на них завдання.

Як свідчить аналіз наукової літератури, успіх будь-якого військового підрозділу під час виконання завдань більшою мірою (на 85 %) залежить від людського фактору, а саме: готовності та бажання виконувати певне завдання, рівня кваліфікації, взаємовідносин у колективі, уміння виконувати накази, а також психофізіологічного стану виконавців [1]. Саме тому актуальною є проблема формування психофізіологічної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної діяльності.

Деякі науковці (Б. Г. Ананьєв, В. А. Бодров, І. М. Кондаков, Т. В. Кудрявцев, А. С. Сухарев та ін.) зазначають, що формування особистості професіонала відбувається у процесі діяльності та не зводиться до розвитку лише операційної сфери у вигляді отримання та нагромадження знань, навичок та вмінь, а припускає формування складних психологічних систем регуляції соціальної та професійної поведінки особистості фахівця.

Якість професійної підготовки визначається за показниками готовності фахівця до відповідного виду діяльності. Аналіз наукової літератури з проблеми дослідження свідчить про відсутність єдиного трактування сутності поняття "готовність". Так, на думку О. П. Корольова [2], готовність – це підготовленість особистості до успішного виконання якої-небудь діяльності. А. Бевз [3] визначає готовність як той чи інший ступінь відповідності змісту і стану психіки, фізичного здоров'я і якостей вимогам діяльності.

У наукових джерелах поняття "готовність до діяльності" трактується як: стан мобілізації психологічної і психофізіологічної систем людини, які забезпечують виконання певної діяльності (С. Д. Макси-



---

менко [4, с. 137]); цілісна інтегрована якість особистості, що характеризує її емоційно-когнітивну та вольову вибірково прогноуючу мобілізаційність у момент включення в діяльність певної спрямованості. Готовність до діяльності виникає внаслідок досвіду людини, який ґрунтується на формуванні позитивного ставлення до діяльності, усвідомленні мотивів і потреб у неї, об'єктивації її предмета і способів взаємодії з ним (З. Н. Курлянд, Р. І. Хмельюк, А. В. Семенова [5, с. 224]).

Формування готовності до діяльності, на думку М. І. Дяченка та Л. О. Кандибовича, передбачає формування та підтримку, насамперед, психологічних процесів і властивостей особистості, набуття необхідних знань, умінь та навичок, що здатні забезпечувати ефективність і надійність професійної та навчальної діяльності курсантів ВНЗ [6, с. 38].

О. Л. Войцехівський трактує поняття “готовність майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної діяльності” як інтегративну професійно важливу властивість курсанта, що характеризується наявністю системи знань і сформованих умінь, самосвідомості, переконаності в особистій значущості самовдосконалення та успішного просування по службі; наявність здатності до саморегуляції та самоналаштування, вміння мобілізувати свій духовний, особистісний, фізичний потенціали на вирішення поставлених завдань у відповідних умовах [7].

Важливою умовою формування готовності курсантів до виконання професійної діяльності є відповідність психологічних і психофізіологічних якостей особистості вимогам військової професії. К. М. Гуревич [8, с. 41], досліджуючи проблему психологічної стійкості людини до впливу екстремальних умов професійної діяльності, підкреслював можливість набуття індивідуального стилю діяльності, що здатний компенсувати певні психологічні прогалини працівника.

У контексті здійснюваного дослідження доцільним є розкриття сутності та змісту поняття “психофізіологічне забезпечення діяльності”. Цінними у цьому напрямі є напрацювання О. М. Кокуна, який визначає вищезгадане поняття у вузькому та широкому змісті. Так, у вузькому (традиційному) змісті психофізіологічне забезпечення діяльності являє собою систему заходів, спрямовану на збільшення ефективності та надійності діяльності за рахунок контролю, прогнозування та корек-

---

ції стану людини (чи підтримки та відновлення її працездатності). А у широкому змісті, – включає в себе і психологічне, і соціально-психологічне, і психофізіологічне та деякі інші види забезпечення [9, с. 247]. Таке трактування науковець пояснює тим, що кінцева ефективність будь-якого виду діяльності людини зумовлюється різними рівнями її індивідуальності (фізіологічним, біоенергетичним, психічним, поведінковим, особистісним, соціально-психологічним та ін.), що разом складають цілісну системну організацію.

Варто зазначити, що кожна людина в умовах життєдіяльності відповідає на різноманітні подразники різною фізіологічною реакцією. В основному ця індивідуальність залежить від психофізіологічних властивостей людини. До них належать нервово-емоційна стійкість (стійкість центральної нервової системи до інтелектуальних, сенсорних та емоційних подразників), урівноваженість нервових процесів (баланс сили збудження і сили гальмування), розумова та фізична працездатність і витривалість тощо [10].

Психофізіологічний аспект готовності до професійної діяльності складають: упевненість у своїх силах, прагнення наполегливо і до кінця доводити розпочату справу, здатність вільно керувати своєю поведінкою і поведінкою інших, професійна працездатність, активність і саморегуляція, урівноваженість і витримка, емоційна стійкість, фізична витривалість тощо. Ці властивості і здібності забезпечують високу працездатність у виконанні професійних функцій майбутнього офіцера-прикордонника.

У контексті здійснюваного дослідження доцільно розкрити сутність психофізіологічної готовності до діяльності. У найбільш загальному змісті психофізіологічна готовність до діяльності визначається як цілісна система психофізіологічних якостей (підсистем), взаємодія яких забезпечує підтримання оптимальної працездатності фахівця та здійснення ним високоефективної професійної діяльності [11].

Г. П. Дзвоник, вивчаючи структурні компоненти готовності майбутнього спеціаліста до складних видів діяльності, виділяє такі компоненти: мотиваційний (усвідомлення своїх потреб, інтересів, вимог суспільства, колективу); орієнтаційний (усвідомлення цілей, реалізація яких забезпечить розв'язання певного завдання; осмислення і

---

оцінка умов, за яких відбуватимуться майбутні дії; актуалізація досвіду, пов'язаного в минулому з виконанням завдань і вимог подібного характеру); вольовий (мобілізація сил відповідно до умов праці та завдань, самоконтроль, самонавіювання в процесі досягнення цілей); оцінний (оцінка співвідношення власних можливостей, рівня домагань та ступеня досягнення певного результату) [12].

Загальними компонентами психофізіологічної готовності фахівця до професійної діяльності, у тому числі і в складних умовах, можна вважати:

фізичну готовність – оптимальний рівень функціонування фізіологічних підсистем організму, який забезпечує підтримання високої працездатності під час роботи;

готовність провідних когнітивних функцій (мислення, пам'яті, уваги та ін.);

адаптаційну готовність – спроможність швидко та ефективно адаптуватись до зміни різноманітних умов та вимог професійної діяльності (наприклад, здатність до ефективної саморегуляції та оптимізації свого стану, стосунків з колегами, підлеглими, керівництвом);

інформаційну готовність – наявність образів виконання професійних дій, діяльності, сформованого до неї ставлення, а також знань, вмінь, практичних навичок щодо можливих засобів та заходів раціональної організації праці, навчання, відпочинку (наприклад, здатність до ефективної саморегуляції своєї діяльності тощо) [9].

О. В. Борознюк зазначає, що у процесі розробки змісту психофізіологічної підготовки курсантів доцільним є дотримання таких методичних положень:

систематичне поновлення рухового досвіду (фонду засвоєних рухових умінь та навичок) забезпечує різноманітність занять та різнобічність впливу фізичних вправ на організм, а також розвиток м'язових відчуттів, що сприяє успішності військово-професійного навчання;

удосконалення функцій сенсорних систем та властивостей психіки прискорюють процес формування професійних навичок;

застосування одних і тих самих вправ у різних просторових, часових, динамічних, просторово-часових та просторово-динамічних

---

умовах забезпечує удосконалення м'язового відчуття та формування високої координативної точності рухів;

застосування рухів високої інтенсивності, вправ, що потребують миттєвої реакції, сприяють формуванню оперативності професійного мислення, мобільності під час виконання робочих рухів, швидкості прийняття рішень під час виконання бойових завдань тощо;

вправи повинні бути адекватними конкретному вияву психофізіологічних здібностей та умовам виконання рухових дій;

застосування вправ, що передбачають взаємодію між тими, хто займається для досягнення спільної мети, сприяє формуванню злагодженості сумісних дій військовослужбовців під час виконання службових обов'язків;

застосування методу зміни напруження й розслаблення м'язів, аутогенне (психорегуляторне), психом'язове та ідеомоторне тренування забезпечують зв'язок м'язової релаксації з психічною, тим самим оптимізують рівень тривожності, знижують нервово-психічну напруженість та підвищують психоемоційну стійкість [13].

Вагомою є точка зору О. М. Кокуна [11], який визначає психофізіологічне забезпечення готовності фахівців до діяльності як систему заходів, спрямованих на забезпечення їх готовності до здійснення високоефективної професійної діяльності шляхом набуття ними необхідних фізичної, адаптаційної, інформаційної та мотиваційної готовності, а також готовності когнітивних функцій.

Процес військово-професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників має ґрунтуватися на певних принципах. Ураховуючи специфіку майбутньої професійної діяльності та необхідність формування психофізіологічної готовності курсантів, доцільним є дотримання таких принципів [9; 11; 13]: науковості (професійне становлення фахівця має засновуватися на загальнонауковій методології, сучасних наукових досягненнях, використанні науково обґрунтованих методів та методик тощо); послідовності та безперервності (послідовне здійснення на всіх етапах психофізіологічного становлення фахівця – від етапу професійної орієнтації (оптації) до етапу вищих професійних досягнень); оптимізації (вибір оптимізації як концептуального підходу при застосуванні

---

заходів, спрямованих на психофізіологічне забезпечення професійного становлення фахівця); системності (урахування різних рівнів системної організації людської індивідуальності у взаємозв'язку зі значущими аспектами професійної діяльності та соціальних взаємодій людини); індивідуалізації (урахування індивідуальних особливостей кожної людини); адекватності (застосування заходів, адекватних певному етапу професійного становлення майбутнього фахівця, його індивідуальним особливостям, поставленим завданням тощо); спрямованості на максимально можливі професійні досягнення (сприяння здобуттю певним фахівцем індивідуального максимально можливого для нього професійного рівня та професійних здобутків).

Аналіз наукових джерел свідчить [9; 11], що психофізіологічний аспект військово-професійної підготовки майбутніх фахівців має передбачати: озброєння курсантів спеціальними знаннями про особливості майбутньої військово-професійної діяльності за спеціалізацією, її вимоги до розвитку організму; структуру, фізіологічні механізми та основи методики вдосконалення професійно важливих психофізіологічних характеристик. Окрім того, важливою складовою процесу фахової підготовки офіцерів-прикордонників є формування методичних умінь самостійно розробляти комплекси вправ психофізіологічної спрямованості для роботи з особовим складом підлеглої частини чи підрозділу у майбутній професійній діяльності, а також для самовдосконалення.

**Висновки.** Отже, ураховуючи специфіку військово-професійної діяльності та потребу у підготовці висококваліфікованих кадрів Державної прикордонної служби України, виникає необхідність удосконалення системи підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників, у тому числі їх психофізіологічної готовності до майбутньої професійної діяльності. Психофізіологічна готовність до діяльності визначається як цілісна система фізичної, адаптаційної, інформаційної, мотиваційної готовності та когнітивних функцій, взаємодія яких забезпечує підтримання оптимальної працездатності фахівця та високоефективне здійснення ним професійної діяльності.

Психофізіологічний аспект формування готовності майбутніх офіцерів-прикордонників складають впевненість у своїх силах, праг-

---

нення наполегливо і до кінця доводити розпочату справу, здатність вільно керувати своєю поведінкою і поведінкою інших, професійна працездатність, активність і саморегулювання, урівноваженість і витримка, емоційна стійкість тощо. Саме тому формування психофізіологічної готовності офіцерів-прикордонників до військово-професійної діяльності має бути невід'ємною частиною їх фахової підготовки.

**Перспективи подальших розвідок у даному напрямі** передбачають розробку критеріїв та показників сформованості психофізіологічної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до військово-професійної діяльності.

### **Список використаної літератури**

1. Медвідь А. П. Психофізіологічний аспект системи кадрового менеджменту в Збройних силах України / А. П. Медвідь // Теорія та практика державного управління. – 2011. – Вип. 1. – С. 364–375. – Режим доступу : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Trpdu\\_2011\\_1\\_59](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Trpdu_2011_1_59)

2. Корольов О. П. Професійне становлення викладачів-початківців військового вузу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 20.02.02 “Військова педагогіка та психологія” / Корольов Олександр Петрович ; Академія Прикордонних військ України ім. Б. Хмельницького. – Хмельницький, 1997. – 17 с.

3. Бевз А. А. Психологічні умови подолання труднощів у педагогічній діяльності викладачем вищого військового навчального закладу : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.09 “Психологія діяльності в особливих умовах” / Бевз Артур Анатолійович ; Національна академія Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького. – Хмельницький, 2004. – 209 с.

4. Енциклопедія освіти / АПН України ; голов. ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.

5. Педагогіка вищої школи : навч. посібник / З. Н. Курлянд, Р. І. Хмельюк, А. В. Семенова [та ін.] ; за ред. З. Н. Курлянд. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К. : Знання, 2007. – 495 с.

6. Дьяченко М. И. Психология высшей школы / М. И. Дьяченко, Л. А. Кандыбович. – Минск : Из-во БГУ, 1981. – 383 с.

7. Войцехівський О. Л. Підготовка майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної діяльності в пунктах пропуску через державний кор-

---

дон : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.04 “Теорія і методика професійної освіти” / Войцехівський Олексій Леонідович ; Національна академія Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького. – Хмельницький, 2012. – 16 с.

8. Гуревич К. М. О надежности психофизиологических показателей / К. М. Гуревич // Проблемы дифференциальной психофизиологии. – М. : Просвещение, 1969. – 326 с.

9. Кокун О. М. Сучасні тенденції психофізіологічного забезпечення діяльності фахівців в умовах ризику / О. М. Кокун // Проблеми екстремальної та кризової психології : зб. наук. праць. – Харків : УЦЗУ, 2007. – Вип. 3. – Ч. 1. – С. 244–256.

10. Філіппов М. М. Психофізіологія людини : навчальний посібник / М. М. Філіппов. – К. : МАУП, 2003. – 136 с.

11. Психофізіологічне забезпечення становлення фахівця у професіях типу “людина-людина” : монографія / за ред. О. М. Кокуна. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. – 266 с.

12. Дзвоник Г. П. Методи оптимізації та корекції психофізіологічного стану студентів / Г. П. Дзвоник // Актуальні проблеми психології. Т. 5. Психофізіологія. Психофізіологія праці. Експериментальна психологія. / Інститут психології ім. Г. С. Костюка АПН України; [редкол.: Максименко С. Д., Чепелева Н. В. та ін.] ; за ред. Максименка С. Д. – Київ. – Вип. 6. – 2007. – С. 131–140.

13. Борознюк О. В. Формування спеціальних знань і навичок майбутніх офіцерів-зв'язківців у процесі фізичної підготовки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.02 “Теорія та методика навчання (фізична культура, основи здоров'я)” / Борознюк Олександр Володимирович ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2012. – 20 с.

*Рецензент – кандидат педагогічних наук, доцент Мельніков А. В.*

*Стаття надійшла до редакції 1.03.2016*

**Сливинский А. Я. Лихневский В. А. Психофизиологический аспект формирования военно-профессиональной готовности будущих офицеров-пограничников**

В статтє обоснован психофізіологічний аспект формування військово-професійної готовності майбутніх офіцерів-погранич-

---

ников. Уточнена сутність понять “готовність”, “готовність к діяльності”, “готовність майбутніх офіцерів-пограничників к професійній діяльності”. Визначено зміст і компоненти психофізіологічної готовності к військово-професійній діяльності.

**Ключевые слова:** *військово-професійна готовність, психофізіологічне стан, офіцер-пограничник, психофізіологічне забезпечення діяльності, психофізіологічна готовність.*

*Slivinskyi O. Y. Lihnevskyi V. A. Physiological aspects of formation of military professional readiness of future officers-border guards*

The psycho-physiological aspects of formation of military professional readiness of future officers-border guards are presented in the article.

Actuality of the problem, which is caused by specific military activity and the need for training of highly qualified personnel of the State Border Service of Ukraine is highlighted. The essence of the concepts of “readiness”, “readiness activities”, “readiness of future officers of border guards to the profession” is overthought.

The essence of the concept of “psycho-physiological readiness for activity,” which is defined as a complete system of physical, adaptation, informational, motivational readiness and cognitive functions, connection of which ensures the support of appropriate efficiency and highly effective performing of profession duties.

It was found that the general psychophysiological components of professional readiness to professional activity, including in difficult conditions, are: physical, cognitive, adaptive and information. Studied teaching position psychophysiological training of cadets to military occupation.

Specificity future professional activities and the necessity to create psycho-physiological preparedness of students required compliance training in the following principles: scientific, consistency and continuity, optimization, consistency, individualization, adequacy, focus on the highest possible professional achievements.

In the article the psycho-physiological aspects of military training future professionals, which provides: arms cadets special knowledge about



---

the features of the future of professional military specialization, its requirements for development of the body; structure, mechanisms and physiological basics techniques improve professionally important psychophysiological characteristics; formation of students' teaching skills to design complex psychophysiological exercises focus to work with staff subordinate part or unit in their future careers as well as for self-improvement. Thus, the formation of psychophysiological preparedness officers to the border military professional activity is an integral part of their training.

**Keywords:** *military professional readiness, physiological state border guard officer, physiological support of, physiological readiness.*

---

УДК 378.02:372.8

**Тарас Суслов,**  
кандидат педагогічних наук,  
Національна академія Державної прикордонної служби України  
імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький

## **СПЕЦИФІКА ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДОГО ВИКЛАДАЧА У ВИЩОМУ ВІЙСЬКОВОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ**

*У статті проаналізовано погляди педагогів щодо професійної діяльності викладача у вищому військовому навчальному закладі. Розглянуто основні складові діяльності молодого викладача у вищому військовому навчальному закладі, а також представлено специфіку його професійної діяльності.*

**Ключові слова:** вищий військовий навчальний заклад, молодий викладач, професійна діяльність, специфіка.

**Постановка проблеми у загальному вигляді.** Сучасна ситуація в державі вимагає пошуку нових шляхів реформування системи освіти. Основним завданням реформи є створення необхідних умов для розвитку особистості, формування механізмів розвитку й саморозвитку системи освіти, перетворення освіти на дійсовий чинник розвитку особистості [1]. Важлива роль у створенні цих умов належить системі управління освітою, яка побудована на демократичних принципах. Демократизація управління зумовлює посилення уваги до особистості викладача, який є центральною фігурою реформування освіти. Істотно зростають вимоги, що висувуються суспільством до викладача

© Тарас Суслов

---

й у вищому військовому навчальному закладі (ВВНЗ) та його професійної діяльності.

**Результати аналізу останніх досліджень** показують, що значна кількість провідних вітчизняних науковців досліджувала означену проблему, зокрема В. Балашов [1], А. Войтович [2], В. Дияк [3], Д. Іщенко [4], О. Корольов [5], Т. Матвійчук [6], Б. Олексієнко [7], О. Синчишина [8], М. Сметанський [9], Г. Шабанов [10], В. Ягупов [11] та ін. Але поза увагою залишаються особливості професійної діяльності молодого викладача у ВВНЗ.

**Метою статті** є представити специфіку професійної діяльності молодого викладача у ВВНЗ.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Для визначення особливостей діяльності викладача у ВВНЗ необхідно розглянути відмінності між об'єктом та суб'єктом навчання. Специфіка професійної діяльності викладача з урахуванням об'єкта полягає в тому, що в цьому випадку суб'єктом є викладач, який має певний службовий досвід, але переважно не має вищої педагогічної освіти. Об'єктом є курсант – активний співучасник освітнього процесу, що має свою мету, мотиви, свою логіку поведінки, який знаходиться в процесі становлення. Цей феномен, що перебуває в стані розвитку, інколи розглядають як варіативність об'єкта праці педагога [11].

Зазначену категорію викладачів, які не мають педагогічної освіти та досвіду педагогічної діяльності, відносять до категорії молодих викладачів або викладачів-початківців. Особливо актуальною є специфіка професійної діяльності молодого викладача та його підготовка, адаптація до освітнього процесу у вищому військовому навчальному закладі. Молодий викладач без необхідних знань та вмінь щодо педагогічної діяльності потребує відповідної підготовки. Ця підготовка повинна здійснюватися за певною системою принципів: урахування вікових та індивідуальних особливостей, науковість, доступність, міцність засвоєння знань, оптимізм, співробітництво всіх учасників освітнього процесу ВВНЗ, практичне застосування набутих знань, урахування військової специфіки навчання [5].

---

Основними компонентами педагогічної підготовки молодого викладача є:

загальнопедагогічна підготовка, тобто надання молодому викладачу глибоких педагогічних знань із загальних основ педагогіки, теорії виховання, дидактики;

формування педагогічної майстерності – набуття практичних педагогічних навичок, умінь та педагогічної техніки в процесі роботи з курсантами ВВНЗ. Особливо важливими компонентами педагогічної майстерності є педагогічний такт, культура мовлення, культура спілкування [5].

Загальна педагогічна підготовка молодого викладача починається з самостійної роботи, що включає вивчення навчальної, науково-методичної літератури та передового досвіду кращих педагогів кафедри. Також молодий викладач повинен вивчати основні методи, технології навчання та методики викладання військово-спеціальних дисциплін.

Як свідчить практичний досвід, підготовка молодого викладача здійснюється на кафедрі. Начальник кафедри після попереднього вивчення характеристики молодого викладача проводить з ним співбесіду та затверджує індивідуальний план підготовки викладача, закріплює за ним досвідченого педагога – наставника, який подаватиме постійну допомогу. Наставництво сприяє професійному становленню молодих викладачів якщо:

наставницька діяльність вибудовується поетапно, відповідно до логіки проектування динаміки професійного становлення молодого викладача у сфері самоосвіти;

під час реалізації наставницької діяльності забезпечується вільний вибір і наставника, і молодого викладача;

забезпечується конструктивна професійна взаємодія наставника і молодого викладача;

критеріями професійного становлення молодого педагога виступає рівень особистісно-значущого сходження його і наставника до вершин професіоналізму, безперервного саморозвитку і самоздійснення;

---

у процесі реалізації наставництва використовуються колективні, групові та індивідуальні форми освітньої діяльності [2].

Підготовка молодого викладача починається з ознайомлення з робочою навчальною програмою та порядком вивченням навчальної дисципліни. Викладачеві слід дидактично осмислити зміст кожної теми, використовуючи теоретичні положення, дослідження, історичні факти та результати оперативно-службової діяльності.

Далі під керівництвом наставника молодий викладач вчиться складати план роботи викладача та розробляти методичні матеріали, тематику курсових робіт, екзаменаційних білетів з навчальної дисципліни та інше. Необхідно також під час підготовки викладача звернути увагу на порядок організації і проведення самостійної роботи з курсантами. Самостійна робота є одним з найважливіших компонентів освітнього процесу, що передбачає інтеграцію різних видів індивідуальної та колективної навчальної діяльності, яка здійснюється як під час аудиторних, позааудиторних занять без участі викладача, так і під його безпосереднім керівництвом. У контексті сучасної системи навчання самостійна робота домінує серед інших видів навчальної діяльності після практичної підготовки (може становити від 15 до 55 % навчального програмового матеріалу) та дозволяє розглядати накопичувані знання як об'єкт власної діяльності курсанта [4].

Наставник стає не лише провідником у професійному зростанні, а й наставником у формуванні педагогічної майстерності і особистого стилю молодого викладача щодо творчого застосування теорії на практиці.

Черговий етап підготовки молодого викладача – навчити його елементам підготовки до різних видів занять, наприклад, з військово-спеціальних дисциплін. Заняття проводяться як в аудиторіях, так і у Центрі забезпечення навчального процесу Національної академії Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького з використанням різної навчально-матеріальної бази. Тому викладач повинен чітко розуміти особливості підготовки до різних видів занять з військово-спеціальних дисциплін, яка включає: особисту підготовку викладача, підготовку місця проведення заняття, підготовку помічників проведення заняття та курсантів [12].

---

Підготовка викладача до занять – це нелегка повсякденна творча праця, що відображає особливості його особистості: знання, переконання, ерудицію, культуру і працьовитість. Викладач повинен перепробувати декілька методів і обрати власний, переглянути певну кількість підручників або навчальних посібників – ось єдино можливий шлях розвитку творчого мислення у викладача: постійно винаходити, вимагати, удосконалювати і вдосконалюватися.

Особиста підготовка включає: підготовку форми одягу та екіпірування, яке потрібне викладачу для проведення заняття з військово-спеціальних дисциплін; розробку задуму проведення заняття, вивчення навчального матеріалу та написання плану-конспекту.

Знання викладача ВВНЗ не повинні обмежуватися рамками підручників. Йому необхідно знайомитися із суміжними дисциплінами, систематично поповнювати обсяг спеціальних знань, переглядати нові видання підручників, навчальних посібників та спеціальну літературу (журнали), обмінюватися досвідом роботи з іншими викладачами (кафедри, спеціальності, факультету), відвідувати семінари та лекції, тобто постійно підвищувати свої професійні, наукові та ділові якості.

Далі необхідно навчити молодого викладача порядку підготовки місця проведення заняття з військово-спеціальних дисциплін. Заняття, які проводяться в аудиторіях, потребують підготовки самої аудиторії, дидактичних матеріалів та технічних засобів навчання. Під час проведення практичних польових занять з військово-спеціальних дисциплін необхідно навчити молодого викладача порядку рекогносцировки району (місця) проведення заняття, визначити, які заходи провести з підготовки навчально-матеріальної бази та як подати заявку до лабораторії кафедри на її завчасне виготовлення. Після цього необхідно окреслити обсяг завдань начальнику навчальної групи щодо підготовки підлеглих та їх екіпірування до заняття. Необхідно звернути увагу на послідовність перевірки готовності навчально-матеріальної бази до проведення заняття та постановки завдання помічникам керівника на навчальних місцях щодо написання плану проведення занять та

---

його перевірки. Важливим етапом підготовки молодого викладача є інструкторсько-методичні заняття з помічником керівника заняття та з начальником навчальної групи [12].

Важливим кроком є становлення індивідуального стилю діяльності молодого педагога. У результаті успішної професійної адаптації в перші роки практичної діяльності формується викладач, здатний вирішувати освітні завдання, який володіє індивідуальним стилем педагогічної діяльності та відносин [2].

У процесі становлення викладача важливим є не тільки усвідомлення сукупності функцій професійної діяльності, сформованість ставлення до професії, але й усвідомлення особистих можливостей і потреб, прийняття професійної діяльності як бажаної і доцільної сфери власної реалізації. Під час професійної адаптації здійснюється співставлення професійно-особистісних орієнтацій з можливостями самої особистості та з реаліями педагогічної діяльності.

Становлення викладача як суб'єкта педагогічної діяльності і відносин здійснюється в особливих умовах початкового етапу професійної діяльності. На цьому етапі є певна невідповідність між необхідністю самостійно вирішувати різноманітні навчально-виховні завдання в повному обсязі та реальною здатністю фахівця впоратися з ними. У перші роки роботи у ВВНЗ суперечливість між вимогами професії та внутрішньою готовністю виконати їх породжує тривожність, призводить до виникнення психологічної напруги викладача, певних психологічних бар'єрів, що перешкоджають успішній професійній адаптації до викладання військово-спеціальних дисциплін [13].

Також важливим для молодого викладача з військово-спеціальних дисциплін є наявність практичного досвіду участі в антитерористичній операції (АТО). Участь в бойових діях в зоні проведення АТО надає можливість викладачу отримати безцінний практичний досвід і перевірити свої теоретичні знання на практиці та визначити необхідність тих чи інших теоретичних знань для навчання. Отриманий досвід певною мірою сприяє підвищенню методичних навичок у викладача, оскільки дає можливість визначити, які способи та методи є більш

---

ефективними для формування необхідних професійних, умінь та навичок. Наявність у викладача досвіду участі в АТО дає можливість під час занять наводити цікаві приклади бойових дій, що підвищує авторитет викладача та сприяє зацікавленості курсантів до навчання.

**Висновок.** Можна визначити такі особливості професійної діяльності молодого викладача у вищому військовому навчальному закладі: по-перше – надання молодому викладачу глибоких педагогічних знань із загальних основ педагогіки, теорії виховання, дидактики; по-друге – набуття практичних педагогічних навичок, умінь та педагогічної техніки в процесі викладання військово-спеціальних дисциплін та роботи з курсантами ВВНЗ.

**Перспективи подальшого дослідження** полягають у дослідженні особливостей професійної діяльності викладача у вищому військовому навчальному закладі під час проведення занять з гуманітарних та технічних дисциплін.

### Список використаної літератури

1. Балашов В. А. Психолого-педагогические основы подготовки и проведения занятий : учебное пособие / В. А. Балашов. – Хмельницкий : Издательство ИПВУ, 1994. – 102 с.
2. Войтович А. І. Формування індивідуального стилю педагогічної діяльності викладача вищого військового навчального закладу : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.04 / Войтович Андрій Іванович; Національна академія Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького. – Хмельницький, 2007. – 244 с.
3. Дияк В. В. Організаційно-педагогічні умови оптимізації викладання соціально-економічних дисциплін у вищих військових навчальних закладах : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.04 / Дияк Вадим Валерійович ; Національна академія Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького. – Хмельницький, 2004. – 251 с.
4. Іщенко Д. В. Педагогічні основи навчально-виховного процесу в Державній прикордонній службі України : навчальний посібник / Д. В. Іщенко, В. В. Райко, Ю. І. Сердюк, А. Ф. Філіпов. – Хмельницький : Видавництво НАДПСУ імені Б. Хмельницького, 2005. – 146 с.



---

5. Королев А. П. Профессиональное становление начинающих преподавателей военного вуза : дис. ... кандидата пед. наук : 20.02.02 / Королев Александр Петрович ; Академия Пограничных войск Украины. – Хмельницький, 1997. – 221 с.

6. Матвійчук Т. В. Психологічні особливості розвитку педагогічних здібностей викладачів вищого навчального закладу : дис. ... кандидата псих. наук : 19.00.07 / Матвійчук Тетяна Владиславівна; Національна академія Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького. – Хмельницький, 2009. – 244 с.

7. Олексієнко Б. М. Викладач військової академії : підручник / Б. М. Олексієнко. – Хмельницький : Видавництво НАПВУ, 1997. – 184 с.

8. Синчишина О. А. Формування дидактичної культури викладачів вищих військових навчальних закладів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Синчишина Олена Анатоліївна; Національна академія Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького. – Хмельницький, 2010. – 199 с.

9. Сметанський М. І. Формування особистості майбутнього вчителя / М. І. Сметанський. – Вінниця : Поділля, 1993. – 294 с.

10. Шабанов Г. А. Развитие педагогического творчества преподавателей военно-учебных заведений : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Шабанов Григорий Александрович. – М. : ВПА, 1991. – 218 с.

11. Ягупов В. В. Військова дидактика : навч. посіб. / В. В. Ягупов. – К. : Видавничо-поліграфічний центр “Київський університет”, 2000. – 400 с.

12. Березюк В. П. Методичні рекомендації науково-педагогічному складу кафедр та керівному складу курсантських підрозділів щодо методики організації польової практики з тактики прикордонної служби / Віктор Березюк // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. праць ; наук. ред. Руснак І. С. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2014. – Вип. 700 : Педагогіка та психологія. – С. 7–13.

13. Цибулько В. О. Формування адаптаційної готовності цивільних викладачів до педагогічної діяльності у вищому військовому навчальному закладі : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Цибулько Василь Олександрович ; Національна академія Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького. – Хмельницький, 2007. – 185 с.

*Рецензент – кандидат педагогічних наук, доцент Сінкевич С. В.*

*Стаття надійшла до редакції 29.02.2016*

---

**Сулов Т. А. Специфика профессиональной деятельности молодого преподавателя в высшем военном учебном заведении**

В статье проанализированы взгляды педагогов на профессиональную деятельность преподавателя в высшем военном учебном заведении. Рассмотрены основные составляющие деятельности молодого преподавателя в высшем военном учебном заведении, а также представлена специфика его профессиональной деятельности.

**Ключевые слова:** *высшее военное учебное заведение, молодой преподаватель, профессиональная деятельность, специфика.*

**Suslov T. O. Specificity of young tutor's professional activity in higher military educational institution**

It has been analyzed the views of pedagogical scientists within professional activity in higher military educational institution. The main components of pedagogical training of young teachers are general pedagogical training that is providing young teachers teaching the deep knowledge of the basics of general pedagogy, theory of education, didactics; forming of pedagogical skills, the acquisition of practical pedagogical skills, training skills and techniques while working with cadets of higher military educational establishment. Particularly important components of pedagogical skills are teaching cycle, culture of speech and communication culture.

General pedagogical training of young teacher begins with individual work, including learning of educational, scientific and methodological literature and the best practices of the best tutors of the department. Also, a young teacher must learn the basic techniques, training technologies and methods within military and special disciplines.

The next stage of training young teacher is to teach him the elements of preparation for different types of lessons within military and special disciplines. Lessons are held in the classrooms and in the Center of the field training using different educational and material base. Therefore, a tutor must clearly understand the peculiarities of different types of lessons within military and special disciplines, which include: tutor's personal training, preparation of training places, training of cadets-assistants.

---

Next, it has to be paid attention to the sequence of training and material base readiness and its verification. An important step is training young teacher within instructional and methodical lesson with manager tutor assistant and the commander of the training group.

An important step is the formation of individual style of the young tutor's activity. As a result of successful professional adaptation in few years of practice the tutor is formed, who is able to solve the educational problem and has an individual style of educational activities and relationships.

**Keywords:** *higher military educational institution, young tutor, professional activity, specificity.*

---

УДК 351.746.1

**Галина Топольницька,**  
кандидат психологічних наук, доцент,  
Національна академія Державної прикордонної служби України  
імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький

## **ОСОБЛИВОСТІ НЕТРАДИЦІЙНИХ МЕТОДІВ ВИКЛАДАННЯ ЕТИКИ У ВИЩОМУ ВІЙСЬКОВОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ**

*У статті зроблено спробу розкрити сутність деяких нетрадиційних методів викладання етики в вищому військовому навчальному закладі, розкрито зміст таких методів та здійснено класифікацію як традиційних, так і нетрадиційних методів навчання.*

**Ключові слова:** методи навчання, нетрадиційні методи, особисто-орієнтовний підхід, класифікація методів навчання.

**Постановка проблеми в загальному вигляді.** Однією із центральних проблем етики як науки і навчальної дисципліни є розкриття історії моралі як історії становлення та вдосконалення природи людини, творення духовної потреби злагодженості стосунків між людьми; формування специфічно людських взаємин як історії порозуміння та небайдужості людини до людини, людини до інших людей, людства до природи.

**Метою статті** є спроба розкрити сутність та класифікувати сучасні нетрадиційні методи викладання етики в вищому військовому навчальному закладі як надзвичайно складні психолого-педагогічні та соціально-педагогічні утворення.

© Галина Топольницька

---

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Сучасна освітня ситуація характеризується становленням гуманістичної парадигми, яка має інші, відмінні від традиційних, підходи до організації навчального процесу, засновані на концепції особистісно-орієнтованого навчання. Його основною метою є забезпечення розвитку та саморозвитку особистості на основі виявлення її індивідуальних особливостей як суб'єкта пізнання та результатів її предметної діяльності.

Бурхливий розвиток гуманітарного знання в сучасному суспільстві обумовлено реальними потребами цього суспільства, необхідністю його розвитку, забезпеченням сприятливих умов для життя й діяльності людей.

Затребуваність етичних знань і їх низький рівень в українському суспільстві ставлять перед освітньою системою країни складне й відповідальне завдання – сформувати свідомого суб'єкта моральності, починаючи зі школи й закінчуючи професійним навчанням. Етичні знання впроваджуються у різні сфери життя й діяльності людини: державні й силові структури, виробництво, політику, бізнес, охорону здоров'я, освіту та інші. Зростання ролі морально-психологічного чинника в Державній прикордонній службі України є закономірним, оскільки воно актуалізує значення особистості офіцера-прикордонника.

Сучасна гуманітарна освіта має потребу в розробці нових активних методів навчання етики та естетики, нових програм і методичних посібників, розроблених на основі наукових досліджень і практики роботи викладачів-науковців з філософських дисциплін. Метод навчання – досить складне, багатоякісне та багатовимірне педагогічне явище, в якому знаходять відображення об'єктивні закономірності, принципи, цілі, зміст і форми навчання. Цей зв'язок з іншими дидактичними категоріями взаємозворотний: принципи, цілі, зміст і форми навчання визначають метод, але вони не можуть бути реалізовані без нього, без урахування можливостей їх практичної реалізації.

Під час викладання кожної навчальної дисципліни, у тому числі й етики, у ВНЗ України широко використовуються як традиційні, так і нетрадиційні методи викладання. До традиційних методів за-

---

раховують лекції, семінари, що включають написання й обговорення рефератів, самостійну роботу студентів, консультації, заліки, іспити. Вищеперелічені традиційні методи викладання є базою для передачі знань слухачам. Жодною мірою не відмовляючись від традиційних методів викладання у вищій школі, все частіше стали використовуватися нетрадиційні методи, тому що вони більше активізують курсантів, розвивають їх індивідуальні здібності, ерудицію й уяву, сприяють діалогу між викладачем і слухачами, виявленню часом суперечливих проблем.

Проведені соціологічні дослідження різних форм і методів викладання показують, що системи засвоєння матеріалу лекції становлять 20 %, лекція з використанням наукових посібників дає змогу підвищити цей показник до 30 %, лекція з використанням аудіовізуальних засобів дає 50 % засвоєння інформації, дискусія – 70 %, гра – 90 %.

До нетрадиційних методів зараховують ділові, рольові, ситуативні або імітаційні, операційні ігри (тренінги); використання психологічних тестів, які дають змогу визначити характерні риси особистості, тестів для контролю знань; творчу, активну роботу з понятійним апаратом; складання тематичних кросвордів; вибір теми, маршруту та написання сценаріїв екскурсій; проведення різноманітних соціологічних досліджень, експериментів, педагогічного практикуму.

Особистісно-орієнтоване навчання є гуманітарною технологією відкритого типу. На відміну від традиційного навчання, яке орієнтується в основному на когнітивну сферу та мислення, ця технологія проектується для роботи зі свідомістю людини та процесами її індивідуально-особистісного розвитку. Метою цієї технології є розвиток особистісних структур свідомості (здатність робити вибір, рефлексія), суб'єктних якостей (автономності, самостійності, відповідальності) та індивідуальності курсантів. Зробити людину освіченою означає допомогти їй стати суб'єктом культури, історичного процесу, з власного життєвого досвіду допомогти їй мислити. Цілком очевидна необхідність побудови освітньої діяльності викладача на основі особистісно-орієнтованого підходу до викладання предмета. Для досягнення цієї мети необхідні кваліфіковані педагоги з гарною методичною

---

підготовкою. У той же час спостерігається слабкий рівень підготовки таких фахівців: розрив теорії й практики, опора на пам'ять, слабка методична підготовка, ще застаріли методи викладання гуманітарних дисциплін.

Методика викладання етики як навчального предмета і тим більше як наукової дисципліни ще недостатньо вивчена, незважаючи на те, що інтерес до цієї дисципліни підкреслювали багато сучасних вчених: В. Малахов, В. Возняк, Т. Дерев'янка, М. Кашуба, В. Мовчан, В. Чепіль та ін., але питання про методичне забезпечення викладання етики та естетики у ВНЗ залишається актуальним.

Метод навчання – це система послідовних взаємозалежних дій викладача й курсантів, що забезпечують засвоєння змісту утворення. Він характеризується трьома ознаками: цілями навчання, способами засвоєння змісту навчання й характером взаємодії суб'єктів навчання (викладача й курсанта).

У світовій педагогічній практиці накопичений значний досвід вивчення різних методів навчання, представлені їх численні класифікації.

Найбільшою мірою відповідає завданням курсу методики викладання класифікація методів навчання, розроблена Бабанським Ю. К.

Усі методи навчання він розділив на 3 види, кожний з яких має складну характеристику.

1. Методи організації й здійснення навчально-пізнавальної діяльності: словесні (лекції, пояснення, розповіді, бесіди); наочні (досвіди, демонстрації, ілюстрації); практичні (вправи, виконання творчих завдань).
2. Методи стимулювання й мотивації навчання. До них належать:
  - пізнавальні ігри;
  - навчальні дискусії;
  - створення різних навчальних ситуацій (емоційно-морального переживання, новизни, цікавості й інші).
3. Методи контролю й самоконтролю в навчанні. Маються на увазі: індивідуальне й фронтальне опитування, заліки й іспити, тестування і інші види контролю.

---

Сьогодні ці методи зазнали змін, були доповнені новими науково-методичними розробками Ляудис В., Мовчан В., Ефроїмсон В., Поповича О., Романєєвої І. Аналізуючи їх роботи, можна поділити методи на два типи:

- традиційні (зазначені вище);
- нетрадиційні (активні).

Традиційне навчання ґрунтується на перевазі репродуктивної діяльності курсантів та на досягненні ними чітко сформованих еталонів засвоєння. Такий підхід виходить із ефективності репродуктивної діяльності як самостійної цінності, орієнтує курсантів на стандартні навчальні процедури, ставить викладача в позицію оператора стандартних дидактичних матеріалів і засобів навчання. При цьому позиції викладача і курсантів у навчальному процесі залишаються особистісно-нейтральними, хоча й припускають позитивне емоційне ставлення один до одного.

До нетрадиційного навчання належать методи: програмованого, проблемного й інтерактивного (комунікативного) навчання, метод навчальних дискусій, ігровий, метод застосування тренінгових вправ та інші.

Нетрадиційні, пошукові методи виявляються досить продуктивними у військово-професійному навчанні. Вони дають можливість курсантам не тільки творчо засвоювати базові знання, але й опанувати ці знання відразу в контексті своєї професії. Ці методи наголошують на розвиток потенціалів навчання, виходять із самостійної цінності пошукової діяльності, ставлять педагога в позицію партнера з навчального дослідження, припускають особистісну участь у навчальному процесі, високу індивідуально-професійну готовність педагога до гнучкої, тактовної взаємодії з учнями, в якому відбувається розширення меж як безпосереднього досвіду, так і його осмислення курсантами.

Основними принципами нестандартного заняття є:

1. Відмова від шаблону в організації заняття, від рутини й формалізму в проведенні.
2. Максимальне залучення курсантів аудиторії в активну діяльність на уроці.



---

3. Не розважальність, а цікавість і захоплення як основа емоційного тону заняття.

4. Підтримка альтернативності, множинності думок.

5. Розвиток функції спілкування на занятті як умова забезпечення взаєморозуміння, спонукання до дії, відчуття емоційного задоволення.

6. “Прихована” (педагогічно доцільна) диференціація курсантів за навчальними можливостями, інтересами, здібностями і схильностями.

7. Використання оцінки як формуючого (а не тільки результативного) інструмента.

Способи створення проблемної ситуації:

постановка перед курсантами теоретичної проблеми, пояснення зовнішніх протиріч, спостережень у фактах, доказах, отриманих на основі спостережень або в результаті виміру;

створення проблеми шляхом викладу теорії виникнення й розвитку якого-небудь поняття;

постановка проблеми шляхом аналізу й узагальнення освоєних раніше знань і вмінь;

виникнення проблеми в результаті знаходження шляхів і способів рішення завдань.

У процесі проведення заняття викладач повинен підготувати курсантів для відповіді на творчі завдання:

1. Яку роль ви відводите моралі в історії становлення людства?

2. Чи відкриває історія моралі явище морального самовдосконалення людства?

3. Чи вважаєте ви, що людство здатне і далі здійснювати поступ до морального самовдосконалення?

4. Як ви думаєте, чи зможе людство подолати егоїзм власної природи і спрямувати зусилля на збереження життя природи?

Викладач ставить проблеми, сам їх вирішує, розкриваючи всі протиріччя вирішення, всю його логіку й доступну систему доказів. Курсанти стежать за логікою викладу, контролюють її, є спілниками у процесі вирішення. Викладач супроводжує виклад питаннями, на які відповідає сам або залучає курсантів. Велике значення має мовлення

---

вчителя: яскраве, емоційне, логічно бездоганне. Курсанти ведуть запис у конспектах. Тому викладач повинен продумати зміст, форму запису на дошці й відповідно в зошитах.

Можливі різні варіанти організації роботи. Для кожного курсанта можуть бути підготовлені таблиці з канвою викладу матеріалу, із пропусками, які заповнюються в процесі слухання лекції. У таких таблицях уже є другорядний текстовий матеріал, учні не витрачають час на його відтворення, а заповнюють ту частину, що є темою даного заняття. Такі таблиці готують у випадку систематизації знань і класифікації понять.

У вивченні певного матеріалу активними методами пізнання стають аналогії, порівняння, узагальнення. Курсантам напередодні заняття як одного з видів домашнього завдання пропонується розділити сторінку на дві частини. У лівій його частині виписати необхідні визначення, поняття до теми, які будуть активно використовуватися на занятті. Права частина заповнюється на занятті під контролем викладача.

У запропонованому занятті можна дати завдання знайти визначення таких понять: природа людини, соціальне життя, закони суспільства, культура спілкування, перспективи людства.

У проблемно-розвиваючому навчанні лекції діляться на 8 типів, але для викладача етики найбільш прийнятні такі:

1. Проблемна лекція. У ній моделюються протиріччя реального життя через їх представленість у теоретичних концепціях. Головна мета такої лекції придбання знань курсантами самостійно.

2. Лекція-провокація (або лекція із запланованими помилками). Формує вміння курсантів оперативно аналізувати, орієнтуватися в інформації й оцінювати її. Може використовуватись як метод “живої ситуації”.

3. Лекція-діалог. Зміст подається через серію питань, на які курсант повинен відповідати безпосередньо в ході лекції. До цього типу належить лекція із застосуванням техніки зворотного зв'язку, а також програмована лекція-консультація.

---

4. Лекція із застосуванням ігрових методів (методи тренінгу (ігровий), методи конкретних ситуацій і інші). Курсанти самі формулюють проблему й самі намагаються її вирішити.

Отже, методи навчання – надзвичайно складні психолого-педагогічні та соціально-педагогічні утворення. У розкритті їх суті виявляється, що їм властиві не одна, а кілька істотно важливих ознак, і через те будь-якій з них можна віддати перевагу лише в цілком конкретних педагогічних умовах.

На даний час немає жодної класифікації методів навчання, яка охопила б широкий та різноманітний діапазон традиційних та нетрадиційних методів навчання. Неможливо зупинитися на використанні тих чи інших методів навчання окремо. Лише інтегруючись одні в другі, поєднуючись та взаємодоповнюючись, традиційні та нетрадиційні методи навчання у вищих навчальних закладах можуть привести до очікуваних результатів.

Вища школа України постійно працює над рівнем наукового потенціалу викладачів, поглиблення наукових навчальних програм, досліджуваних предметів, і саме це може стати запорукою успішної підготовки молодих фахівців, які так необхідні українському сучасному транзитивному суспільству.

### Список використаної літератури

1. Бабанский Ю. К. Оптимизация педагогического процесса (В вопросах и ответах) / Ю. К. Бабанский, М. М. Поташник. – К. : Радянська школа, 1982. – 198 с.

2. Володько В. М. Самостійна навчально-пізнавальна діяльність як один з методів розвитку творчих здібностей студентів. Вища і середня педагогічна освіта / В. М. Володько, Т. В. Іванова. – Київ, 1993. – № 16. – С. 62.

3. Військова педагогіка та психологія : підручник / В. Г. Кремень, С. Д. Максименко, О. Д. Сафін та ін. – Хмельницький : Вид-во Академії ПВУ. – 2000. – 462 с.

4. Лозова В. І. Теоретичні основи виховання і навчання : навчальний посібник / В. І. Лозова, Г. В. Троцько. – Харків, 2002. – С. 335–343.

5. Фіцула М. М. Педагогіка : навчальний посібник / М. М. Фіцула. – Вид. 2-ге, випр., доп. – К. : Академвидав, 2007. – 161 с.

---

6. Фурман А. В. Технологія створення граф-схем навчальних курсів у модульно-розвивальній системі / А. В. Фурман // Рідна школа. – 2007. – № 2. – С. 25–78.

7. Щербань П. М. Навчально-педагогічні ігри – активна форма підготовки майбутніх вчителів / П. М. Щербань // Вища і середня педагогічна освіта. – 2011. – № 6. – С. 68–73.

8. Ягупов В. В. Педагогіка : навч. посібник / В. В. Ягупов. – К. : Либідь, 2002. – 560 с.

*Рецензент – кандидат психологічних наук, доцент Чистяков С. А.*

*Стаття надійшла до редакції 1.03.2016*

***Топольницкая Г. Особенности нетрадиционных методов преподавания этики в высшем военном учебном заведении***

Статья посвящена анализу и определению сущности некоторых нетрадиционных методов преподавания этики в высшем военном учебном заведении, раскрыто содержание таких методов и осуществлена классификация как традиционных, так и нетрадиционных методов обучения.

**Ключевые слова:** *методы обучения, нетрадиционные методы, личностно-ориентированный подход, классификация методов обучения.*

***Topolnytska G. Some aspects of non-traditional methods of teaching ethics in higher military establishment***

Modern humanitarian education requires development of new active methods of teaching ethics and aesthetics, new programs and methodological aids, based on scientific research and practice of work of teachers-scientiststeaching philosophical subjects. The sociological research of various forms and methods of teaching shows that the “systems of learning of lecture material is 20 %, lecture with the use of scientific aids allows to increase this figure to 30 %, lecture using audiovisual aids gives 50 % of information learning, discussion -70 %, game - 90 %”.

Unconventional methods include business, role, situational or simulation, operational games (training); use of psychological tests, which enable

---

to define the characteristics of personality, knowledge control tests; creative, active work with conceptual apparatus; thematic crossword preparation; theme selection, routing, writing scripts of excursions; conducting various sociological researches, experiments, pedagogical practice.

Unconventional research methods are very productive within professional military training. They allow cadets not only to creatively learn basic knowledge, but to acquire that knowledge directly in the context of their profession. These methods focus on developing the capabilities of learning, come from the independent value of research activity, put the teacher in the position of a partner of academic research, involve personal participation of all persons who participate in the educational process, high personal and professional readiness of the teacher to flexible, tactful interactions with students, in which the expansion of the boundaries of direct experience and its interpretation by students take place.

Lectures in problem-based learning are divided into 8 types, but for a teacher of ethics the most appropriate are the following ones:

1. Problematic lecture. It models the real life contradictions through their representation in theoretical concepts. The main aim of this lecture is independent acquisition of knowledge by cadets.

2. Lecture-provocation (or lecture with planned mistakes). It forms cadets' skills to analyze, know and evaluate information. Can be used as a method of "live situation".

3. Lecture-dialogue. The content is served through a series of questions cadets have to answer during the lecture. This type is adjacent to the lecture with the use of feedback techniques, and the programmed lecture-consultation.

4. Lecture with game methods (methods of training (game) case-methods and others). The students formulate the problem and try to solve it themselves.

Higher school of Ukraine is constantly increasing the level of the teachers' scientific potential, deepening of scientific educational programmes, researched subjects, and this can become the key to successful training of young professionals necessary for Ukrainian modern transitive society.

**Keywords:** *teaching methods, non-traditional methods, student-centered approach, classification of teaching methods.*

---

УДК 355.23: 355.4(477)

**Андрій Чудик,**  
кандидат педагогічних наук,  
Національна академія Державної прикордонної служби України  
імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький

## **МЕТОДИКА ПІДВИЩЕННЯ КООРДИНАЦІЙНИХ ЗДІБНОСТЕЙ КУРСАНТІВ НА ЗАНЯТТЯХ З РУКОПАШНОГО БОЮ**

*У статті розкрито основні методи підвищення координаційних здібностей у процесі занять з рукопашного бою, їх характеристика та опис, а також рекомендації щодо їх ефективного впровадження в освітній процес.*

**Ключові слова:** фізична підготовка, координаційні здібності, рукопашний бій, методи, методика.

**Постановка проблеми у загальному вигляді.** Ефективність виконання прийомів рукопашного бою значною мірою залежить від того, наскільки координований боець. У реальних умовах тренувальної і практичної діяльності різні види координаційних здібностей звичайно виявляються як у тісній взаємодії один з одним, так і з іншими руховими якостями (швидкісними здібностями, силовими здібностями, витривалістю, гнучкістю), а також з різними сторонами підготовленості – технічної, тактичної, психічної.

У зв'язку з цим, якщо розвиток різних фізичних якостей (наприклад, удосконалення техніки, чи тактики – психологічна підготовка)

© Андрій Чудик

---

здійснюється шляхом використання більш-менш складних у координаційному відношенні вправ, то паралельно удосконалюються і різні види координаційних здібностей. У свою чергу, спрямоване удосконалення, наприклад, здатність до довільного розслаблення м'язів, сприяє підвищенню економічності роботи і витривалості, удосконаленню техніки, а робота над координацією рухів, здатністю орієнтування в просторі розширює техніко-тактичний арсенал курсанта і под.

**Метою статті** є розгляд основних методів підвищення координаційних здібностей у процесі занять з рукопашного бою, їх характеристика та опис, а також рекомендації, щодо їх ефективного впровадження в освітній процес.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор.** Розробці концепції навчання військовослужбовців, розвитку змістовних і методичних основ рукопашного бою присвячені дослідження С. Ашкіназі, В. Маришук, Ю. Логінова та ін. Учені зазначають, що рукопашний бій – це комплекс засобів щодо навчання, виховання і формування у військовослужбовців технічної, тактичної, фізичної і психічної готовності до дій у складних умовах ближнього бою, тобто при безпосередньому зіткненні з противником. Комплекс різноманітних фізичних вправ, на думку вчених, забезпечує не тільки навчання техніки прийомів і тактики ведення рукопашного бою з противником, але і розвиток швидкості в діях, спритності та сили, виховання сміливості та рішучості, винахідливості та ініціативності, упевненості у своїх силах, удосконалення психічної стійкості, набуття досвіду емоційно-вольової поведінки.

Окрім цього, вчені С. Антоненко, В. Горбатов, О. Іванов, О. Івлєв, М. Фролов та ін. запропонували багато доповнень до традиційної методики навчання з метою удосконалення підготовки представників правоохоронних органів до дій під час затримання озброєних порушників. Зокрема С. Антоненко зазначає, що розвиток координаційних здібностей прискорює процес формування рухових навичок рукопашного бою і підвищує стійкість рухових дій до збиваючих факторів. Координаційні здібності удосконалюються на основі розвитку фізич-

---

них якостей, збільшення об'єму м'язової пам'яті, оцінювання положення тіла у просторі і рівноваги.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Професійна діяльність персоналу Державної прикордонної служби України ставить певні вимоги до вияву видів координаційних здібностей. Найбільш максимально в службовій діяльності виявляються такі види координації:

здатність до утримання стійкої пози (рівновага);

здатність до оцінки і регуляції динамічних та просторово-часових параметрів рухів;

здатність до перебудови рухової діяльності і пристосування рухових дій (координованість рухів);

почуття ритму;

здатність до орієнтування в просторі.

Удосконаленню координаційних можливостей сприяє застосування ідеомоторного тренування, що дозволяє курсанту шляхом уявного відтворення зорових і м'язово-рухових образів краще засвоїти раціональні техніко-тактичні варіанти виконання рухів, оптимальний режим роботи м'язового апарату.

Практична реалізація ідеомоторного тренування вимагає дотримання методичних прийомів, що повинні постійно знаходитися в полі зору викладача-тренера і курсанта-співробітника. По-перше, уявне відтворення рухів повинне проводитися в точній відповідності з характеристиками техніки дій. По-друге, необхідно концентрувати увагу на виконанні конкретних елементів дій. При цьому курсанти молодших курсів при створенні образів рухів у процесі ідеомоторного тренування повинні частіше звертати увагу на більш загальні параметри – основні положення і траєкторії, темп рухів та ін. З ростом кваліфікації і збільшенням точності зорових і м'язово-рухових сприйнять ідеомоторне тренування більшою мірою повинне направлятися на удосконалення сприйняття більш тонких компонентів техніко-тактичних дій, ритму рухів, координації діяльності різних м'язових груп і под.

Важливою стороною ідеомоторного тренування є психічна регуляція м'язової координації, що виражається у формуванні режиму роботи як м'язів, що забезпечують виконання основних рухів, такі їх антагоніс-



---

тів. Уміння синхронізувати напругу м'язів, що працюють, максимально розслаблювати м'язи-антагоністи – є важливим показником професійної майстерності. Здатність курсанта сконцентрувати увагу на максимальній активності окремих м'язових груп, при максимальному розслабленні інших, вимагає постійного цілеспрямованого ідеомоторного тренування. Для вирішення цього завдання найбільш ефективно навчання курсанта можливе лише при повному довільному розслабленні м'язів, а потім при удосконаленні здатності щодо концентрації напруги м'язових груп, що забезпечують ефективно виконання рухів.

При плануванні роботи, що сприяє підвищенню координаційних можливостей, необхідно враховувати такі компоненти навантаження: складність рухів, інтенсивність роботи, тривалість окремої вправи (підходу, завдання), кількість повторень однієї вправи (підходу, завдання), тривалість і характер пауз між вправами (підходами, завданнями).

Для удосконалення координаційних можливостей курсантів застосовуються вправи різного ступеня складності: від відносно простої, стимулюючої діяльності аналізаторів, нервово-м'язового апарату та підготовки організму до більш складних рухів, – до найскладніших вправ, що вимагають повної мобілізації функціональних можливостей курсантів.

Процес удосконалення різних видів координаційних здібностей проходить найбільш ефективно в тому випадку, коли складність рухів коливається в діапазоні 75–90 % від максимального рівня, тобто того рівня, перевищення якого не дозволяє курсантам справлятися з завданнями (рівновага, почуття ритму, орієнтування в просторі тощо). Тоді рухи виконуються на такому рівні складності, що вони висувають до функціональних можливостей організму курсанта досить високі вимоги, які стимулюють реакції адаптації та лежать в основі приросту координаційних здібностей, але в той же час не приводять до швидкої втоми аналізаторів і зниження здатності курсантів до ефективної роботи, тим самим забезпечуючи виконання достатньо великого обсягу роботи, що сприяє удосконаленню координаційних здібностей.

Завдання щодо невисокої (40–60 % від максимального рівня) і помірної (60–70 % від максимального рівня) координаційної складності

---

досить ефективні для підготовки курсантів молодших курсів. У курсантів старших курсів вони можуть знайти застосування на початку тренувального періоду, а також під час проведення розминок на заняттях з малими навантаженнями відбудовного характеру.

Визначене місце в системі підготовки кваліфікованих правоохоронців займають заняття приграничної (90–96 % від максимального рівня) і граничної складності. Однак обсяг такої роботи повинен бути відносно невеликий – 10–15 % від загального обсягу тренувальної роботи, який сприяє приросту координаційних здібностей. При цьому половина цієї роботи припадає на виконання спеціально-підготовчих, а половина – тренувальних вправ, виконуваних в умовах практичної діяльності.

У загальному обсязі роботи, що стимулює вияв і розвиток координаційних можливостей персоналу прикордонної служби високої кваліфікації, зразкове співвідношення завдань різного ступеня складності може виглядати таким чином: завдання невисокої складності – 5–10 %, завдання помірної складності – 30–40 %, завдання високої складності – 40–50 %, завдання приграничної і граничної складності – 10–15 %.

Переважна спрямованість завдань на удосконалення того чи іншого виду координаційних здібностей на їхнє комплексне удосконалення, а також етап удосконалювання цих здібностей стосовно до конкретних рухів обумовлюють виконання вправ з різною інтенсивністю.

Однак стосовно найрізноманітніших вправ і завдань, що сприяють приросту координаційних здібностей, існує загальна тенденція: застосування невисокої інтенсивності на початкових етапах удосконалення даної якості щодо конкретних рухових дій, поступове підвищення інтенсивності в міру розширення техніко-тактичних можливостей курсанта і, нарешті, використання на межі граничної і граничної інтенсивності, коли мова йде про удосконалення координаційних можливостей у безпосередньому взаємозв'язку з досягненням високих результатів у професійній діяльності.

Варто завжди пам'ятати, що в курсантів високої кваліфікації процес удосконалення координаційних здібностей завжди проходить специфічно, тобто він органічно пов'язаний з вирішенням завдань

---

техніко-тактичного удосконалення, з розвитком швидко-силового здібностей, витривалості в умовах специфічних тренувальних і змагальних навантажень. Тому й інтенсивність роботи при удосконаленні координаційних здібностей значною мірою визначає необхідність комплексного вирішення завдань спеціальної підготовки курсанта в конкретному виді діяльності.

Якщо в курсантів молодших курсів здатність до довільного розслаблення м'язів найкраще удосконалюється в умовах простих рухів, без напруги та з тривалою концентрацією уваги на розслабленні тих чи інших м'язових груп і под., то в курсантів старших курсів робота будується по-іншому. Наприклад, установка на розслаблення м'язів, не залучених до роботи, реалізується насамперед під час основних спеціально-підготовчих, а також змагальних вправ, виконуваних з граничною інтенсивністю.

Курсанти молодших курсів, що займаються спортивними іграми, розвивають координаційні здібності, виконуючи різні нескладні естафети з м'ячем і без м'яча, кидки м'яча на точність, прості вправи з м'ячем у парах і групах, на місці та у русі тощо. Вправи виконуються з відносно невисокою інтенсивністю, що обумовлюється як обмеженими технічними можливостями, так і невисоким рівнем фізичної підготовленості, у тому числі і координаційних здібностях.

З часом ситуація стає принципово іншою: великий обсяг роботи, спрямованої на удосконалення координаційних здібностей, зв'язаний з вирішенням складніших техніко-тактичних завдань в умовах дефіциту простору і часу, протидії кваліфікованих суперників, взаємодії з партнерами, що забезпечують високий темп гри, створення складних несподіваних ситуацій, що вимагають граничного прояву координаційних здібностей. Навіть виконання таких індивідуальних завдань, пов'язаних з удосконаленням координаційних здібностей, як, наприклад, відпрацювання кидків у кошик з незручних положень – у баскетболі, прориви з м'ячем до суперників, переборюючи опір захисників, – у футболі і под., вимагає роботи з граничною чи біля граничною інтенсивністю.

У процесі удосконалення координаційних можливостей курсантів тривалість безупинної роботи в окремій вправі, підходить (серії

---

повторень того самого руху) чи завдання (безупинне виконання взаємозалежних різних рухів) коливається в широкому діапазоні, що визначається завданням, яке стоїть в кожному конкретному випадку. Якщо склад рухових дій, інтенсивність роботи можуть бути суворо детерміновані (наприклад, збереження рівноваги на одній нозі, біг з перешкодами на конкретну дистанцію, стрибки з поворотами на задану кількість градусів і тощо), то тривалість безупинної роботи може бути визначена конкретно і звичайно складає 10–20 с. Протягом цього часу забезпечуються високоефективний контроль за якістю роботи і доцільна регуляція м'язової діяльності, тому що робота завершується до появи втоми. Досить точно може бути запланована тривалість роботи під час виконання спеціально-підготовчих і змагальних вправ у швидкісно-силових і циклічних видах підготовки, окремих складно координаційних видах, з яких склад дій і їх тривалість можуть бути заздалегідь сплановані. Тривалість безупинної роботи тут може коливатися від часток секунди чи кількох секунд до кількох хвилин (пробігання заданих дистанцій з контролем темпу, часу, розвиваючих зусиль).

Коли удосконалення координаційних здібностей здійснюється в умовах реальної змагальної діяльності в єдиноборствах чи спортивних іграх, то заздалегідь планувати тривалість кожної вправи практично неможливо (як і характер вправ і інтенсивність роботи) і вона звичайно коливається від часток секунди до кількох секунд.

Тривалість роботи залежить також від поставленого завдання. Якщо вправа повинна сприяти освоєнню складного в координаційному відношенні руху, то тривалість вправи обумовлюється необхідністю роботи в стійкому стані, до розвитку втоми і, природно, вона невелика. Коли розвивається здатність до вияву високого рівня координаційних можливостей в умовах втоми, характерного для практичної діяльності, то тривалість роботи може бути значно збільшена.

Удосконалення координаційних здібностей пов'язано з використанням винятково різноманітних рухових дій, вироблених в умовах роботи різної тривалості й інтенсивності. Деякі з них можуть бути багаторазово відтворені. Деякі ж є результатом реакції на несподівану си-

---

туацію й у чистому вигляді їх відтворити неможливо. Усі ці фактори не можуть не позначитися на кількості повторень однієї вправи, підходу чи завдання.

При нетривалій роботі в кожній вправі (до 5 с) кількість повторень може бути досить великою – від 6 до 10–12. При більш тривалих завданнях кількість повторень пропорційно зменшується і може не перевищувати 2–3. У цьому випадку вдається зберегти високу активність тих, що займаються, і їх інтерес до конкретного завдання й одночасно забезпечити досить великий сумарний вплив на функціональні системи організму і механізми, які несуть основне навантаження при прояві конкретного виду координаційних здібностей.

Якщо виникає необхідність удосконалення координаційних здібностей в умовах втоми, то кількість повторень вправ звичайно істотно зростає: до 12–15 – при виконанні короткочасних і до 4–6 і більше – при виконанні більш тривалих завдань.

Кількість повторень також визначається програмою тренувального заняття, його конкретними завданнями. При комплексному удосконаленні різних видів координаційних здібностей, що вимагає застосування великої кількості різноманітних вправ, кількість повторень кожної вправи звичайно невелика – не більш 2–3. Коли ж здійснюється заглиблене удосконалення одного з видів координаційних здібностей стосовно конкретного рухового завдання, то кількість повторень вправ може зрости в 3–5 разів.

Звичайно паузи між окремими вправами досить великі – від 1 хвилини до 2–3 хвилин – і повинні забезпечувати відновлення працездатності, а також психологічний настрій на ефективне виконання чергового завдання. В окремих випадках, коли ставиться завдання виконання роботи в стані втоми, паузи можуть бути істотно скорочені (іноді до 10–15 с), це забезпечує виконання роботи в умовах прогресуючої втоми.

За характером відпочинок між вправами може бути активним чи пасивним. У випадку активного відпочинку паузи заповнюються малоінтенсивною роботою, що сприяє розслабленню і розтяганню м'язів. Іноді в паузах відпочинку використовується масаж і самомасаж, ідеомоторні й аутогенні впливи.

---

**Висновки.** На основі аналізу наукових джерел та проведеного дослідження визначено, що успіх процесу вдосконалення координаційних здібностей залежить від правильного застосування методів навчання.

У процесі підвищення рівня координаційних здібностей у курсантів необхідно враховувати такі рекомендації:

перед виконанням вправ на розвиток координації рухів необхідно ретельно проводити розминку із застосуванням вправ, що мають схожість з тренувальним як за формою, так і за змістом;

швидкість виконання вправ, їх амплітуду та координаційну складність необхідно збільшувати поступово, як в першому занятті, так і в системі суміжних занять;

під час виконання вправ з додатковими обтяженнями потрібно узгоджувати їх величину з індивідуальними можливостями курсантів, виконувати тільки добре освоєні вправи.

Отже, розвиваючи координаційні здібності курсантів, слід обов'язково зважати на вікові особливості, здійснювати раціональний підбір засобів та методів, урахувати запропоновані методичні рекомендації та підходи.

**Перспективами подальших досліджень** є визначення особливостей підготовки правоохоронців до застосування сили та спеціальних засобів при затриманні правопорушників, які чинять фізичний опір.

### **Список використаної літератури**

1. Антоненко С. А. Розвиток координаційних здібностей на основі сенсорної інформації в процесі формування навичок рукопашного бою / С. А. Антоненко // Слобожанський науково-спортивний вісник. – Харків : ХДАФК, 2004. – №7. – С.128–131.
2. Лях В. И. Координационные способности: диагностика / В. И. Лях. – М. : ТВТ Дивизион, 2006. – 290 с.
3. Назаренко Л. Д. Средства и методы развития двигательной координации / Л. Д. Назаренко // Теория и практика физ. культуры. – М., 2003. – 259 с.

---

4. Садовски Е. Структура координационных способностей спортсменов, специализирующихся в спортивных единоборствах / Е. Садовски // Наука в олимпийском спорте. – 2000. – № 2. – С. 5–9.

5. Фігура О. В. Рукопашний бій : навчально-методичний посібники / Фігура О. В. – Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2004. – 131 с.

*Рецензент – кандидат педагогічних наук, доцент Багас О. П.*

*Стаття надійшла до редакції 25.02.2016*

**Чудик А. В. Методика повышения координационных способностей курсантов на занятиях по рукопашному бою**

В статье раскрыты основные методы повышения координационных способностей в процессе занятий по рукопашному бою, их характеристика и описание, а также рекомендации по их эффективному внедрению в образовательный процесс.

**Ключевые слова:** *физическая подготовка, координационные способности, рукопашный бой, методы, методика.*

**Chudyk A. V. Technique of increase coordination abilities of cadets at the lessons of unarmed combat**

The article deals with the basic methods of improving coordination abilities in the process of training by unarmed combat, their characteristics and description, as well recommendations for their effective implementation in the educational process.

The effectiveness of the implementation techniques of unarmed combat largely depends on how a coordinated fighter. Improvement of coordination possibilities promotes the use of ideomotor training, allowing cadet by mental reproduction of visual and musculo-skeletal images better assimilate rational technical and tactical movements embodiments, the optimal mode muscular system.

Professional career personnel of the State Border Service of Ukraine makes certain demands to the manifestation of forms of coordination abilities. This focus on the problems of improvement of a particular type of coordination abilities, to their complete perfection, as well as stage of improving

---

these abilities with regard to specific movements are responsible for doing the exercises with different intensity.

When planning the work, contributing to improve the coordination of opportunities, you need to consider the following load components are: the complexity of the movements, work intensity, the duration of a single exercise, the number of repetitions of the same exercise, the duration and nature of the pauses between exercises.

The improvement of coordination capabilities of of cadets, applied exercises varying degrees of complexity, from relatively simple, stimulating activity analyzers, the neuromuscular system and prepare the body for more complex movements - to the most complex exercise requiring the full mobilization of the functionality of the students.

Develop coordination abilities, be sure to take into account the age characteristics, to carry out a rational choice of means and methods to take into account the proposed guidelines and approaches.

**Keywords:** *physical training, coordination abilities, unarmed combat, techniques, methods.*



---

УДК 371.214.2:811.111

**Валентина Юркова,**

*Національна академія Державної прикордонної служби України  
імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький*

**Ванда Мичковська,**

*кандидат педагогічних наук, доцент,  
Національна академія Державної прикордонної служби України  
імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький*

## **ПЕДАГОГІЧНІ ПРИНЦИПИ РОЗРОБКИ НАВЧАЛЬНОГО ПОСІБНИКА З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ**

*У статті проаналізовано методичні засади, педагогічні принципи, що повинні враховуватися при укладанні навчального посібника з іноземної мови. Визначено роль іноземної мови у профільному навчанні.*

**Ключові слова:** *навчальний посібник, профільне навчання, іноземна мова.*

**Постановка проблеми у загальному вигляді.** У зв'язку з інтеграцією України до єдиного європейського освітнього простору посилюється процес модернізації вітчизняної освіти в цілому та іншомовної зокрема. Через свої соціальні, пізнавальні і розвивальні функції іноземна мова посідає особливе місце в системі сучасної освіти як засіб спілкування, пізнання оточуючого світу та розширення його кордонів. Вивчення іноземної мови є ефективним засобом соціалізації, самовираження, інтелектуального, емоційного і морального розвитку особистості [2].

© Валентина Юркова, Ванда Мичковська

---

Випускник вищого навчального закладу повинен володіти знаннями з іноземної мови, що складають цілісну картину світу, а також необхідними навичками й уміннями здійснювати різні види іншомовної діяльності. Він має бути готовим до міжособистісної та міжкультурної співпраці як у межах своєї країни, так і на міжнародному рівні.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опираються автори.** Проблемами укладання навчальних посібників з іноземних мов займаються науковці інституту педагогіки з відділу вивчення іноземних мов, Академії педагогічних наук України: В. Редько, Т. Полонська, Н. Басай, О. Басай, О. Пасічник, І. Алексеєнко, Є. Долинський.

Над конструюванням змісту навчально-методичних посібників з іноземної мови за професійним спрямуванням для вищих навчальних закладів працюють українські та зарубіжні дослідники: Т. Добрянська, Н. Єремєєва, О. Іващенко, М. Краснодобська, Н. Крипська, І. Логвиненко, Т. Панова, Л. Попова, О. Спіркіна, Ю. Шевченко, Л. Шугай, Б. Шуневич, Є. Хадиняк.

**Мега статті** – здійснити аналіз методичних засад і структури навчального посібника з іноземної мови.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Основним засобом оволодіння змістом дисциплін з іноземної мови є навчальні посібники. У нашому дослідженні розглянемо навчальний посібник з іноземної мови. Його ефективність, зокрема здатність сприяти виконанню вимог навчальних програм, розвитку пізнавальних інтересів і комунікативних потреб суб'єктів навчання різнобічно залежить від дидактичних і методичних підходів, визначених для побудови їх змісту і структури. Він має бути спроможними успішно виконувати цілі, визначені навчальною програмою [5].

Навчальний посібник як основний засіб забезпечення тих, хто навчається, змістом обраного ними курсу різнобічно узгоджується з їхніми іншомовними комунікативними намірами та враховує навчальний досвід, набутий у процесі вивчення іноземної мови як загальноосвітнього предмета в початковій та основній школі [3].

---

Побудова змісту навчального посібника з іноземної мови ґрунтується на певних закономірностях, які враховуються в галузі створення навчальної літератури, а саме:

мета навчання іншомовного спілкування в межах даного предмета зумовлює зміст відповідного навчального посібника і є компонентом загальної мети навчання іноземної мови в загальноосвітніх навчальних закладах;

успішна реалізація мети й ефективне використання змісту навчального посібника з іноземної мови залежать від доцільно відібраного і методично раціонально організованого в ньому навчального матеріалу: мовного, мовленнєвого та текстового матеріалу, вправ і завдань, позатекстових матеріалів;

вікові психологічні особливості суб'єктів навчання, їх інтереси, комунікативні потреби та навчальний досвід є психолого-дидактичним підґрунтям для визначення видів і форм навчальної діяльності, що використовуються у змісті посібника;

рівень умотивованості навчальних дій, що мають виконувати ті, хто навчається, слугує передумовою для усвідомленого й успішного оволодіння змістом навчального посібника;

ефективність процесу навчання залежить від дидактичної та методичної доцільності запропонованих посібником методів, способів і форм презентації та активізації навчального матеріалу, а також від методів і форм контролю рівня його засвоєння;

зміст навчального посібника має надавати суб'єктам навчання можливість для демонстрації власних іншомовних здібностей у різних видах мовленнєвої діяльності, спостерігати динаміку їх розвитку й усвідомлювати результати своєї роботи, бачити тенденцію їх удосконалення та, за потреби, коригувати набутий досвід відповідно до власних комунікативних намірів;

зміст навчального посібника з іноземної мови має бути гнучким, не повинен жорстко регламентувати роботу викладача, а, навпаки, давати йому змогу ефективно здійснювати педагогічне керівництво діяльністю тих, хто навчається, деколи варіювати запропонованим змістом, що зумовлюється об'єктивними і суб'єктивними чинниками впливу на освітній процес;

---

одним із пріоритетних принципів сучасного розвитку іншомовної освіти є взаємопов'язане навчання тих, хто навчається іншомовного спілкування і культури народу, мова якого вивчається, що має чітко відбиватись у змісті навчального посібника з іноземної мови;

для забезпечення вірогідності змісту навчального матеріалу, передбаченого для набуття суб'єктами навчання іншомовного профільно-зорієнтованого комунікативного досвіду відповідно до вимог навчальної програми, його оптимальний добір і раціональна збалансованість у навчальному посібнику визначається за результатами експериментальної перевірки в загальноосвітніх закладах різних регіонів України [6].

Зазначені закономірності можуть слугувати підґрунтям для визначення змісту структурних компонентів навчального посібника з іноземної мови. Основною структурною одиницею організації навчального матеріалу в змісті посібника визначено тематичні розділи (модулі), які відображають сутнісний зміст курсу іноземної мови. Кожний розділ є автономним і завершеним за своїм змістом складником навчального посібника, що дає можливість викладачу вибудовувати процес вивчення тем курсу в довільному порядку [4].

Конструювання змісту навчального посібника з іноземної мови здійснюється на основі таких принципів:

1. Принцип компетентнісного підходу до навчання іншомовного спілкування, що забезпечує прагматичні комунікативні потреби тих, хто навчається, відповідно до змісту обраного курсу з іноземної мови, зокрема, усвідомлене набуття / удосконалення досвіду аналізувати, систематизувати, порівнювати, робити висновки, висловлювати своє ставлення до об'єктів спілкування і давати їм оцінку, обґрунтовувати власну точку зору, усвідомлено оволодівати способами діяльності з метою застосування навчальних досягнень і набутого досвіду в реальних життєвих ситуацій.

2. Принцип комунікативної спрямованості навчання сприяє оволодінню таким рівнем іншомовного спілкування в усній і письмовій формах у межах навчального середовища, який узгоджується з дескрипторами Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти.

3. Принцип ситуативності та тематичної організації навчального матеріалу, який створює умови для адекватної реалізації ідеї комуні-

---

кативності. Оволодіння іншомовним досвідом відбувається в межах тем, визначених навчальною програмою курсів з іноземної мови, а основною формою організації спілкування вважаються творчі інтерактивні види діяльності: мовленнєва ситуація, рольова гра, проектна робота, діалогові та колективні форми комунікації, тематично зорієнтовані на обраний профіль.

4. Принцип урахування досвіду, набутого суб'єктами навчання у вивченні інших навчальних предметів, зокрема іноземної мови як загальноосвітньої чи предмета для поглибленого вивчення, що дозволяє прогнозувати можливі труднощі в оволодінні змістом курсів з іноземної мови, і в такий спосіб раціоналізувати освітній процес. У зв'язку з цим доцільно в навчальних посібниках презентувати спеціальні рубрики, які орієнтують суб'єктів навчання на повторення й узагальнення раніше вивченого навчального матеріалу.

5. Принцип свідомого навчання передбачає добір змістовно цінного навчального матеріалу, що забезпечуватиме розвиток пізнавальних здібностей тих, хто навчається. Він сприяє цілеспрямованому сприйманню й осмисленню мовних явищ, що вивчаються, їх творчому трансформуванню у процесі здійснення мовленнєвих дій: від усвідомленого оволодіння дією до автоматизованого її виконання; від формування окремих компонентів до їх об'єднання.

6. Принцип урахування вікових особливостей суб'єктів навчання, який зумовлює добір спеціальних методичних підходів, форм і засобів для організації профільно-спрямованого спілкування з метою ефективного оволодіння реалізованим у навчальних посібниках змістом профільних курсів відповідно до набутого іншомовного комунікативного досвіду.

7. Принцип збалансованого та взаємопов'язаного навчання всіх видів мовленнєвої діяльності, який ураховує їх спільні психологічні механізми та ґрунтується на використанні максимуму відповідних аналізаторів для досягнення достатнього рівня сформованості у тих, хто навчається, умінь і навичок в усному та письмовому профільно-спрямованому спілкуванні. Відповідно, у навчальних посібниках мають використовуватись види діяльності, що сприяють комплексному оволодінню аудіюванням, говорінням, читанням, письмом.

---

8. Принципи диференціації та індивідуалізації навчання відповідно до іншомовних комунікативних намірів суб'єктів навчання у межах змісту вибраного профільного курсу, що дає можливість “дійти до кожного” з урахуванням їх особистісних можливостей і потреб.

9. Принцип розширення ролі самостійної іншомовної комунікативної діяльності суб'єктів навчання, розвитку їх автономії, мотивації, усвідомленого ставлення до організації та результатів своєї навчальної роботи, що є чинниками впливу на траєкторію їх особистісного розвитку. Доцільно в навчальних посібниках активно використовувати види самостійної діяльності, що сприяють розвитку творчих здібностей тих, хто навчається [5].

Ефективність навчальної діяльності та результати успішності суб'єктів навчання під час вивчення іноземної мови значною мірою залежать від змісту і структури навчального посібника, зокрема від дидактично доцільно підбраного навчального матеріалу та методично раціональної його організації в навчальному посібнику. Важливо, щоб зміст посібника та всі його структурні компоненти узгоджувалися з цілями навчання, віковими особливостями тих, хто навчається, їхніми іншомовними комунікативними потребами. Основними вимогами до структурних компонентів тематичних розділів (модулів) навчального посібника (підрозділів, параграфів, занять тощо) є такі [1]:

1. Цілі та завдання кожного структурного компонента навчального посібника необхідно розглядати як частину загальної мети навчання профільно-орієнтованого іншомовного спілкування. Вони окреслюють обсяг мовного, мовленнєвого та інформаційного матеріалу, яким повинні оволодіти суб'єкти навчання в межах певної теми, запропонованої змістом навчального посібника, на рівні, визначеному навчальною програмою.

2. Види навчальної діяльності, що використовуються у змісті структурних компонентів навчального посібника, мають бути комунікативно спрямованими, давати суб'єктам навчання можливість успішно виконувати навчальні операції і дії, що сприяють оволодінню ними іншомовним профільно-орієнтованим спілкуванням в усній і письмовій формах.

3. Структурні компоненти тематичних розділів мають забезпечувати збалансоване оволодіння суб'єктами навчання всіма видами мов-

---

ленневої діяльності (говорінням, аудіюванням, читанням, письмом), де кожний із них є метою навчання і узгоджується із змістом дисципліни з іноземної мови у межах вимог навчальної програми. Навчальна діяльність у межах структурних компонентів має забезпечувати паралельне та взаємопов'язане оволодіння тими, хто навчається, усним і писемним мовленням, причому її обсяг і види варіюються залежно від складності змісту матеріалу та труднощів його засвоєння.

4. Види навчальної діяльності, способи і форми їх виконання повинні бути вмотивованими, суб'єкти навчання мають усвідомлювати їх потребу та важливість для реалізації власних іншомовних профільно-орієнтованих комунікативних намірів.

5. Зміст структурних компонентів навчального посібника має містити дидактично доцільно сконструйовану систему вправ і завдань, яка сприяє активізації нового навчального матеріалу та спрямована на досягнення такого рівня сформованості в суб'єктів навчання мовних навичок і мовленнєвих умінь, який дає їм можливість набувати досвіду комунікативної поведінки в різних ситуаціях профільно-орієнтованого спілкування. Вибір видів і запропонована ієрархія вправ і завдань мають різнобічно узгоджуватися з метою навчання і бути здатними забезпечувати її успішне виконання, а оптимальний склад системи потрібно визначати шляхом експериментальної перевірки.

6. Усі види вправ і завдань структурних компонентів навчального посібника повинні бути методично раціонально організовані відповідно до принципу наступності, який передбачає, що кожний наступний вид забезпечується набутим досвідом тих, хто навчається, а операції і дії, що виконуються, є складнішими від попередніх.

7. Навчальний посібник повинен містити ефективну систему повторення. У ньому доцільно презентувати узагальнювальну схему та таблиці під рубриками "Повторення". Вони дають суб'єктам навчання можливість актуалізувати матеріал, вивчений на попередніх етапах навчання в курсі "Іноземна мова", і слугують орієнтовною основною діяльністю.

8. До змісту структурних компонентів навчального посібника з іноземної мови необхідно добирати дидактично доцільні ілюстративні матеріали, що виконують дві основні функції: 1) засобу конкрети-

---

зації змісту тексту, що пропонується для читання; 2) візуального інформаційного середовища для продукування висловлення в усній або в письмовій формах. У зв'язку з цим ілюстративний матеріал навчального посібника має бути чітким, доступними для адекватного сприймання всіма суб'єктами навчання і не викликати подвійних асоціацій.

9. Види навчальної діяльності, що компонують структурні компоненти навчальних посібників, насамперед мають узгоджуватися з принципами доступності, наступності, комунікативності та передбачати виконання суб'єктами навчання дій, спрямованих як на засвоєння мовних аспектів профільно-орієнтованого іншомовного спілкування, так і на становлення та розвиток мовленнєвих умінь у різних видах мовленнєвої діяльності (аудіюванні, говорінні, читанні, письмі). Кожен структурний компонент може мати різне співвідношення вправ і завдань, які забезпечують оволодіння мовою і мовленням. Воно залежить від мети заняття, складності змісту навчального матеріалу і труднощів його засвоєння.

10. З огляду на те, що головна мета засвоєння змісту курсу з іноземної мови передбачає оволодіння суб'єктами навчання комунікативною діяльністю в усній та письмовій формах, методично доцільно, щоб види навчальної роботи, які мають виконувати ті, хто навчається, були комунікативно спрямованими. Утім це не заперечує використання в структурних компонентах навчального посібника мовних вправ, які забезпечують засвоєння чи повторення значень лексичних і граматичних одиниць, усвідомлення їх форми та правил застосування (функцій) у мовленні.

11. Необхідно враховувати, що не всі суб'єкти навчання на однаковому рівні можуть засвоїти новий навчальний матеріал за одне заняття: для цього їм потрібен різний час, оскільки кожен суб'єкт навчання має індивідуальну траєкторію навчання. У зв'язку з цим бажано передбачати в наступних структурних компонентах навчального посібника актуалізацію й активізацію раніше вивченого матеріалу, який доцільно долучати до змісту текстів для читання, діалогів, різноманітних вправ і завдань.

12. Кожний структурний компонент навчального посібника розглядається цілісним продуктом, який має не лише певну дидактичну



---

структуру, вибудовану згідно з принципом наступності, а й методично раціональну організацію навчального матеріалу, зокрема завершеність. Види діяльності, що суб'єкти навчання мають виконувати під кінець заняття, мають узгоджуватися з метою, яку визначено для змісту кожної структурної одиниці навчального посібника. Недоцільно завершувати структурний компонент навчальних посібників мовними вправами, оскільки вони не є пріоритетними видами діяльності за комунікативного підходу до навчання. Варто для цього використовувати творчі комунікативні завдання: навчально-мовленнєві ситуації, рольові ігри, проектну роботу тощо [2].

Запропоновані дидактичні та методичні підходи до побудови змісту структурних компонентів навчального посібника з іноземної мови можна охарактеризувати як універсальні, вони можуть бути використані для конструювання змісту різних за профілем навчальних посібників з іноземних мов.

**Висновки і перспективи подальших досліджень.** Отже, укладання навчальних посібників за професійним спрямуванням є надзвичайно актуальним в освітньому процесі. Для успішної реалізації освітньо-розвивального потенціалу іноземної мови за професійним спрямуванням зміст навчальних посібників повинен сприяти тому, щоб процес залучення суб'єктів навчання до вивчення іноземної мови поглиблював та розширював професійний світогляд. А відтак одним із перспективних напрямів нашої роботи під час укладання навчальних посібників з іноземної мови є постійна розробка і вдалий підбір навчального матеріалу з урахуванням психолого-педагогічних особливостей тих, хто навчається.

### Список використаної літератури

1. Басай Н. П. Дидактичні засади навчання іноземних мов учнів старшої школи (на матеріалі німецької мови) [Текст] / Н. П. Басай // Проблеми сучасного підручника : зб. наук. праць / [ред. кол., голов. ред. В. М. Мадзігон, наук. ред. О. М. Топузов]. – К. : Пед. думка, 2011. – Вип. 11. – С. 23–29.
2. Басай Н. П. Рівневе навчання німецької мови старшокласників за новими підручниками для 10–11 класів [Текст] / Н. Басай // Сучасні тенден-

---

ції розвитку іншомовної освіти у середній та вишій школі: стан, проблеми, перспективи : зб. матеріалів наук.-практ. семінару / [за ред. канд. пед. наук, В. П. Іванишиної]. – Чернігів : Черніг. держ. технол. ун-т, 2012. – С. 35–41.

3. Лінгводидактичні засади навчання іноземної мови учнів старших класів загальноосвітніх навчальних закладів : навчально-методичний посібник / В. Г. Редько, Т. К. Полонська, Н. П. Басай [та ін.]; за наук. ред. В. Г. Редька – К. : Педагогічна думка, 2013. – 360 с.

4. Полонська Т. К. Особливості підготовки майбутнього вчителя іноземної мови до роботи в сучасній профільній школі / Т. К. Полонська // Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору : зб. наук. праць. – Т. 7. – Харків : Харківський нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди., 2013. – С. 123–131.

5. Полонська Т. К. Реалізація компетентнісного підходу через зміст елективних курсів з іноземної мови у профільній школі / Т. К. Полонська // Компетентнісна парадигма розвитку мовної освіти у середній і вишій школі: сучасні виклики : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. – Чернігів, 2013. – С. 101–107.

6. Редько В. Г. Засоби формування комунікативної компетентності у змісті шкільних підручників з іноземних мов. Теорія і практика : монографія / В. Г. Редько. – К. : Генеза, 2012. – 224 с.

*Рецензент – кандидат педагогічних наук, доцент Лопатка В. Д.*

*Стаття надійшла до редакції 29.02.2016*

### **Юркова В., Мичковская В. Педагогические принципы составления учебного пособия по иностранному языку**

В статье проанализированы методические основы, педагогические принципы, которые должны учитываться при составлении учебного пособия по иностранному языку. Определена роль иностранного языка в профильном обучении.

**Ключевые слова:** учебное пособие, профильное обучение, иностранный язык.

### **Yurkova V., Mychkovska V. Pedagogical principles of developing the foreign language textbooks**

In connection with the Ukrainian integration into the unified European educational space is enhanced by the process of modernization of school

---

education in general and foreign language in particular. Due to its social, cognitive and developmental functions of the foreign language occupies a special place in the system of modern education as a means of communication, of learning about the world and expand its borders. Learning a foreign language is an effective means of socialization, of expression, of intellectual, emotional and moral development.

The primary means of learning content subjects in a foreign language are tutorials. In our study, we consider a foreign language textbook. Its effectiveness, in particular the ability to contribute to the fulfillment of the requirements of training programs, development of cognitive interests and communicative needs of students, diverse depends on the didactic and methodological approaches defined to build their content and structure. It must be able to perform successfully the objectives defined by the curriculum.

Textbook as the primary means of providing students the content of their chosen course fits with their foreign language communicative intentions and takes into account the learning experiences acquired in the process of learning a foreign language as a General subject in primary and secondary school.

It is important that the content of the textbook and all of its structural components was consistent with the purpose of teaching, age peculiarities of high school students, their foreign language communicative needs. For the successful implementation of the educational and developing potential of foreign language for professional direction of the content of textbooks should facilitate the process of familiarizing students to the study of foreign languages has deepened and broadened professional horizons.

**Keywords:** *textbook, professional training, foreign language.*

---

## ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ

### Структурні параметри

Статті повинні містити такі елементи: постановка проблеми у загальному вигляді; аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор; мета статті; виклад основного матеріалу дослідження; висновки; перспективи подальших розвідок у даному напрямі; список використаної літератури.

### Анотації

Анотації (500–600 знаків) українською та російською мовами з назвою статті та ключовими словами (5–8 слів).

Анотація розширена (2 500–3 000 знаків) англійською мовою з назвою статті та ключовими словами (5–8 слів) має містити актуальність проблеми, результати дослідження та висновки. Обов'язковим є якісний переклад.

### Технічні параметри

Загальний обсяг: 8–14 сторінок.

Мова публікації: українська, російська.

Стандарти: шрифт Times New Roman, кегль (розмір шрифту) – 14, міжрядковий інтервал – 1,5, абзацний відступ – 1,25 см, усі поля – 2 см, редактор Word, тип файла – документ Word 97–2003 (обов'язково).

Пробіли між цифрами, ініціалами і прізвищем мають бути нерозривними.

Обов'язкове дотримання правил вживання тире (–) і дефіса (-).

Список літератури – у порядку появи в тексті (не більше 20 найменувань).

Формули оформляються через редактор формул MathType, розмір символів – 10, довжина формул не повинна перевищувати 80 мм. Формули набираються у формульному редакторі MathType латинськими символами або англійськими з клавіатури, кирилиця не допускається.

Рисунки, виконані векторною графікою, мають бути розміщені одним об'єктом або згруповані.

---

## Зразок оформлення статті

УДК

Ім'я, ПРИЗВИЩЕ,

*науковий ступінь, вчене звання, місце роботи*

### НАЗВА СТАТТІ

Анотація (500–600 знаків) українською мовою з ключовими словами (5–8 слів).

**Постановка проблеми у загальному вигляді. ...**

**Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. ...**

**Метою статті є ...**

**Виклад основного матеріалу дослідження. ...**

**Висновки. ...**

**Перспективи подальших розвідок у даному напрямі. ...**

### Список використаної літератури

*(оформляється відповідно до ДСТУ)*

1. ...

*Рецензент – науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ініціали.*

Анотація російською мовою (500–600 знаків) за формою:

*Прізвище, ініціали. Назва статті*

Текст анотації.

**Ключові слова:** 5–8 слів.

Анотація англійською мовою розширена (2 500–3 000 знаків) за формою:

*Прізвище, ініціали. Назва статті*

Текст анотації.

**Ключові слова:** 5–8 слів.

Анотації подаються на окремому аркуші і не враховуються до загальної кількості сторінок статті.

### Документальний супровід статті

1. **Рецензія** фахівця (кандидата або доктора наук) у галузі науки, за якою підготовлена стаття (для авторів, які не мають наукового ступеня доктора наук), за формою:

#### Рецензія

на статтю \_\_\_\_\_

(посада, прізвище, ініціали автора та назва статті)

---

Текст рецензії \_\_\_\_\_

---

Рецензент \_\_\_\_\_  
(науковий ступінь, вчене звання, посада, прізвище, ініціали)  
\_\_\_\_\_ “\_\_\_\_” \_\_\_\_\_ 20\_\_ р.  
(підпис)

Примітка. Рецензія на статтю пишеться в довільній формі. Обов'язково підкреслюються: відповідність вимогам до наукових статей; новизна теоретичних результатів та їх практичне значення; відповідність назви статті її змісту; обґрунтування висновків, зроблених авторами; висновок (статтю прийняти до публікації із зазначенням галузі наук).

2. **Експертний висновок**, що завіряється гербовою печаткою закладу, в якому працює експерт (експерти), за формою:

**Експертний висновок**

Експерт (експертна комісія) \_\_\_\_\_,  
(назва міністерства, відомства, організації)  
розглянувши матеріали статті \_\_\_\_\_ автора (авторів)  
(назва статті)  
\_\_\_\_\_, підтверджує, що в матеріалах не містяться відомості,  
(прізвище, ініціали)  
заборонені для опублікування у відкритому друці.

Висновок: стаття \_\_\_\_\_ може бути опублікована у  
(прізвище, ініціали)  
відкритому виданні.

Експерт: \_\_\_\_\_  
(підпис, ініціали, прізвище)

3. **Відомості про автора** (авторів)

Прізвище, ім'я, по батькові \_\_\_\_\_

Науковий ступінь та вчене звання \_\_\_\_\_

Місце роботи \_\_\_\_\_

Посада \_\_\_\_\_

Ідентифікаційний номер \_\_\_\_\_

Номер, серія паспорта, ким і коли виданий \_\_\_\_\_

Домашня адреса \_\_\_\_\_

Контактні номери телефонів \_\_\_\_\_

E-mail \_\_\_\_\_

---

**Відомості про рецензента**

Прізвище, ім'я, по батькові \_\_\_\_\_

Науковий ступінь та вчене звання \_\_\_\_\_

**Контактна інформація**

Відповідальний секретар – Франчук Юлія Вікторівна.

Моб. тел.: 097-277-73-50,

роб. тел.: (0382) 65-05-93,

e-mail: franchuk678@gmail.ru

# **ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ СЕРІЯ: ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ**

**№ 2(4)/2016**

Збірник включено до Переліку наукових фахових видань  
ДАК України у галузі педагогічних та психологічних наук  
(Наказ МОН України від 24.02.2016 № 10)

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого  
засобу масової інформації КВ № 16330-4802Р від 27.01.2010

Редактор О. В. Коломійчук

Комп'ютерна верстка О. В. Філіпенко

Відповідальність за достовірність фактів та інших даних несуть автори

---

Здано до набору 01.03.2016. Підписано до друку 29.03.2016

Формат 60×84/16. Гарнітура Minion Pro. Тираж 100 прим.

Друк офсетний. Ум. друк. арк. 12,09. Обл.-вид. арк. 12,48

---

Адреса редакції та видавця:

Національна академія Державної прикордонної служби України  
імені Богдана Хмельницького, вул. Шевченка, 46, м. Хмельницький, 29007, Україна  
тел. +38(0382)65-05-93. <http://nadpsu.edu.ua/nauka/fahovi-vidannya-akademiyi/>

Електронну версію збірника розміщено за веб-адресою  
[http://archive.nbu.gov.ua/portal/soc\\_gum/znpnav\\_pnp/index.html](http://archive.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/znpnav_pnp/index.html)

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3010 від 22.10.2007. Зам. № 619